

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**NESNELİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA BATININ ORTA
DOĞUYA YAKLAŞIMININ ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

YILMAZ CABİR SAPARCA

BURSA – 2019

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**NESNELİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA BATININ ORTA DOĞUYA
YAKLAŞIMININ ANALİZİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**YILMAZ CABİR
SAPARCA**

**BURSA
2019**

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**NESNELİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA BATININ ORTA
DOĞUYA YAKLAŞIMININ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yılmaz Cabir SAPARCA

Danışman:

Prof. Dr. Tayyar ARI

BURSA – 2019

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701716012 numaralı Yılmaz Cabir Saparca'nın hazırladığı "Nesnellik ve İslamofobi Bağlamında Batının Orta Doğuya Yaklaşımının Analizi" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 29.08.2019 günü 11.30 - 13.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı / başarısız) olduğuna oy birliği (oy birliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Tayyar ARI

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Prof. Dr. Galip İler

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Erkan Yılmaz

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

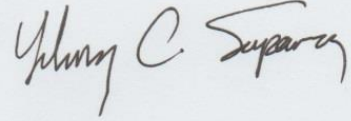
Üniversitesi

29.08.2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Nesnellik ve İslamofobi Bağlamında Batının Orta Doğuya Yaklaşımının Analizi*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

06/08/2019

Adı Soyadı: Yılmaz Cabir SAPARCA

Öğrenci No: 701716012

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Y.Lisans Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTEHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: Nesnellik Ve İslamofobi Bağlamında Batının Orta Doğu'ya Yaklaşımının Analizi
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 06/08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin*adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Yılmaz Cabir SAPARCA

Öğrenci No: 701716012

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Tayyar ARI

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Yılmaz Cabir SAPARCA
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: VIII + 150
Mezuniyet Tarihi	: / / 20..
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Tayyar ARI

NESNELİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA BATININ ORTA DOĞUYA YAKLAŞIMININ ANALİZİ

Bu tez çalışmasında Batı'nın Orta Doğu'ya yaklaşımı, nesnellik ve İslamofobi bağlamında ele alınmıştır. Öncelikle “nesnellik” ve “İslamofobi” kavramları incelenmiş, temelleri teorik olarak sorgulanmıştır. Bu iki kavram kullanılarak analiz çerçevesi oluşturulmuş, Batı'nın Orta Doğu'ya yaklaşımı somut olaylar üzerinden incelenmiştir. Buna göre nesnellik ilkesinin sosyal bilimlerde uygulanmasının zor olduğu, Batı'nın da Orta Doğu'ya yaklaşımında taraflı olduğu görülmüştür. İslamofobi, Avrupa'da sorunsallaştırılan ve siyasi olarak kullanılan bir olgudur. Korkudan ziyade düşmanlık içermektedir. Batı, savunuculuğunu yaptığı evrensel değerleri çıkarları için göz ardı edebildiği görülmüş, buna dair birçok olay örnek gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: nesnellik, tarafsızlık, İslamofobi, Batı, Orta Doğu

ABSTRACT

Name and Surname : Yılmaz Cabir SAPARCA
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Sciences Institute
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : VIII + 150
Degree Date : / / 20..
Supervisor : Prof. Dr. Tayyar ARI

ANALYSIS OF THE APPROACH OF THE WEST TO THE MIDDLE EAST IN THE CONTEXT OF THE OBJECTIVITY AND ISLAMOPHOBIA

In this thesis, the West's approach to the Middle East is discussed in the context of objectivity and Islamophobia. Firstly, the concepts of “objectivity” and “Islamophobia” have been examined and their foundations have been questioned theoretically. Using these two concepts, an analysis perspective was formed and the West's approach to the Middle East was examined through concrete events. Accordingly, it has been observed that the principle of objectivity is difficult to apply in social sciences and that the West is biased in its approach to the Middle East. Islamophobia is problematicized and a phenomenon that is used politically in Europe. It involves hostility rather than fear. It has been seen that the West can ignore the universal values that it advocates for its interests, and many events have been cited as examples.

Keywords: objectivity, neutrality, Islamophobia, West, Middle East

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
İNTİHAL RAPORU	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: NESNELLİK

I. NESNELLİK	4
A. AYDINLANMA DÖNEMİ	7
B. NESNELLİK	10
1. Pratik Kullanımı İle Nesnellik	11
2. Metodolojik Olarak Nesnellik.....	12
3. Epistemolojik Olarak Nesnellik	12
4. Ontolojik Olarak Nesnellik	27
C. NESNELLİK ELEŞTİRİSİ	34

İKİNCİ BÖLÜM: MODERNİTE

II. MODERNİTE	42
A. MODERNİTE’NİN ZİHNİYET İLKELERİ	44
1. Akıl Öncelikli.....	45
2. Bilim Odaklı - Pozitivist	45
3. İlerlemeci - Tekâmülcü	45
4. Geleneğe Karşıtlık.....	46
5. Bireyselleşme	47
6. Mahremi Olmama - Görünürlükçü.....	48
7. Din ve Sekülerlik.....	48
8. Kapitalizm.....	49
9. Küreselleşme	49
10. Demokrasi	51
B. POST-MODERNİZM	52
C. MODERNİTE VE DİN	56
1. Aydınlanma Çağı’nda Dinden Kopuş	57

2. Sekülerlik	59
3. Müslümanlık ve Sekülerlik	61
4. Laiklik ve Dinin Devletten İhracı	62
D. POST-MODERNİZM VE DİN	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İSLAMOFOBİ	
III. İSLAMOFOBİ	67
A. TARİHSEL KÖKENLER	67
B. KAVRAMSAL OLARAK İSLAMOFOBİ	70
C. MUHATABINA/HEDEF ALGISINA GÖRE İSLAMOFOBİ	75
D. İSLAMOFOBİNİN SİYASALLAŞMASI – SİYASÎ OLARAK İSLAMOFOBİ	79
E. İSLAMOFOBİ'Yİ TETİKLEYEN UNSURLAR VE CİHAD KAVRAMI	85
F. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ TARTIŞMASI	90
G. İSLAMOFOBİ'NİN SONUÇLARI	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : ANALİZ	
IV. BATI VE ORTA DOĞU	95
A. ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİNDE BATILI GÜÇLERİN ETKİSİ	97
B. NESNELLİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA BATI VE ORTA DOĞU	99
C. İMAJLAR DÜNYASI VE BATI'NIN SAHTE İMAJLARI	100
D. İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU ÖZELİNDE ANALİZ	103
1. İsrail'in İşlediği Savaş Suçları ve Uluslararası Hukuk İhlalleri	105
2. ABD – İsrail İttifakı	107
3. AB ve Filistin-İsrail	109
E. FARKLI KONULARDA ANALİZLER - SÖZ KONUSU ÇIKARLAR İSE DEĞERLER İKİNCİ PLANDA	112
1. Mısır'daki İdamlar ve İsrail'deki İdam Konusu	112
2. Sözde Tarafsız Batı Medyası - İslam peygamberine saldırmak özgürlük, Fransa eski Cumhurbaşkanı'na saldırmak hakaret	114
3. Mülteciler	115
4. Terör ile Mücadele	116
5. Çıkar Ortaklığı	119
F. TÜRKİYE VE AB ÜYELİK SÜRECİ ANALİZ	121
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	133

KISALTMALAR

Kısaltma	Bilgi
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen metin
bkz.	bakınız
çev.	çeviren
der.	derleyen
ed.	editör
s.	sayfa
ss.	sayfalar arası
S.	Sayı
C.	Cilt
t.y.	Tarih yok
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler

GİRİŞ

‘Doğu’ ve ‘Batı’ görecelilik ifade eden iki kavramdır. Batının Orta Doğu’ya yaklaşımı analiz edilecek denildiğinde ilk akla gelen hangi Doğu hangi Batı, Orta Doğu neresi, Batı neresidir? Hadd-i zatında sorunlu bu iki kavram ise her yerde kullanılmakta olduğundan mecburi olarak bu iki kavram seçilmiştir. Bu iki kavramın yanında ele aldığımız nesnellik kavramı ile de bir ironik durum oluşmakta, kullandığımız kelimelerde bile geçmiş kökleri mevcut olup değer yüklü olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Yani nesnellik olgusuyla yapılacak analizde bile değer yüklü temel kabuller olmadan bir ilerleme kaydedilemeyeceği gösterilmek istenmiştir.

‘Batı’ ve ‘Orta Doğu’, Avrupa nazariyesini ifade eden kavramlardır. İnsanlar birçok şeyi mukayese edebilecekleri ölçeklerle anlayabilirler. Doğu-Batı, sağ-sol, aşağı-yukarı gibi kavramlar göreceli olup bir kıyas aletine ihtiyaç vardır. Bu kavramlar kişinin bulunduğu konuma göre değişir. ‘Doğu’ güneşin doğduğu yerdir denildiğinde insan merkeze alınmıştır. Her insana göre doğu farklıdır ve kendi bulunduğu yere göre referans alınır. Bu mantıkla düşünüldüğünde dünya üzerinde Batı ve Doğu diye tabir edilen bölgeler izafidir. Batı denildiğinde Avrupa –özellikle Batı Avrupa ve ABD- anlaşılıp uzak doğu denildiğinde Çin, Hindistan gibi yerler anlaşılıyorsa burada bir merkez bölge olduğu görülür. Yani Batı Avrupa merkezli bir dünya tasavvuru siyaset ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde hâkim konumda olduğu sadece tabirlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca kelime itibariyle farklı manaları da çağrıştırır. İki medeniyeti, iki kültürü ihtiva eder. İnsanların en büyük icatlarından birisidir bu yüzden Doğu ve Batı. Biri manayı birisi maddeyi, biri akıllı biri kalbi temsil eden mistik olgularla yüklenmişlerdir. Aynı zamanda da ötekileştirmenin bir sebebi olmuştur. Batı kendini seküler, özgürlükçü, demokratik olarak tanımlarken kendi dışındaki dünyayı –Doğu’yu- barbar, baskıcı ve otoriter olarak ötekileştirmiş, Doğu da Batı’yı sömürgeci, vahşi, haçlılar olarak tanımlayarak ötekileştirmiştir.

Jeopolitik olarak çok değerli bir mevki bulunan Orta Doğu, dünyanın en önemli kara ve su yollarına sahip olarak tarih boyunca dünyanın en büyük güçlerinin en büyük hedeflerinden birisi olmuş, bu yüzden tarih boyunca üzerinde çatışılan, paylaşılamayan bölge olmuştur. Ümit Burnu’nun keşfinden sonra ticari yönden bir süre eski önemini

kaybeden bölge, Süveyş Kanalı'nın açılması ile tekrar eski canlılığını kazanmıştır. Ayrıca petrolün keşfi ile bütün büyük güçlerin peşinde koştuğu bir maden haline gelmesi de Orta Doğu'nun cazibesini artırmıştır. Dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olmakla beraber çıkarılmasındaki külfetin diğer bölgelere nispeten çok daha az olması petrolün önemini bir kez daha artırmaktadır. Orta Doğu bölgesinin zengin bir kültür ve medeniyete sahip olmasının yanında geçmişten beri büyük bir önemi haiz olması, zengin yer altı kaynakları gibi birçok sebep Batı için bölgeyi değerli kılmakta, güç ve çıkar dengeleri üzerine kurulu hassas bir durum oluşturmaktadır.

Tezin genel amacı Batı ve Orta Doğu ülkelerinin birbirleriyle ilişkilerinde Batı'nın yaklaşımını nesnellik ve İslamofobi bağlamında ele almaktır. Tezin genel mantığı üzerinden düşünüldüğünde nesnellik konusu ilk bölümde izah edilerek nesnellığe getirilen eleştiriler ele alınacak, daha sonra genel bağlamda bütün ideoloji ve fikirlerin öznel yargılardan çıktığı gösterilecektir. Batı'nın Orta Doğu'ya bakışında nesnellik bağlamı bu yüzden önemli bir yer işgal etmektedir. Ayrıca son yıllarda İslam'ın hedef haline gelmesi ile kızıl tehlikenin yerini yeşil tehlikenin aldığı sözleri Komünizmden sonra düşman olarak İslam'ın seçildiğini göstermiş, Batı'da yükselen İslamofobi bu durumu körükleyen bir olgu haline gelmiştir. Batı'nın ön yargılı ve taraflı eylem ve kararlarında etkili olan bu olgunun analiz dâhilinde tutulması önem arz etmektedir. Bu yüzden nesnel olmanın imkânının sorgulanmasının yanında bu duruma uygulamada en büyük engellerden birini oluşturan İslamofobi olgusunun da eklenmesi ile Batı'nın Orta Doğu'ya yaklaşımında bu iki olgunun ne kadar esaslı bir yer edindiği gösterilerek bir analiz çerçevesi oluşturulmuş olacaktır.

Birinci bölümde 'nesnellik' kavramı incelenecek olup ilk olarak Avrupa'da Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı'nın etkilerinden bahsedilecektir. Sosyal bilimlerde hâkim konumda olan Pozitivizm doğa bilimlerinin yöntemleri kullanmak isteyen bir görüş olup son zamanlarda oldukça fazla eleştiriye maruz kalmıştır. Nesnellik de bu görüşün temel iddialarından birisidir. Dört başlıkta ele alınan nesnellığe gelen eleştiriler de bu bölümde ele alınacaktır.

İkinci bölümde 'modernite' konusu ele alınacaktır. Aydınlanmanın getirdiği fikirler ve ideolojiler zamanla bir bakış açısına ve ideolojik söyleme dönüşerek 'Modernite' adıyla diğer kültürlerle ihraç edilmeye başlanmış ve çağdaş ve ilerici

olmanın yolu bu şekilde gösterilmiştir. Post-pozitivizm ile pozitivizme, post-modernizm ile moderniteye Batının kendi içinden eleştiriler getirilmeye başlanmış bu durumlar başlıklar halinde incelenmiştir. Ayrıca modernitenin din ile irtibatına da değinilerek, Avrupa'nın mazisinde din savaşları, kilisenin baskısı gibi durumlar neticesinde din telakkisinin olumsuz oluşu ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde bir diğer bağlam olan 'İslamofobi'den bahsedilmiş, yeni bir olgu olmaktan öte geçmişten gelen bir düşmanlık sonucu olduğu ortaya konulmuştur. Avrupa'nın üstünlük iddiası ile Müslümanlara ve dine karşı takındığı tavır neticesinde İslam'a karşı bir önyargı, bir düşmanlık, bir küçümseme durumu mevcut olup İslamofobi bu durumun üstünü örtmek için yeni bir tarza bürünmüş, korkudan ziyade nefret ve düşmanlık içeren bir mefhumdur. Siyasi olarak nasıl kullanıldığına dair örnekler verilmiştir.

Son olarak da dördüncü ve son bölümde bu iki mefhum muvacehesinde de Batı'nın Orta Doğu'ya yaklaşımı somut olaylar üzerinden analiz edilecektir. Filistin – İsrail konusunda AB ve ABD'nin tavırları, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde takınılan tavır, terörle mücadele konusundaki samimiyetsiz tavırlar, çıkarları gereği aynı konuda farklı ülkelere farklı muameleler örnek gösterilerek nesnellik ve İslamofobi'nin etkileri somut olaylar üzerinden gösterilmiş olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NESNELİK

Tarihî süreçte bütün bilimlerin temelini oluşturan felsefe, etimolojik olarak antik Yunan kökenli olup “bilgi peşinde koşan” ve “bilgelik sevgisi” gibi manalara tekabül etmektedir¹. Bu özgün manası itibariyle bilgi peşinde koşan kişilere genel olarak filozof denilmekteydi². Yani bütün bilim adamları ve düşünürler bu mefhumun içinde dâhildiler. Zamanla bilgedeki artış dolayısıyla bir insan umum konularda bilgi sahibi olamaz hale geldiği anlaşılınca belirli dallarda uzmanlaşmalar başlamıştır³. 17. yüzyıla kadar “doğa felsefesi” adı ile anılan fizik ve onun gibi diğer tüm doğa bilimleri ve sosyal bilimler felsefe içerisinde yer alan bir uğraş olduğundan o zamanlara kadar kimliği henüz tam teşekkül etmemiş, kişinin bulunduğu çevre, mekân, din, kültür, gelenek gibi birçok şeyden etkilenmiştir. Bugünkü manada bir temel sistemleri ve çalışma disiplini olmamıştır⁴. Sosyal bilimlerin felsefeden ayrılarak ayrı bir disiplin haline gelmesi ve uzmanlık alanlarının oluşması ise çok daha yenidir.

İnsanların arama ve keşfetme merakı ile yeni şeyler bilme ve öğrenme isteği, günümüz biliminin çekirdeğini oluşturmuş, bu durum felsefe etkinliğinden koparak gittikçe daha sistemli bilgiler araştırılmasına ve metodlar geliştirilmesine vasıta olmuştur. Bilim yaygın bir tanımı ile gerçeği ya da doğruyu anlama etkinliği⁵ olarak ifade edilebilirken, başka genel bir tanımı ise; “dış dünyaya, nesnel gerçekliğe ve bu gerçeklikte yer alan olgulara ilişkin, tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı, zihinsel etkinliklerinin ortak adı” olarak ifade edilmektedir⁶. Bu tanımdan yola çıkıldığında, bilim somut gerçeklikler üzerine inşa edilen, nesnel/tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirilen bir alan olup, bilimi veya bilimsel bilgiyi güvenilir yapan da bu

¹ Fileo: sevmek, peşinden koşmak; sophia: bilgelik; philosophy: bilgelik sevgisi (Kaynak: "philosophia, n.", OED Online, Oxford University Press, <http://www.oed.com/view/Entry/142505?rskey=05whUd&result=1> (Erişim Tarihi 10.12.2018).

² Kazimierz Ajdukiewicz, *Felsefeye Giriş: Temel Kavramlar Ve Kuramlar*, Çev. Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s. 11.

³ Ajdukiewicz, a.g.e. s. 11.

⁴ Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s. 27.

⁵ Bilim kelimesinin anlamı ve tartışması için bkz. Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s. 15-23.

⁶ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005, s. 256.

özellikleri olduğu iddia edilebilir. Bu iddia daha geniş olarak nesnellik bağlamında ele alınacaktır.

Teknik ve yöntemsel olarak yeni bir mecra bulan bilim, felsefeden bağımsız olarak hızla gelişerek güvenilir ve sağlam bir temel kazanmaya çalışmıştır. Bugün geldiği noktada bilim bir takım vazgeçilmez kuralları ile beraber anılan, gelişimin ve medeniyetin temelinde bir yer işgal eden büyük bir alan haline gelmiştir. Kimi zaman iktidar sağlama için araçsallaştırılan, kimi zaman kendi kutsal kabul edilerek dokunulamaz bir alanın parçası olan bilim, farklı amaçlar için kullanılsa da her halükarda insanın hayatında merkezî bir konumda yer almaktadır.

Felsefenin amacı ise bilgi sağlamak değil, ileri sürülen veya iddia edilen bilgilerin eleştirisini yapmak ve doğruluğunu sorgulamak olduğundan bilim ile temelde ayrılmışlar ve farklı mecralarda çalışmışlardır. Fakat bilim ile felsefe farklı yöntemlerle farklı alanlarda çalışsalar da bağlantılı bazı yönleri vardır. Bunlardan birisi olan, bilim için hangi bilgiler kesin, doğru, kabul edilebilir veya daha değerli, bilgiye ulaşmada hangi yöntemler daha doğru ve kesin sonuçlar verir, hangi bilgiler atıl ve hurafe olduğu gibi sorular “bilim felsefesi” olarak ortaya çıkan felsefe dalının konuları olmuştur. Burada sorulan temel sorular bilme çabasının ve bilimin yani bilim felsefesinin çekirdeğini oluşturur. Bilim nedir, insan neyi bilebilir, hangi bilgiler bilimseldir, bir bilginin bilimsel olmasının şartları nedir... Bu ve benzeri sorular bilimin ve bilim felsefesinin gündemini epeyce meşgul etmiş, genel bir kabulle bazı şeyler kabul edilse de evrensel, kesin ve net bir kavramsal çerçeve halen oluşturulamamıştır⁷. İnsanın bu düşünme faaliyeti ise felsefe ve ilahiyat gibi birçok disiplinle beraber gündeme gelmekte, tek bir kavramsal çerçeve çizmek mümkün olmamaktadır.

Ayrıca felsefenin iki dalı olan “epistemoloji” ve “ontoloji” de bilim ile ilişkili iki felsefî alan olmuştur. Bunlardan epistemoloji, yani bilgi felsefesi, bilme faaliyetinin bizatihi kendisi ile ilgilenir. Yani varlıklar ve hadiseler hakkında değil, bunlara dair bilginin imkânı, mümkün olup olmadığı hakkında düşünülür. Bilgi kuramı da denen bu felsefî faaliyet bilgi nedir, doğruluk nedir, doğru bilgiye ulaşmak mümkün müdür, bilginin kaynağı nedir, bilginin sınırları var mıdır, yöntemleri nedir gibi sorularla

⁷ Cemile Zehra Köroğlu ve Muhammet Ali Köroğlu, “Bilim Kavramının Gelişimi Ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, (2016) s. 1.

meşgul olarak bilgiye dair güvenilir deliller arar ve bilgilerin neler olduğunu sorgulayarak açıklamaya çalışır⁸. Ontoloji, yani varlık felsefesi ise bilgi felsefesinden ayrı olarak varlığın bilgisini değil kendisini inceler. Varlığı varlık olarak ele alıp inceleyerek, varlık ve yokluğun ne olduğunu, varlığın anlamını, amacını, şartlarını, varlıklar arasındaki ilişkiler gibi konuları sorgular⁹.

Yüzyıllarca hâkim olan bilimsel anlayış somut gerçekliğe dayanan empirik düşünce olmakla birlikte günümüzde post-modern anlayışla kabul edilmiş öğretilerin baştan sorgulandığı, kurgulanmış bilgilerin yeniden tartışılmaya açıldığı bir süreçteyiz. Bilgi, bilimsel bilgi, sosyal bilim vs. gibi bilgiye dayalı veya doğru bilginin kaynağı nedir gibi sorular tekrar sorgulanmaya başlamıştır. Bilim, insan tarafından geliştirilen birçok düşünce biçimlerinden yalnız birisi olup en iyisi olmak zorunda değildir. Bu yüzden onu oluşturan kültürden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Bilimi insanlar arasında yücelten, meşruiyet unsuru haline getiren yine insanın kendisidir. Bilim mi daha üstündür sanat mı veya felsefe mi gibi sorular aslında bir mana ifade etmeyen sorulardır. Hepsi insan eliyle oluşturulmuş sadece insanlar arasında farklı telakkilere mazhar olmuşlardır. Bilime atfedilen önem asırlara göre değiştiği gibi toplumdan topluma da değişmektedir. Bilim medeniyetlerin içerisinde bir bütün halinde düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. İnsanlar arasında en ziyade güven kazanmış bilgi türü olan bilimin sorgulanmayışı içine bilimsel olduğu iddia edilen birçok değer yargılarının, ölçüt ve kıstaslarının girmesine sebep olmuştur.

Günümüzde bilimin bile temellerinin sorgulanmasıyla sosyal bilimlerde bundan payını ziyadesiyle almış, kullanılan yöntemlerden kullanılan mefhumlara kadar bir eleştiri ve sorgu süreci başlamıştır. Kelimelerin bizzat kendisinin ifade ettiği manaların nasıl anlaşılması gerektiğinden yorumlanmasına kadar derin tetkikatlar ve yöntemler ortaya çıkmış, dilin işlevi sorgulanmıştır. Dil, bir de yazılı olarak metin üzerinden inşa edilmişse çoğu zaman anlatılmak istenen manayı tam ifade edemez. Zira anlatılmak istenen şeyler yazıya döküldüğünde ifade edilen manalar eksik kalabilir, tam ifade edilemeyebilir veya da okuyucu onu farklı bir şekilde yorumlayabilir¹⁰. Zira bir

⁸ Adjukiewicz, a.g.e. s. 16.

⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları, 1996, s. 1266.

¹⁰ Osman Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları: Felsefi ve Eleştirel Hermeneutik*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016, s. 25-65.

kelimeye yüklenen mana değişirse ona olan yaklaşım da birden değişebilmekte, aynı kelimeyi kullanıp farklı şeylerden bahsedilebilmektedir. İnsanlar kullandıkları kelimelerin manalarını çoğu zaman açıklamazlar ve ne bağlamda ele aldıkları belli olmayabilmektedir. En azından kullandıkları kelimeleri değişmez bir şekilde aynı manada kullanmış olsalar veya ne kastedildiği belirtilmiş olsaydı birçok kitap yazılmaz, birçok tartışma sona erer, pek çok ihtilafın önü alınırdı der Locke¹¹. Bu mevzuda Platon da yazılı dilin zayıflığından ve yetersiz oluşundan şikâyet etmiştir¹². Günümüzde dilin işlevi geniş ölçüde ele alınıyor olup bu mevzuda akademik çalışmalar yapılmaktadır.

Nesnellik mevzusu da ta en baştan eleştirilen, sorgulanan ve hakkında birçok tartışma bulunan bir çalışma konusu olmuştur. Nesnellik doğa bilimlerinde olduğu kadar pozitivism ile beşeri bilimlerde de aranan bir özellik olmuş, lâkin kelimeye yüklenen manalar ve kullanıldığı farklı bağlamlar dolayısıyla anlamının belirsizliği birçok düşünür tarafından dile getirilmiştir.

Bu sebeplere binaen nesnellik kavramını ele almadan önce bu ve benzeri kavramların çıkış yeri ve zamanından bahsetmek gerekir. Böylece kullanım yerleri ve bağlamları daha iyi anlaşılabilir olur. Bunun yanında bilim, felsefe ve dine atfedilen değerlerin farklılaşmasının ve sorgulanmasının temelleri de daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Bundan dolayı evvela Reform ve “Aydınlanma Çağı” tabir edilen dönemler anlatılarak yeni bilimsel uygulamaların ortaya çıktığı süreçler anlaşılabilir olacaktır.

A. AYDINLANMA DÖNEMİ

Avrupa’da Rönesans ve reformun da etkileri ile akıl ve bilim temelli yeni bir döneme girilmiş, bu döneme “Aydınlanma Çağı” denmiştir. Bu çağ Avrupa içinde bilime ve akla özgürlük vererek medeniyet tarihlerinde çığır açmış ve bugünkü pek çok bilimsel ve teknolojik gelişmeye ve sosyal ve siyasal kazanıma imkân sağlayan düşünce sistemini oluşturmuştur. Felsefenin bir dalı olarak varlığını sürdüren bilim, bu dönemle beraber kendi özerk sahasına kavuşmuştur. Bu dönemde yeni bir bilimsel anlayış oluşarak toplum tarafından bir meşruiyet ölçüsü haline gelecek kadar kuvvetlenmiştir. O yüzden bu dönemi anlamak, toplumsal dönüşümleri ve günümüz fikir yapısını anlamayı

¹¹ John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996, s. 296.

¹² Plato, *Letters: VII*, 343a; Phaedrus, 277a- 278ab vd.; Nakleden: Bilen, a.g.e. s. 30.

da beraberinde getirir. Bu dönemi ve süreci anlamamak da alt yapısı eksik bir fikrîsel yorum olacaktır.

Büyük bir değişimi ihtiva eden Aydınlanma Çağı bir anda oluşmuş bir dönüşüm hareketi değildir. İctimaî ve siyasî olaylarda hiçbir köklü değişim temelsiz ve ani vücuda gelmemekte, muhakkak onun hazırlayıcıları ve temelleri bulunmaktadır. Büyük bir medeniyet kurmuş İslam âleminin¹³ zengin ve müreffeh hayatına olan hayranlığın tezahürü olarak İslam âlimlerinin eserlerinin Latinceye çevrilmesi¹⁴ ve Avrupa'ya etkisi sonucu¹⁵ Aydınlanma Çağı'na zemin hazır edilmişti¹⁶. Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayarak köklü değişimlere sebebiyet veren, insan aklını temel alan düşünsel hareketler, Batı Hristiyanlığının fikrîsel temeli olan skolastik düşüncenin etkisini kırarak yeni bir sürece girmiş ve felsefî ve fikrîsel temeller atılmıştır.

Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans kelimesi Avrupa'da ortaçağ ile yeniçağ arasındaki bir dönemi ifade eder ve İtalya'da 14. yüzyılda başlayan 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da etkisini göstermiş kültürel harekettir. İki aşamada tezahür etmiş, ilk olarak antik klasik eserler tekrar keşfedilip sanata ve bilime uygulama çabaları olmuş, ikincisinde ise yeni bir kültürel ve bilimsel hareketlilik doğmuştur. Buna göre Avrupa için karanlık çağ kabul edilen ortaçağ yerine aklın ışığında, kesin doğrularla ve bilginin hurafelerden ayrıştırılması esasına dayanarak entelektüel bir birikimle ilerleme sağlanmak istenilmiştir. Daha önce dinî inançla yani Hristiyanlık dininin kabulleri üzerine kurulmuş olan çoğu bilginin insanların çabası sonucu anlaşılabilirdiği iddia edilmiş, bu yeni düşünceye karşı başlangıçta mesafeli durulsa da, kabulü gittikçe artarak büyük bir hareketlilik meydana getirmiştir. Aydınlanmayı “insanın ergin olmama durumundan ergin olma durumuna geçiş” olarak ifade eden Kant, temel ilkesini

¹³ İslam medeniyeti hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti*, Çev. Salih Şaban, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.

¹⁴ İslam medeniyetinin Avrupa aydınlanmasına ve Rönesans'a katkısı konusunda bkz. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, Çev. Mehmet Morali, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

¹⁵ William Montgomery Watt, *İslam'ın Avrupa'ya Tesiri*, Çev. Hulusi Yavuz, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1986, s. 89.

¹⁶ İslam ve Medeniyet ilişkisi için ayrıca bkz. Stanwood Cobb, *İslam'ın Medeniyete Katkıları*, Çev. Cem Küçük, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2006. İslam, Aydınlanma ve Rönesans ile alakalı bir inceleme için bkz. Hasan Aydın, *İslam, Rönesans Ve Aydınlanma İlişkisi Üzerine*, Erişim: https://www.academia.edu/5279595/İSLAM_RÖNESANS_VE_AYDINLANMA_İLİŞKİSİ_ÜZERİNE (Erişim Tarihi: 01.12.2018).

“eleştirel aklın otoritesini, dışsal otorite ve kurumsallaşmış geleneklerden bağımsız olarak kullanma çabası” olarak açıklar¹⁷.

Aydınlanma çağının önemli temsilcileri olarak kabul edilen bazı düşünürler şunlardır: Rene Descartes, Gottfried Wilhelm Leibniz, Immanuel Kant, Montesquieu, Voltaire, Denis Diderot, Claude A. Helvétius, Jean-Jacques Rousseau, David Hume, John Locke ve Thomas Paine...

Aydınlanma Çağı 18. yüzyılda aydınlanma felsefesi adıyla Avrupa’da doğup gelişmiştir. Dönemsel olarak düşünüldüğünde ise 1688 İngiliz Devrimiyle, daha geniş bir ifadeyle 17. yüzyılın son çeyreğinde başladığı kabul edilmiştir¹⁸. İngiltere’de başlayıp Fransa’da güçlenerek Almanya’ya sıçramıştır. Dinin etkisinin azalması, endüstri devrimi, Fransız Devrimi gibi dinî, ekonomik ve siyasal devrimlerin de etkisiyle aydınlanma büyük bir kitle tarafından kabul görmüştür. Dine ve metafiziğe karşı olan sert tutumlar burada ziyadesiyle artmış, yeni “tanrı” olarak bilimi ve akı kabul etmişlerdir¹⁹. Fransa’da bu durum din ve metafizik karşıtı bir söylem halini almıştır. Sonunda ise lâ-dinî ve ateist bir şekle döndüğünü söylemek mümkündür. Böylece tek meşruiyet unsuru bilim ve akıl kabul edilmiştir²⁰.

Aydınlanma bir buçuk asırlık bir zamansal süreci ifade etse de zamanla bir bakış açısına ve ideolojik söyleme dönüşmüş, ihtiva ettiği temel fikirlerin yanında çağdaşlaşma, medenîleşme, modernite ve pozitivism gibi fikirlerle beraber anılır olmuştur. Bu düşünceler insanların hayat tarzını, düşünme şeklini, bilimsel düşüneyi, bilhassa sosyal bilimlere ziyadesiyle etkilemiştir. Aydınlanma ile ortaya çıkan bilimsel gelişmeler ve içtimaî faydalar insanların fikirlerinde öyle büyük tesirler bırakmıştır ki, bununla tezahür etmiş olan fikirlerin kötü yanları ve zararları görmezden gelinmiştir. Fikirlerle ve hareketlere meşruiyet kaynağı kazandıran bir unsur olmuştur. Öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bunlar birer ideolojik söyleme ve zihniyete dönüşerek tahakküm

¹⁷ Gerald Hanratty, *Aydınlanma filozofları: Locke, Hume ve Berkeley*, Çev. Tuncay İmamoğlu ve Celal Büyük, İstanbul: Anka Yayınları, 2002, s. 17.

¹⁸ Ahmet Cevzici, *Felsefe Tarihi IV. Cilt: Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002, s. 9; Ahmet Erhan Şekerci, *Aydınlanma ve Bilim: Bilimsel Zihnin Yeniden İnşası ve Dönüşümü, Bilim Tarihi ve Felsefesi; Tarif ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 354.

¹⁹ Cevzici, *Felsefe Tarihi IV. Cilt: Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, s. 12.

²⁰ Şekerci, a.g.e. s. 356.

aleti haline gelmiş ve kendi gibi olmayan fikirleri ve davranışları dışlayarak ötekileştirici bir hâl almıştır²¹.

B. NESNELLİK

Kâinattaki baş döndürücü olaylar içerisinde insan bu işlerin neresinde bulunduğunu anlamak istemiş, varlıkların niçin var olduğunu, niçin sürekli bir faaliyet olduğunu, durmayanların niçin durmadığını, kısaca eşyanın hakikatini merak etmiş, sorgulamış ve çeşitli vesilelerle araştırmıştır. Ayrıca bu soruların cevaplarını bilebilir miyiz veya ne kadarını bilebiliriz, gerçeğe ulaşmak mümkün mü, mümkünse buna nasıl ulaşabiliriz, hangi yöntemler bizi hakikate ulaştırır... Tüm bu sorular insan zihnini varoluşundan beri az veya çok meşgul etmiş, insanlar bunları anlamlandırma çabasına girişmiştir. Zira insan akıl alakadarlığıyla sadece bulunduğu an ve mekân ile sınırlı kalmamış ve kalamamış, elinin veya aklının uzanabildiği her şeye, her türlü bilgiye sahip olmak istemiştir. Sahip oldukları insana yetmemiş, hep daha fazlasını istemiş, ulaşamadığına da talip olmuştur. Fıtraten hakikat peşinde koşan insan için bilgiye ulaşma ve bu bilgileri yorumlama konusunda farklılıklar meydana gelmiştir.

İnsanlar birbirleriyle uyum içerisinde olabilmek, ortak fikirler üretebilmek veya evrensel değişmez ilkeler belirleyebilmek adına belli yöntemler veya değerler oluşturma ihtiyacı hissetmişlerdir. Farklı yöntemler, farklı temellendirmeler, farklı uygulamalar ortak bir gerçeklik üretimini imkânsızlaştırmaktadır. Ortak bir bilim ve bilimsel bilginin inşasında önemli bir mevki tutan kavramlardan ve şartlardan birisi nesnellik olarak görülmüştür. Yukarıda bahsedilen aydınlanma döneminin sonuçlarından birisi olan ve bilimsel bilgiye ulaşmada olmazsa olmaz teşkil eden unsurlardan birisi olarak kabul edilen nesnellik, birçok düşünür tarafından farklı açılardan, farklı bağlamlarda, farklı şekillerde kendi mesleklerine veya düşüncelerine temas eden ilgili bölümleri hakkında muhtelif görüşler beyan etmişlerdir. Bu kullanımlarda bu yazar ve düşünürlerin hepsi nesnellığe aynı manayı yüklememiş veya ondan beklentisi aynı oranda olmamıştır. Bu yüzden net bir tanımının olmadığı birçok kişi tarafından ifade edilmiştir.

Tüm bu belirsizlikleri gidermek için kavramdan ne anlaşıldığı ve neye karşılık geldiği ele alınmalıdır. Nesnellik iddiasına giden süreçte aydınlanma döneminden ve

²¹ Şekerci, a.g.e. s. 354.

genel yapıdan bahsedildi. Burada nesnellik hakkındaki iddialar epistemolojik, ontolojik ve metodolojik olarak ifade edilecektir. Nesnellik bilginin neresinde yer almalıdır, metot olarak mı yoksa bilginin kaynağında mıdır? Ayrıca pratik kullanımdaki nesnellik ve epistemolojik/bilimsel kullanımı ile nesnellik gibi farklı sınıflandırmalar da yapılabilmektedir. Bu farklı kullanımlar dört başlıkta ele alınacaktır.

1. Pratik Kullanımı İle Nesnellik

Pratik anlamda yorumlandığında kişilerin duygu ve hislerinden, kişisel eğilim ve çıkarlarından, ideoloji ve dini meyillerinden sıyrılarak, herkes için bağlayıcı olan veya olduğu düşünülen genel ilkelere göre düşünmeyi, karar vermeyi ve buna göre eylemde bulunmayı ifade etmektedir²². Bu, adalet ve hakkaniyetli olma için bir ön koşul sayılmıştır. Bu durumda nesnelliğin imkânı konusu hukuk, siyaset felsefesi gibi disiplinlerin ilgi alanına girmektedir. Burada nesnellik daha ziyade tarafsızlık anlamında kullanılmaktadır. Hukukî manada hâkim ve savcılar için bir ön şart olarak görülmektedir. Hâkimin ön yargılardan bağımsız bir şekilde, inançlarının yönlendirmelerinden uzak kalması, fiil ve ahvali de bunu desteklemesi, tarafsızlığından şüphe uyandıracak hareketlerden uzak durması, savcının da bir olay hakkında şüpheli hakkında sadece onun aleyhinde olan delilleri değil lehinde olan delilleri de kaydetmekle mükellef tutulması bu tarafsızlık durumunun gereği olarak kabul edilmiştir²³.

Nesnellik kavramı bilimsel veya epistemolojik anlamda ise, doğruluk terimiyle beraber düşünülür. Buna göre bir bilginin doğruluğu nesne gibi değerlendirildiğinde ortaya çıkar. İnsanla bağlı olmayan, insanın bilip bilmemesi, anlamasına bağlı olmadan var olan gerçeklikleri ortaya koyma çabasıdır. Özne gibi olarak değil nesne gibi olarak, yani nesneye benzeyerek (duygu, his ve düşüncelerini katmadan), özneye ait hissiyatlardan sıyrılarak hakikati araştırmaktır. Bu duruma aynı zamanda pratikteki nesnellik kiyas edildiğinde teorik nesnellik denebilse de epistemolojik ve bilimsel olarak çok daha geniş bir tartışmayı ihtiva etmektedir.

²² Doğan Özlem, *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003, s. 191-192.

²³ Yargı etiği konusunda uyulması gereken tarafsızlık, dürüstlük, doğruluk, eşitlik gibi ilkeler BM bünyesinde yürütülen çalışmalar sonunda 2001 yılında Hindistan'da "Bangalor Yargısal Davranış İlkeleri" adıyla kabul edilmiştir. Bkz. Barış Toraman, "Yargı Etiği – I: Yargı Etiğinin Temelleri İle Hâkim ve Cumhuriyet Savcısı Meslek Etiği", *Adalet Meslek Etiği*, Ed. Ahmet Halûk Atalay, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2018, s. 114-117.

2. Metodolojik Olarak Nesnellik

Bilimi bilim yapan ve bir bilginin bilimsel olduğunu ispat eden şey onun metodolojisi ile alakalı olup neyin bilim olduğunu, bilimle bilim olmayanın farkını ortaya koyan ölçütlerden en önemlilerinden birisidir²⁴. Her bilimsel anlayış ve etkinlik süreç olarak bir metodolojiye yaslanarak ilerlemektedir. Metod/yöntem kavramı bir bilimsel araştırmanın neye dayanacağı ve nasıl açıklanacağını ifade eden ve hangi şekilde hangi yöntemle izah edileceğini belirleyen kıstastır. Tümevarım yoluyla akıl yürütme, tümdengelim yoluyla akıl yürütme, empirik/deneye dayalı doğrulama yöntemi gibi yöntemler bunlara örnek verilebilir.

1950'li yıllardan sonra bilim-yöntem tartışmalarında yaşanan bir dönüşümle, önceki yüzyıllardaki bilimi meşrulaştırma çabalarına mukabil artık bilimin her şeyi sorgulanır olmuştur. 1980'li yıllarda ortaya çıkan modernite-post-modernite tartışmalarından sonra bilim-toplum merkezli tartışmaların yönü iyice değişmeye başlamıştır. Zira modernitede bilim her şeye meşruluk kazandıran bir üst bilgi kategorisi oluşturduğundan yöntem tartışmaları bilimi sorgulamaktan ziyade meşruiyet kazandırma çabası içinde olmuştur. Oysaki post-modern zamanda bilimin köklerine ve genellemelerine ciddi itirazlar başlamış, bilimin sorgusuz sualsiz kabul edilen otoritesi de azalmaya başlamıştır. Burada bilimin sorgulandığı çerçeve metodoloji/yöntembilim olmuştur²⁵.

Metodoloji hem epistemoloji ile hem ontoloji ile alakalıdır. Epistemolojinin uygulamada nasıl gerçekleştiğini ortaya koyan araştırma usulü olduğu gibi, ontolojik olarak da benimsediğimiz varsayımlardan etkilenen bir durumdur. Zira ontolojik varsayımlarımız ile kavramları soyutlayabilir ve oluşturabiliriz²⁶.

3. Epistemolojik Olarak Nesnellik

Aydınlanma, genel çerçevede epistemolojik, ontolojik, etik ve politik değişimleri ihtiva eden bir dönemdir. Bu minvalde empirizm (deneycilik) ve rasyonalizm (akılcılık)

²⁴ Peter Winch, *Sosyal Bilim Düşüncesi ve Felsefe*, Çev. Ömer Demir, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s. 10.

²⁵ Winch, a.g.e. s. 11.

²⁶ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 37.

temelinde bilginin yeniden ele alınmasına çalışılmıştır. Bu düşünürlerin akli kullanarak doğayı ve doğaya ait bilgiyi yeniden kurmaya girişmelerinin sonrasında ise, sıra insana ve insan bilimlerine yani sosyal bilimlere gelmiştir²⁷. Doğru bilgiye ulaşılabilir mi, ulaşılabilirse bilginin kaynağı zihin midir yoksa algı ve duyumlara mı dayanır, bilgi sadece deneye mi dayanır, deney dışındaki bilgiler bilgi olarak kabul edilebilir mi, duyu ve algılarımıza ne kadar güvenebiliriz gibi sorular aydınlanma filozoflarını oldukça meşgul etmiş ve rasyonalizm ve empirizm olarak iki farklı düşünce biçimi ortaya çıkmıştır.

Nesnelliğin sosyal bilimlere uygulama çabası ilk olarak pozitivism ile ortaya çıkmıştır. Ortak bir bilgi, ortak yöntemler, evrensel değişmez ilkeler koyma çabası pozitivismin iddiaları ve çabalarıdır. Böylece doğa bilimlerinin yöntemleri ile sosyal bilimleri açıklamak amacı güden pozitivism düşüncesi empirizm temelinde gelişme göstermiş, gittikçe etkisi artarak sosyal bilimlere hâkim vaziyete gelmiştir. Pozitivizmi ilk kullanan Saint Simon olmuş, sonrasında Auguste Comte ile beraber 'pozitivizm' bir hareket haline gelmiştir. 1920 yılında 'Viyana Çevresi' diye bilinen grubun kurmuş olduğu felsefî akım pozitivismi sistemleştirmiş, buna 'mantıksal pozitivism' denilmiştir.

Aydınlanma dönemi sonrası doğru bilgiye ulaşma çabaları farklılık göstermiş, doğruluk sorunu üzerinde durulmuştur. Yani 'insan doğruya, doğru bilgiye nasıl ve ne şekilde varmaktadır' gibi sorgulamalar felsefenin gündemini oluşturmuştur. Bu sorgulamalara mukabil epistemolojik olarak rasyonalizm ve empirizm gibi geniş kapsamlı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Bunlarla bir yandan epistemolojik bir temele işaret edilerek bilginin temeli sorgulanırken, bir yandan da bilginin doğru kabul edilebilmesi için hangi metodun/yöntemin kullanılacağı meselesi tartışılmıştır. Yani hem epistemolojik hem metodolojik/yöntemsel nesnellik tartışmasıdır. Zira edinilen bir bilgi hangi yolla edinilirse nesnel ve doğru olur, hangi yöntemler bilginin bilimsel nitelik taşıması için şarttır sorularına cevap aramaktadırlar.

Descartes, Leibniz, Spinoza gibi temsilcileri bulunan ve Hegel ile doruğuna ulaşan 'rasyonalizm', bilimsel yöntem olarak zihin ve akıl verilerini temel almaktadırlar. Doğuştan insanda bilginin ve doğruların var olduğunu (a priori) kabul

²⁷ Cevizci, *Felsefe Tarihi IV. Cilt: Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, s. 13.

etmektedirler ve bu bilgiler değerce deneyle edinilmiş bilgilerden daha üstün olduğunun iddiasını taşırlar. Yani deneyle edinilmiş bilgiyi göz ardı etmezler ve bilgi yalnız doğuştandır demezler²⁸.

John Locke, Hobbes gibi temsilcileri bulunan, doğruya yalnız duyu verileri ile ulaşılabileceğini iddia eden ‘empirizm’ ise insanda doğuştan hiçbir bilgi veya doğruluk olmadığını söyleyerek bütün bilgilerimizi sonradan edindiğimizi savunur. Ruh başlangıçta boş bir levha (tabula rasa) gibi olup üzerine hiçbir şey yazılmamış bir sayfa gibidir ve sonradan bu sayfa deney ile doldurulmaktadır²⁹.

Rasyonalizm ve empirizme geçmeden önce bunların dışındaki bir diğer epistemolojik bakış açısı olan pragmatizmden bahsedilebilir. Zira pragmatizm, bu ikisi arasında üçüncü bir yol olup nesnellik bağlamında düşünüldüğünde bilginin değişebilirliğini, daha doğrusu doğruluğun ölçüsünün nesnellığe bağlı olmadığını savunmaktadır. Kişisel etkenler bilme durumunu etkilemekte, insanların psikolojik haleti ve duygusal etkiler inançları belirlemede büyük bir etkiye sahip olduğu iddia edilmektedir. Bundan dolayı insanlar duygusal olarak tatmin edici inanç ve düşünceleri doğru olarak kabul etme eğilimindedirler. Yani doğru ve gerçeklik insana fayda sağlayan, tatmin eden bilgilerden teşkil olunur³⁰.

Duygu ve değerlerimizle teşkil olunan faaliyetlerimiz bizi başarılı ve etkili bir sonuca ulaştırıyorsa, o inanç doğrudur manasına gelmektedir. Eğer inanç ve değerler artık bize fayda getirmiyorsa, bir sonuca ulaştırmıyor, bir sorun çözmüyorsa terkedilebileceğini savunur. Bu bağlamda kesin, net, değişmez bir durum, dolayısıyla gerçeklik ve doğru yoktur. Bir bilginin değeri uygulamadaki başarısına göre değer bulmakta, tek kıstas uygulamadaki bu başarısı olmaktadır. Her şeyi sürekli olarak test edemediğimiz ve tecrübe edemediğimizden sınırlılık arz etmektedir, böylece hiçbir inanç ve düşünce mutlak manada doğru ve gerçek olduğuna kanaat getiremeyiz. Öyleyse mutlak doğruluktan bahsedemeyiz. İnsan duyu ve inançlarına göre faaliyet gösteriyor, bu faaliyetler o kişiye menfaat sağlıyor veya tatmin ediyorsa doğru ve iyi bilgidir dendiğinde, her insana göre doğruluk ve iyi değişebileceği ön görülebilir. Zira her insanı tatmin eden, uygulamada doğru ve güzel sonuçlar veren evrensel gerçeklik

²⁸ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994, s. 312.

²⁹ Gökberk, a.g.e. s. 312.

³⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1375.

yoktur. Böylece insan kendi gerçeklik ve doğrularını, iyilerini kendisi inşa eder. Bu yüzden nesnellik mümkün olmayıp kişiden kişiye değişebilmektedir³¹.

a. Rasyonalizm

Rasyonalizm, insanın doğuştan sahip olduğu bilgileri, empirizmin deney yolu ile kazandığı bilgilerden üstün tutar. Rasyonalizmin önemli temsilcilerinden birisi olan ve kendi ismi ile anılan Kartezyenizm'in öncülüğünü yapan Rene Descartes, doğru olan kesin olandır diyerek doğruluk ölçütünü söylemiş, kesin olanı ise açık seçik ve kendisinden şüphe olmayandır diyerek açıklamıştır. İnsan zihninde bulunan doğuştan bilgiler, öz varoluşa ait bilgiler olduğundan ve duyular tarafından bulanıklaştırılmadığından açıktır, nettir ve kuşku duyulmaz. Fakat duyularımıza dış dünyadan gelen sözde gerçeklikler güvenilemez ve net bir şekilde bilinemez. Metodolojik olarak şüphe yolunu tutmuş, şüphe duymadığı tek şey olarak da matematiği kabul ettiğinden matematiğe dayanarak doğru bilgiye ulaşmaya çalışmıştır³².

Matematiğin gerçeği anlamada en uygun bilgi olduğunu iddia eden Gottfried W. Leibniz, bilginin ilk aşaması duyu bilgisi ile başlasa da bu bilginin açık ve seçik olmadığından tam ve doğru bir bilgi olamayacağını söylemektedir. Duyulardan geçmeyen bir bilginin anlıkta da bulunamayacağını söylemiş, asıl bilginin akılla edinilmiş/rasyonel bilgi olduğunu, duyular yolu ile bir bilgi meydana gelecekse de anlığın varlığının gerekli olduğunu söylemektedir. Anlığı, bazı kavramların algı/deney öncesinde insan anlığında bulunduğunu söyleyerek açıklamış, örnek olarak ise geometri kavramlarını, sayıları ve tanrı düşüncesi vermiş, bunların anlıkta saklı olduklarını ve sonra bunları duyu yolu ile hatırladıklarını iddia etmiştir. Ayrıca Spinoza gibi deneyi tamamen değersiz bulmamış, kendine göre doğruları olduğunu söylemiş ve akıldaki şekillenmiş ilk doğrular şeklinde tarif etmiştir³³.

Immanuel Kant da doğuştan bilginin kesinliğine inanarak, duyu verileri ile sonradan edinilen bilgilerin kesin olmadığını ve değişme imkânı olduğunu söylemekte, böylece doğuştan gelen bilgileri üstün tutmaktadır. Kant rasyonalistlere ek olarak bir cihette empirizm ile rasyonalizmi birleştirmiş, doğuştan gelen bilgileri deneyle bulmak

³¹ a.g.e. s. 1375.

³² Gökberk, a.g.e. s. 310-311.

³³ a.g.e. s. 311-314.

gerektiğini, deneyle edinilen bilginin ise doğrudan kavranamadığını, anlığın formları içine yerleştirmekle anlaşılabilirdiğini söylemektedir. Yani doğuştan gelen bilgileri bir kap gibi düşünmüş, deneyle/duyu ile edinilen bilgiler sıvı gibi olup ancak kabın içine girdiği zaman anlaşılabilirdiğini ifade etmiştir³⁴.

Rasyonalizm öğretisinin doruğu olarak bilinen Hegel, asıl gerçeğe deneye hiç başvurmadan, sadece düşünme ve akıl ile varılabileceğini iddia eder ve aklın dışındaki duygu ve duyular gibi yöntemleri reddeder. Onların öze ve hakikate ulaştıramayacağını savunur. Ona göre felsefe, nesnelere düşünce yolu ile görülmesi olduğundan doğruya ulaştıracak araçtır³⁵.

b. Empirizm ve Pozitivizm

İngiltere’de Francis Bacon ile başlayan Empirizm, Hobbes, Locke, Berkeley, Hume gibi düşünürlerce savunulan ve tüm bilgilerin kaynağının duylara ve deneye dayandığını iddia eden, gözlem ve deneyin esas tutularak bilgiye bu esaslara göre ulaşmak gerektiğini ifade eden fikir akımıdır. Empirizm bir yandan yöntem çeşidi iken bir yandan da teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Teorik bağlamda bilginin kaynağının deney ve duyu verileri olması iken, yöntemsel bağlamda düşünüldüğünde bilgiye ulaşmak için deney ve gözlem kullanılarak tümevarımsal akıl yürütme kullanılmasını ifade etmektedir³⁶.

Pozitivizm, modern dönemlerde ve aydınlanmanın sonucu olarak ortaya çıkan bâtil inançları, metafizik ve dini insanların ilerlemesine mani olan, bilim öncesi düşünce tarzları olarak gören görüşü ifade eder. Tek bilgi türü olarak akla, deneye ve gözleme dayanan bilimsel bilgiyi kabul eden pozitivizm, dinî ve metafiziksel bilgileri nazara almaz³⁷.

Saint Simon ve bilhassa Auguste Comte tarafından ortaya konan pozitivizm, empirizm temelleri üzerine kurulmuş bir öğreti olarak onun yöntemlerini kabul etmiştir. Empirizm ile pozitivizm sıklıkla karıştırılmaktadır. Pozitivizm, yöntem olarak empirizmin yaklaşımını kabul etmiştir ve bu bilgi felsefesi temeli üzerine toplum

³⁴ a.g.e. s. 396, 399-400.

³⁵ a.g.e. s. 436-437.

³⁶ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 602.

³⁷ a.g.e. s. 1370.

bilimlerini yeniden kurmayı amaçlamaktadır. Yani şöyle ifade edilebilir; empirizm bilginin deneye dayalı olduğunu savunan epistemolojik bir düşünce akımı iken, pozitivizm sosyal bilimlerde olguları doğa bilimlerinin yöntemleri ile ele almak gerektiğini savunan ve metodolojik olarak empirizmi temel alan bir öğretilerdir. Bu yüzden pozitivizmin temelleri empirist filozoflara dayanır³⁸.

Empirist filozoflardan Hobbes, her şeyi doğal nedenlere bağlayarak bütün bilgilerimizin kaynağı olarak nesnelere duyu organlarımız üzerindeki etkisine işaret etmiştir. Hobbes ve onunla benzer fikirlere sahip olan ve ondan etkilenen John Locke, sadece Descartes ve Leibniz tarafından savunulan ve diğer düşünürler tarafından sorgulanmadan ve eleştirilmeden kabul edilen doğuştan bilginin zorunluluğu fikrine karşı çıkmış, bütün bilgilerin deneyden çıktığını söylemiştir. Doğuştan gelen bilgi olsaydı bunları çocuklar ve aptalların da bilebileceğini, fakat anlamadıklarını ve bundan hiç söz etmediklerini söylemiştir. Bu duruma mukabil o sadece kendi deney ve gözlemlerine güvenmekteydi³⁹. Helvetius da Locke'un izinden giderek onun fikirlerine destek vermiş insan zihni ve bilincinin kazanılmış bir şey olduğunu ve her şeyin duyumlarla indirgenebileceğini savunmuştur⁴⁰.

Bacon ile başlayan empirizm David Hume ile en yüksek noktasına çıkmış, savunduğu fikirler onu aydınlanma çağının en radikal ve önemli düşünürlerinden birisi yapmıştır. Akılla evrensel ilkelerin bulunabileceği anlayışına şiddetle karşı çıkarak, insan aklının yetersizliğini ve yanılabilirliğini sıklıkla dile getirmiştir⁴¹. Akıl tutkuların ve doğal inancın kölesi olup sadece doğrulama ve yanlışlama ile ilgilenmelidir⁴².

Daha sonraki empiristlerden olan Saint Simon topluma yön vermeyi bilimsel yolu kullanarak yapmak istemiş, pozitivizmi ilk kullanan isim olmuştur. Onun görüşlerini yayan Auguste Comte kendisi de sadece gözlem ve deneye dayalı olan doğa bilimlerinin yöntemini toplum bilimlerinde kullandığı bir bilim inşa etmek istemiştir.

³⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri; Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: Aktüel Yayınları, 2018, s. 47-48.

³⁹ Hanratty, a.g.e. s. 28-29.

⁴⁰ a.g.e. s. 48.

⁴¹ a.g.e. s. 56.

⁴² a.g.e. s. 66.

Pozitivizmi bir sistem haline getiren Auguste Comte insan bilgi ve düşünce gelişiminin tarihçesini üç aşamaya ayırarak açıklamaktadır. Teolojik, metafizik ve pozitif evre olarak adlandırdığı bu üç aşamanın ilkinde dünya, insanın kaderi ve diğer her şey dinî nedenler ile açıklanmakta olup orta çağa kadar uzanmıştır. Metafizik evrede dünya, olgu ve hadiseler soyut kuvvetlerle açıklanmaya çalışılmış, yeni soyut kavramların ortaya çıkarılması ile her şey ona dayandırılmıştır. İlk aşamaya göre sorular aynı kalır, fakat doğaüstü durumlar yerine soyut varlıklara geçilir⁴³. Pozitif evrede ise insanlar kısıtlılıkların farkına vararak artık yalnız gözlemlenebilir olan olay ve olgulara yönelerek bunlar arasındaki değişmeyen şeyleri, yasaları inceler. Bilgi, insanın doğasına ve onun sosyal ve tarihsel durumuna ait olabilir. Pozitif bilginin, teleoloji ve metafiziğin etkisinden uzak, deneye dayalı nesnel bilgi olduğunu söyler⁴⁴. Bu evreler arası geçişi çocukluk-yetişkinlik geçiş aşamalarına benzetir ve bu evre insan düşüncesinin ve terakkisinin en zirve noktasını oluşturur. Comte ile beraber pozitivizm adıyla bir öğreti haline gelen empirizm, bilimin tekliği kabul edilerek doğa bilimlerinin yöntemleri ile beşerî bilimlerin de açıklanabileceğini öne sürmüş, nesnellik fikrine dayanarak ön yargı ve değerlerden uzaklaşmak gerektiğini savunmuştur⁴⁵.

Empirizm hakkındaki bu genel bilgilerden sonra pozitivizm hakkında özetle şunları ifade edebiliriz: Pozitivizm bir bilimsel yöntem olmasının yanı sıra epistemoloji ve ontolojiye dair bir anlayışı olan bilim felsefesidir. Doğa bilimlerinin yöntemleri ile toplumsal olayları inceleyebileceğini ve bunlarda da belirli bir düzenin olduğunu savunan pozitivizm, metodolojide gözlenebilir verilerin toplanması ile bilimsel bilgiye ulaşabileceğini iddia eder. Empirizm üzerine kurulu epistemolojiye ve bunun üzerine kurulu nesnel bir ontolojiye sahiptir. Bir olgu veya olay eğer ölçülemiyor, gözlenemiyor ve deney yapılamıyorsa epistemolojik ve ontolojik olarak bir değer ifade etmez diyerek gerçekleri sadece bunlarla sınırlandıran düz bir ontolojiye sahiptir. Ayrıca bunların tarihçesi ile de pek ilgilenmediğinden çokça eleştirilmiştir⁴⁶.

⁴³ Michel Bourdeau, "Auguste Comte", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (2018 Yaz), Ed. Edward N. Zalta, Erişim Linki: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/comte/> (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

⁴⁴ Encyclopædia Britannica, "Auguste Comte", Encyclopædia Britannica, 2018, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Auguste-Comte> (Erişim Tarihi: 20.12.2018)

⁴⁵ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1371.

⁴⁶ Yalvaç, a.g.e. s. 39-40.

c. Mantıkçı Pozitivizm – Viyana Çevresi

Pozitivizm akımının kuvvet bulduğu ikinci grubu oluşturanlar ‘Viyana Çevresi’ olarak bilinir. 1922 yılından itibaren Viyana Üniversitesi’nde farklı alanlardan gelen bilim adamlarından oluşan gruplarla toplantılar düzenlenmiş, sonra bir akım haline gelmiş ve daha sonra ise mantıkçı pozitivizm ve mantıkçı empirizm gibi kavramlarla ifade edilmişlerdir. Mantıkçı pozitivizm, dogmatik savlara ve sınanamaz kurgulara yer vermeyerek metafiziği dışlamış, önceliğini doğa bilimlerine yöneltmiştir. Onlara göre gerçek bilgi bilimsel bilgi türünde olmalıdır. Felsefeye de bilimsel bir nitelik kazandırmak amaçlanmış, ispatlanabilir ve tutarlı bilgiler vermesi amaçlanmıştır. Felsefede deney yapmak mümkün olmadığından, onun yerine mantık ilkeleri alması gerektiği vurgulanmış açık, kesin ve ikna edici çıkarımlarda bulunmasını istemişlerdir. Bir bilgiyi doğrulama sürecine mantık ve dil analizi ekleyerek, bilginin bir de bu açılardan ele alınması gerektiğini savunmuşlardır. Böylece bir bilgi veya önerme, olgusal olarak gerçek dünyamıza ait ve tecrübe edilerek doğrulanabilir önermeler olması gerekir demişlerdir⁴⁷.

Mantıkçı pozitivizm, Comte ile gelişen pozitivizmin devamı niteliğinde olup onun daha ileriye götürülmüş ve sistemleştirilmiş halidir. Her ikisi de deneye ve gözleme önem vermiş, pozitif bilimin ilerlemeci ve birikimci bir yol izlediğini kabul etmişlerdir. Yani deneyler yapılır, deneylerden genel varsayımlar çıkarılır ve bunlardan başarıyla geçen varsayımlar olgularla doğrulanırsa genel bir teoriye dönüşür. Bir teori sınamaların çokluğu ve zorluğu oranında inanılrlığını artırmaktadır. Bilimsel ilerleme bu şekilde birikimci bir yol izlemektedir⁴⁸. Ayrıca her iki pozitivizm türü de temel itibariyle doğa bilimlerinin yöntemlerinin sosyal bilimlere de uygulanabileceğini iddia etmişlerdir. Doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin her ikisinde de değişmez kurallar olduğunu savunarak farklı yöntemler kullanmayı uygun görmemişlerdir. Her ikisi de bilimsel bilgiyi metafizikten arınmış, his, duygu ve düşüncelerimizden etkilenmemiş yani nesnel bilgi olarak tanımlamışlardır⁴⁹.

⁴⁷ Arı, a.g.e. s. 52-53.

⁴⁸ a.g.e. s. 58.

⁴⁹ a.g.e. s. 47-49.

d. Neo-Pozitivizm

Pozitivizm ilk çıktığı zamandan itibaren farklı şekillerde ele alınmış, ilk haline Comte Pozitivizm'i denmiş, daha sonra Viyana Çevresi'nin sistemleştirdiği pozitivizm, Mantıkçı Pozitivizm olarak adlandırılarak yeni bir hale bürünmüştür. Üçüncü akımda ise mantıkçı pozitivizmin etkisi haricinde gelişen ve Comte'un pozitivizmine bazı itirazların olduğu neo-pozitivizm ile pozitivizm bir yandan eleştirilere hedef olmuş, bir yandan çıktığı günden itibaren sorgulanmadan kabul edilen açıklamalar daha mantıksal sebeplere oturtulmaya başlanmıştır⁵⁰.

Pozitivizmin ya da bir vecihle empirizmin, bilimsel bilgi için önemli bir unsuru olan doğrulamacılık ilkesine göre, bir bilginin bilimsel bir bilgi haline gelebilmesi doğruluğunun ispat edilebilir olmasına bağlıdır. Bunun yolu da duyu organları yoluyla algılanması/gözleme dayanmasıyla mümkündür. Aksi takdirde metafizikten bir ayrımı olmayacak, bilimsellikten yoksun ve anlamsız olacaktır. Doğrulanabilirlik ilkesi Karl Popper tarafından eleştirilmiş, tanımlama ve uygulamada yetersiz kalabildiğini ifade etmiştir. Bunun yerine Popper, bir teorinin bilimsellik ölçütü olarak yanlışlanabilirlik/reddedilebilirlik kistasını getirmiştir. Bilimsel bilginin gelişimini bilimsel teorilerin başarısız olanlarının elenmesi veya daha iyilerle yer değiştirmesi ile olduğunu söyler. Bilimsel bilginin gelişimine ve bilimin ilerleyişine eleştirel bakan Popper, bilim tarihinin de diğer tarihler gibi yanlışlarla dolu olduğunu, fakat bu hataların düzeltilmesi veya yenilenmesi ile bilimin ilerlediğini, geliştiğini ifade etmektedir⁵¹. Deney ve gözlem yoluyla doğrulanabilirlik ilkesine karşı çıkmasına rağmen Popper kendisi de aynı bilim anlayışının içinde kalmış, niyetinin metafiziği bilimden ayırmak olmadığını, bilim ile sözde bilimi birbirinden ayıran bir kistas getirdiğini iddia etmektedir. Popper'a göre bilimsel bir teori asla kanıtlanamazken, yanlışlanabilirlik kistasına sahip teorilerin bilimsel olacağını iddia etmiştir.

Thomas Kuhn, pozitivizmin temellerini büyük ölçüde sarsan kişi olarak bilinir. "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" kitabı ile Kuhn, pozitivist izahın geçersizliğini ve yetersizliğini ortaya koymak istemiş, sosyal bilimciler için, hermenötik geleneğin de

⁵⁰ a.g.e. s. 55.

⁵¹ a.g.e. s. 58.

etkisiyle, zorunlu olarak paradigma değişikliğine gidilmesi gerektiğini düşünmüştür⁵². Kuhn öncesinde hâkim olan lineer bilim anlayışına göre bilimsel teoriler doğrusal olarak ilerlemeci bir şekilde öncekilerin üzerine yeni bilgilerin eklenmesi ve eski bilgilerin yenilenmesi suretiyle ortaya çıkar. Burada bilimsel bilginin gelişmesinde bir devamlılık söz konusudur. Ayrıca bilimsel değişim sürecini düzenli birikim yoluyla açıklayan bilimsel anlayışa göre bilim ne kadar gelişirse o kadar açıklayıcılığı artmakta ‘gerçekler’ ile o kadar örtüşmektedir. Kuhn, bu Tek Bilim (One Science) anlayışına ve ilerlemeci bilim anlayışına karşı çıkarak, bilim tarihinde kırılmalar olduğuna vurgu yapar ve bu kırılma zamanlarını ‘bilimsel devrim’ olarak adlandırır. Kuhn, iki bilimsel devrim arasındaki zamanı ‘normal bilim’ olarak adlandırır. Bu kırılmalar neticesinde bilimsel dünya görüşünün değişmesine de ‘paradigma değişimi’ olarak ifade eder ve paradigmlar normal bilim zamanlarında bilim insanların bilimsel ilgilerini belirlemektedir. Düzenli bilgi birikimi denilen olgu yerine de bilimsel sürecin bir yıkım (destruction) ve yeniden tasarlama (re-creation) şeklinde geliştiğini iddia etmektedir. Kuhn bu görüşüyle pozitivistin ilerlemeci ve birikimci bilim anlayışını geçersiz kılarak, her bir bilimsel devrimle bilim anlayışının yıkılıp yeni bir baştan sorgulanma sürecinden geçtiğini anlaşılmakta, böylece tek bir hakikatten, tek bir bilim anlayışı ve tarihinden söz edilemeyeceğini ortaya koymaktadır⁵³.

Kuhn, bu devrim uyandıracak iddiaları ile pozitivistin en somut iddialarını sarsmış ve onun bilime koşulsuz şartsız hâkimiyetine şiddetli darbe vurmuştur. Aslında Kuhn, sadece bilimsel iddiaların gerçekleri yansıttığı ve onun dışındakilerin bunu yapamayacağı iddiasını çürütmek istemiş, paradigma değişikliklerine vurgu yapmak istemiş, lâkin doğruluk iddialarına dair bir ölçüt getirmemiştir. Teorilerin hangisinin diğerinden üstün olduğuna dair tarih-üstü matematiksel mantığın üstün olduğu bir sürecin olmadığına vurgu yaparak, teoriler arasında tercihte bulunma, herhangi bir nesnel ve bilimsel düşünceye dayanmaz. Böylece Kuhn ‘bilimsel gelişme’, ‘gerçeklerin temsilcisi olarak bilim’ gibi iddialı ve sahte üstünlük sağlayan söylemlerin tehlikesine dikkat çekmek istemiştir⁵⁴.

⁵² Kemal Ataman, “Bilimsel Sosyal Bilim İdealinin Açmazları: Bir Hermenötik Açılım Teklifi”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, (2008) s. 318-319.

⁵³ Ataman, a.g.e. s. 318-319.

⁵⁴ a.g.e. s. 320-321.

Imre Lakatos, Kuhn ve Popper'in fikirleri arasında bazılarını eleştirip bazılarını düzelterek katkıda bulunmaya çabalamıştır. Büyük bilimsel başarıları 'araştırma programı' olarak adlandırarak Popper'in bir olgu bir teoriye aykırı çıkması sonucu teoriyi hemen terk etmek fikri yerine, başka yöntemlerle aykırılıklar açıklanmaya çalışılır demektir. Zira yıllar sonra bilimsel olduğu anlaşılan çok teori bulunmaktadır. Mühim olan araştırma programının çetin özü dediği, temel savına aykırı düşmemesidir. Eğer olgular programın özüyle çatışıyorsa o zaman terk edilebilir demektir⁵⁵.

Paul Feyerabend, pozitivistizm olduğu kadar Popper ve Kuhn'un bazı fikirlerini de eleştiriler getirmiş, tek bir paradigmaya bağlılığı ideolojiye bağlılık olarak görmüş ve normal bilim zamanları denilen dönemlerde yapılan çalışmaların ideoloji olduğunu ileri sürmüştür. Eleştiriyi sınırlamak ve tek bir teori ile çalışmak istediklerinden bilgiyi sınırladıklarını ileri sürerek genel teori ve genel ideoloji olamayacağını söyleyen Feyerabend, tek bir teoriye körü körüne bağlılık yerine birden fazla teorinin olması gerektiğini söylemiş ve bunu çoğulculuk olarak görmüştür⁵⁶. Bilimi rasyonel bulmadığından, bilime uygulanacak genel kuramların olmadığını söylemiş, bir şeyler anlaşılacak isteniyorsa, her görüşe her fikre her teoriye değer vermek gerektiğini ifade etmiştir. Bilimin dışında bilgi kabul edilmemesine karşı çıkmakta ve bilime kıstaslar getirmeyi tehlikeli bulmaktadır. Şuan bilimin bu konuma gelmesinde bilimsel olmadığı iddia edilen bilgilerin büyük yeri olduğunu hatırlatır ve ilkel kabilelerde bile doğruluğu bilinen birçok bilgi bulunmaktadır demektir. Bu yüzden tek doğru ve geçerli bilginin bilimsel bilgi olduğu düşüncesinin bilimsel bir sonuç değil ideolojik bir söylem olduğunu söylemektedir.

Popper'in bilimsel bilginin doğrulanabilen değil yanlışlanabilen ve sınanabilen bilgi olduğu iddiasına karşı çıkan Feyerabend, eğer Popper'in bu düşüncesine göre bilim yapılırsa idi bilim ilerleyemezdi. Zira çoğu bilgi Popper'in fikrine göre yanlışlanabilen veya sınanabilen bir bilgi değildir. Feyerabend ayrıca Kuhn'un ve Lakatos'un fikirlerine de eleştiriler getirerek kendi fikirlerini bilimsel bilgiye veya bilime kıstas belirlemelerindeki eksiklikleri ve yanlışlıkları nazara vermektedir. Lakatos'un gerileme programı adını verdiği ve bilime bir katkısı olmayan çalışmalarını bu şekilde tarif ederek bunların terk edilmesi gerektiği görüşüne karşı çıkmış, böyle bir

⁵⁵ Arı, a.g.e. s. 69-72.

⁵⁶ a.g.e. s. 73.

kuralın olmadığını, bir çalışma bilimsel olarak yenilgiye uğrasa bile ileride tekrar ispatlanıp bilimsel olabileceğini söylemiştir⁵⁷.

Kuhn'a getirdiği eleştiride ise paradigmanın normal bilimde araştırmaya rehberlik etmesini kendisi de kabul etmesine rağmen, bunun yeni bir düşünce olmayıp Kuhn'un iddia ettiği gibi tek bir teorinin kalıpları içerisinde düşünmenin hata olduğunu söylemekte, böylece başka teoriler ve ideolojiler arasındaki mücadeleyi reddetmiş olmaktadır. Tek bir paradigmanın olması gerektiği ve başka paradigmalar olacaksa da ana paradigmayı desteklemesi gerektiği görüşüne getirdiği eleştiriye son yüzyılda görülen bazı numuneleri göstererek aksini ispat etmektedir. Faraday ve Maxwell'in elektrodinamik teorileri, ısı teorisi gibi teorilerin Kuhn'un iddia ettiği gibi değil, paradigmayla uzlaşmayan teoriler olduğunu söyleyerek normal bilim denilen dönemin tarihsel bir iddiadan başka bir şey olmadığını ileri sürmüştür⁵⁸.

e. Pozitivizm Eleştirisi

Aydınlanma düşüncesi ile ortaya çıkan fikir ve düşünceler günümüzde oldukça çok eleştirilere maruz kalmakta, halen sosyal bilimlere hâkim pozisyonda bulunsa da bu eleştirilerden pozitivizm de hissesini almaktadır. Aydınlanma mitleri olarak doğaya hâkim olma, ilerleme, evrensel barış, yoksulluğun ve açlığın önlenmesi gibi amaçlar başarısızlık misalleri olarak sunulmaktadır. Pozitivizmin konumunun sarsılması neticesinde sosyal bilimlerde tekrar metodolojik, ontolojik ve epistemolojik sorgulamalar egemen olmuş, ortaya post-positivist ve postmodern teoriler çıkmaya başlamıştır. Evrenselliğe mukabil yerellik, nesnelliğe mukabil görecelik, kültürel değerler, gelenekler gibi farklılıklar kabul görmeye başlamıştır. Tek bir doğru inanç anlayışının kökünden sarsıldığı, yer, zaman ve mekâna göre doğruluğun ve hakikatin değişeceği kabul görmüştür.

Pozitivizmin yöntemleri oldukça eleştiriye tabi tutulsa da hâkim olduğu konumda varlığını asırlarca devam ettirmiş ve halen devam ettirmektedir. Toplum bir deney malzemesi yapılamayacak genişliktedir ve bir laboratuvara sokulma imkânı yoktur. Üzerinde kontrol sağlanamaz, mahiyetinde öngörülmeyen birçok faktör barındırır ve karmaşık bir yapı mevcuttur -ki toplum üzerinde yapılacak bir deney

⁵⁷ a.g.e. 77.

⁵⁸ a.g.e. 77-79

ahlaken de kabul edilemez. Askerî bir darbeye halkın nasıl tepki vereceğini ölçmek için buna teşvik etmek veya işkencenin insan davranışı üzerindeki etkisini ölçmek için işkence yapmak kabul edilemez bir durumdur. Ayrıca şartların sürekli değişmesi, hep aynı tepkinin verilmesinin imkânsızlığı gibi sebepler düşünüldüğünde deneyler yine hep eksik ve yanlış olacaktır⁵⁹. İnsan bir robot değildir ve toplum robotlardan teşkil edilmiş bir yapı değildir. Aynı topluma aynı oranda farklı zamanlarda verilen bir uyarıya farklı tepki verilebilir. Üstelik bütün şartlar aynı olsa bile iki farklı toplumun aynı duruma çok farklı bir tepki vermesi çok normal bir durumdur. Verilen bir tepkinin de hangi sebepten dolayı olduğunu bulmak çok zordur. Tüm bu sorgulamalar pozitivistin mantığına ilişkin somut itirazlardandır.

Fizik gibi sosyal bilimlerin de ölçüm ve niceliği öne çıkararak başarıya ulaşabileceğini, ancak bu şekilde bilimsel olabileceğini, bu yüzden yapısal açıklamalara gidilmesi gerektiğini savunan pozitivist sosyoloji ve bilim felsefesi tarafından oldukça çok eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler kabaca üç başlık altında toplanabilir⁶⁰. Bunlardan ilki bilim felsefesi içerisinde realist tavrın bir itirazdır. Pozitivistin sadece gözlemlenebilir olguların incelenebileceği, olguların düzenliliklerinin araştırılması ve bulunmasının bilimsel olacağı düşüncesine itiraz ederler ve gözlemlenebilir olguların arkasında gözlemlenemeyecek şeylerin de araştırılması ve açığa çıkarılması gerektiğini savunurlar. İkinci eleştiri olarak birçok sosyolog ve düşünür realistlerin eleştirisine ek olarak sosyal bilimlerin doğa bilimleri gibi açıklama amacını güdemeyeceği, ancak anlama amacıyla çalışabileceği, bu yüzden de bir bilim olamayacağı itirazıdır. Sosyal bilimlerin amacının insanların düşüncelerini, niyetlerini ve yönelimlerini açığa çıkarmak olduğunu söyleyerek doğa bilimlerinin yöntemi ile sosyal bilimler incelenemez demektedirler. Pozitivizme yine sosyoloji içinden gelen bir eleştiriye göre, pozitivist teknik akılcılığın bir örneğidir. Bu tür bir sosyoloji toplumu denetleme amacının bir yansıması olmakta, sadece olgularla ve alan araştırmaları ile yetinen bu bilgi anlayışının sosyolojik yorumla ilişkili olmadığı iddia edilmektedir⁶¹.

Pozitivizme eleştiriler bu üç konu ve alan ile sınırlı kalmamıştır. Pozitivizme her alanda eleştiriler getiren ve temel mantığına itirazlar sunan post-pozitivistler de

⁵⁹ Yalvaç, a.g.e. s. 41.

⁶⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1372.

⁶¹ a.g.e. s. 1372-1373.

kapsamlı eleştiriler getirmekte, buna rağmen hâlen pozitivistin etkisini kırabildi denilememektedir.

f. Post-Modernizm/Post-Pozitivizm

Post-modernizm, farklı alanlarda ve bilhassa edebiyatta etkili olup tek ve sabit bir hakikatin varlığını kabul etmeyen, insanların söylemlerine ve metne dikkat çeken bir bilgi yaklaşımını ifade eder⁶². Ana düşüncesi nesnel gerçekliğin tek olmadığına, kolay sınıflandırılmayan çok sayıda görüşlerin varlığını kabul etmesidir. Post-modernizm modernite ile bağlantılı olmayan hiçbir şey söylememekte, yeni bir fikir ortaya koymamakta, eleştirilerine çözüm önerileri sunmamaktadır. Asıl amacı modernite eleştirisidir. Bu anlamda moderniteden bağımsız bir durum değildir.

Post-modernizmin epistemolojideki ifade şekli pozitivistlere getirdikleri alternatifle post-pozitivizm olmuştur. Doğa bilimlerinin yöntemlerini sosyal bilimlerde de kullanma çabasına getirdikleri şiddetli ve sarsıcı eleştirileri ile öne çıktılar. Uluslararası İlişkilerde temel tartışmalar düzleminde ele alınan pozitivist ve post-pozitivizm tartışması bilimde metodoloji kullanımı ile alakalı olup pozitivistin bilimsel bilginin akla veya deneye dayandırılması gerektiği fikrini kabul etmemektedirler⁶³.

Post-pozitivistlere göre, sosyal bilimlerin değerlerden bağımsız/tarafsız olması gerektiği düşüncesini savunan pozitivistlerin düşüncesine karşı çıkararak bunun mümkün olmadığını iddia etmişler⁶⁴, onların yalnız gözlenebilir veya deney yapılabilen olgularla ilgilenmesi sonucunda uluslararası ilişkiler alanı sınırlandırılmaktadır demektedirler. Çünkü gözlemlenemeyen ve nedensellik çerçevesinde ele alınamayacak birçok içtimaî ve insanî olgu kapsam dışında kalmakta, diğer empirik araştırmalarda da bu durum nazara alınmaması sebebiyle eksiklikler bulunmaktadır.

Ashley'e göre, Waltz dünyayı üniter egemen devletler arasındaki ilişkilerden ibaret görmekte, bunların da gözlemlenebilir nesnel yasalara göre hareket ettiklerini söylemektedir. Bu durum, içerisinde birçok farklı unsurları barındıran, özneler arası

⁶² Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, Çev. Haluk Özdemir, Ankara: BB101 Yayınları, 2015, s. 152.

⁶³ Tayyar Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2; Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, ed. Tayyar Arı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, s. 22-23.

⁶⁴ Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", s. 24.

ilişkilerde gözlemlenemeyen birçok olguyu göz ardı etmektedir⁶⁵. Aynı şekilde Morgenthau, etikten bağımsız, nesnel ve doğrulanabilir bir analiz yapılabileceğini savunmuştur. Tüm bunun gibi fikirler gösterir ki pozitivist anlayış uluslararası ilişkileri ve toplumsal bilimleri, doğa bilimleri gibi belli yasalarla ve gözlemlenebilir olgularla açıklamaya çalışmaktadır. Bu indirgemeci yaklaşım dolayısıyla toplumsal bağlamda gözlemlenemeyen, neden-sonuç çerçevesinde ele alınmayacak birçok toplumsal olgu ve olay kapsam dışı bırakılarak uluslararası ilişkilerin analiz sahası oldukça daraltılmaktadır⁶⁶. Böylece post-pozitivistler pozitivistlere nesnellik ve değerlerden arınma gibi konularda itiraz ederek onların ihmal ettikleri unsurları tekrar analize dâhil ederek doldurmaya çabalamaktadırlar.

Post-yapısalcılığın pozitivistlere dair eleştirisi ise güvenilir bilginin şartları olarak sunulan ‘nesnel gerçeklik’, ‘özne-nesne ayrımı’, ‘empirik/deneye dayalı bilgi üretimi’ ve ‘rasyonel akıl yürütme’ gibi varsayımlar eleştirilmiş, pozitivistlerin çeşitliliği susturup bilgi üretimini tek tipleştirdiğini söylemiştir⁶⁷.

Dünya sorunlarına ve siyasetine dair yorumlar yapan teoriler bu dünyanın ve sisteminin bir parçası olmaları hasebiyle bu dünyanın değerlerinden, sorunlarından, sosyal gerçekliklerinden bağımsız olamayacaklarını iddia eden post-modern düşünce, insanın tarafsız olamayacağını, çabasının kendilerinin de içinde olduğu bu sistemin nasıl işlediğini anlamaya çalışmak olduğunu söylemektedir.

Post-pozitivist ve post-modernizm içinde dâhil edilen post-yapısalcılar, söylemlerin bilgi üretimi, aktarımı ve yansıtılmasında tarafsız olamayıp çeşitli iktidar biçimleriyle meşruiyet kazanmakta olduğunu nazara vererek, bu söylemlerin bilgiyi, aktörleri ve aktörlerin şahsi kanaatlerini şekillendirdiğini söyler. Bu iddia ile nesnelliği söylemsel olarak mümkün görmemekte, gerçekliğin öznel olarak inşa edildiğini ifade etmektedir⁶⁸. Bu yüzden ontolojik bağlamda öznelliği vurguladığı ve yapısal unsurlardan ziyade bütün bunların arka planını sorguladıklarından ontolojik öznellik açısından ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

⁶⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri; Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 476.

⁶⁶ a.g.e. s. 477.

⁶⁷ Tuncay Kardaş ve Ramazan Erdağ, “Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 382.

⁶⁸ Kardaş ve Erdağ, a.g.e. s. 381-382.

4. Ontolojik Olarak Nesnellik

Felsefenin iki dalı olan ‘epistemoloji’ ve ‘ontoloji’ birbirleriyle bağlantılı iki alandır. Felsefe tarihinde birçok düşünür ontolojiyi temel aldığı halde, modern felsefe ile epistemolojiye tabi kılınmıştır. Varlığı olduğu gibi inceleme düşüncesine karşı çıkan Kant, varlığın bilginin koşullarının incelenmesine tabi olduğunu söyleyerek ontolojiyi epistemolojiye tabi kılmıştır. Heidegger ise ontolojinin temel olduğunu ve bilgiyi temellendirdiğini söylemiştir⁶⁹.

Yüzyıllarca hâkim olan bilimsel anlayış somut gerçekliğe dayanan empirik düşünce olmakla birlikte günümüzde post-modern anlayışla kabul edilmiş öğretilerin baştan sorgulandığı, kurgulanmış bilgilerin yeniden tartışılmaya açıldığı bir süreçteyiz. Bilgi, bilimsel bilgi, sosyal bilim vs. gibi bilgiye dayalı veya doğru bilginin kaynağı nedir gibi sorular tekrar sorgulanmaya başlamıştır. Bilim, insan tarafından geliştirilen birçok düşünce biçimlerinden yalnız birisi olup en iyisi olmak zorunda değildir. Bu yüzden onu oluşturan kültürden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Bilimi insanlar arasında yücelten, meşruiyet unsuru haline getiren yine insanın kendisidir. Bilim mi daha üstündür sanat mı veya felsefe mi gibi sorular aslında bir mana ifade etmeyen sorulardır. Hepsi insanlar tarafından oluşturulmuş sadece insanlar arasında farklı telakkilere mazhar olmuşlardır.

Bilime atfedilen önem asırlara göre değiştiği gibi toplumdan topluma da değişmektedir. Bilim medeniyetlerin içerisinde bir bütün halinde düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. İnsanlar arasında en ziyade güven kazanmış bilgi türü olan bilimin sorgulanmaması sebebiyle, içine bilimsel olduğu iddia edilen birçok değer yargıları, ölçüt ve kıstaslar girmiştir. Bilim böyle değer yargısı ve kıstas getirmediği halde -ki bilimin görevi bu değildir, güya bilime katkı yapmak amacıyla, bilimsel bilgi adı altında kendi değer yargılarını koymuşlardır. Bu yüzden hiçbir bilim değer yargılarından büsbütün bağımsız olamamış, temel değerlerini de onu reddeden kişiye ispatlayamamıştır⁷⁰.

Epistemolojik olarak pozitivist ideolojinin yara alması ve oldukça çok eleştiriye maruz kalması sonucunda ontolojik olarak nesnel ontolojiyi ele alan bilimsel anlayış da

⁶⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1267.

⁷⁰ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 233.

sarsılmıştır. Özne ve nesnenin birbirinden bağımsız olduğu düşüncesiyle nesnel ontolojiyi ele alan pozitivizme mukabil post-yapısalcılıkta bir şey ne olduğu ile değil, bir yapı içinde ne olmadığıyla anlam bulmaktadır. Post-modernitenin eleştirileri özne ve nesnenin birbirinden ayrı olamayacağını göstermiştir⁷¹. Bundan dolayı post-yapısalcılık öznel ontoloji kullanmaktadır.

a. Post-Yapısalcılık

1980'lerden sonra Uluslararası İlişkilerde mühim yer tutan post-yapısalcılık dünya siyasetinde sadece işleyişe dair olan teorileri büyük oranda eleştirerek bunların Uluslararası İlişkilerin doğasını ve kapsamlı işleyişini yeterince yansıtmaktan uzak olduklarını iddia ederek devlet, egemenlik, güvenlik gibi terimlerin yeniden ele alınıp değerlendirilmesi gerektiğini düşünen bir yaklaşım olmuştur. Zira post-yapısalcılara göre bu kavramlar bizzat disiplinin kurucu unsurları olup teorilerin dünya siyasetini okumada göz ardı ettikleri birçok şeyi gözler önüne sererek bu teorilerle uluslararası olayların anlaşılamayacağını ortaya koymuşlardır. Mühim olan aslında sadece ne söylendiği değil, söylenenlerin nasıl etkiler ortaya çıkardığıdır. Böylece post-yapısalcılara göre realizmin ve pozitivizmin kendi bakış açılarından olayları yorumlamaları uluslararası ilişkileri anlamak manasına gelmemektedir⁷².

Post-yapısalcılık sadece metin analizi yöntemi olarak ele alınamaz ve sadece söylenenlere odaklanmaz. Geniş anlamda içine içtimaî ve siyasî olaylar, olgular ve kurumlar da girmekte, bunlar, içinde buldukları yapı itibarıyla yorumlanmaktadır. Bilgi-iktidar ilişkisine odaklanılmakta ve bilgi, üretildiği siyasî ve içtimaî zeminle ilişkilendirilmektedir. Metin söylem analizi ile tetkik edilmekte, yapısökümü ile ima edilen manalar ortaya çıkarılmaktadır.

Post-yapısalcılığın önemli isimlerinden birisi olan Foucault, Uluslararası İlişkiler alanında kazandırdığı kavramlar ile ön plana çıkmış ve yeni bir bakış tarzı getirmiştir. Toplumda doğru olarak kabul gören olguları inceleyerek kavramları yeniden ele almış, bazılarını farklı anlamlar getirmiş, alana soy bilimi, sorunsallaştırma gibi yeni kavramlar kazandırmıştır. Foucault insanların göz ardı ettiği ve umursamadığı alanlara değinmiş, incelemiş ve çalışmaları ilgi uyandırmıştır. Hapishaneler, delilik, eşcinsellik

⁷¹ Kardaş ve Erdağ, a.g.e. s. 380.

⁷² a.g.e. s. 380-381.

gibi konulara getirdiği yorumlarıyla ve diğer çalışmaları ile modernitenin bireyler üzerindeki etkisini ve oluşturduğu yeni iktidar ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. İktidar ve bilgi arasındaki kurduğu ilişkiden bahsetmiştir.

Bilgi ve İktidar

Foucault iktidar kavramını bilinen anlamlarından çıkararak farklı bir şekilde ele almıştır. İktidar bu açıdan bir devlet içerisindeki vatandaşların hayat, güvenlik ve diğer imkânları garanti eden kurumlar ve aygıtlar bütünü şeklinde tanımlandığında şiddetin dışarıda tutularak yasa tesis eden bir aygıt manasına getirilmekte, bu ise bir grubun başkaları üzerinde egemenlik tesis etmesi anlaşılmaktadır. Oysa Foucault bilinen ilişki ağlarından çıkararak farklı bir bağlamda ele almaktadır⁷³.

Baskılayan bir aygıt veya tek taraflı g ilişkisi anlamından çıkararak daha geniş bir anlamda kullanmış, herhangi bir yerde olmayan, sahiplenilemeyen, üretken, bilgi ve söylem üreten, güç ilişkileri gibi farklı tabirlerle tanımlamıştır. Bu yüzden bilinen yapı ve kurumsal boyutları ile değil, ilişkiler ağı üzerinden iktidarı aramak gerekir. Zincirlenip darp edilen bir adam bir g uygulamasına maruz kalmaktadır, fakat bu durum bir iktidar göstermez. İktidar için her iki tarafın da eylemde bulunabilme durumu olabilmelidir. Aksi takdirde bu bir tahakküm olur. Tahakkümün olduğu yerde ise iktidar ilişkisi olmaz. Bu yüzden iktidar ve özgürlük birbirini dışlar bir şekilde değil, karmaşık bir ilişki ağı çerçevesinde bir arada yer alır⁷⁴. Yalnızca zgr özneler üzerinde, onlar hr oldukları müddetçe uygulanabilir.

Foucault'ya göre iktidar her yerdedir. İktidarın her yerde olarak tanımlanması durgun ve sabit olmadığı manasını ifade etmekte, dinamik olduğunu göstermektedir. Her yerde olması iktidarın her yerden gelebileceğini, ayrıca merkez noktası olmadığını gösterir. Birileri üzerinde değil eylemleri üzerinde bulunur; kışkırtır, teşvik eder, kolaylaştırır veya zorlaştırır vs. Davranışları yönlendirir ve muhtemel sonuçlarını bir

⁷³ Feysel Taşier, "Michel Foucault ve G/İktidar zmlmeleri", *Postyapısalcılık*, Der. Armağan ztrk, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010, s. 73.

⁷⁴ Michel Foucault, *zne ve İktidar*, ev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 55-60.

düzene koyar. Ne şiddet ve mücadele, ne sözleşme ya da gönüllü bağ aranmalıdır, zira bunlar ancak araç olabilir⁷⁵.

İktidar bir yapı veya kurum olarak ele alınmamalı, belirli tarihsel süreçte, belirli toplumda, belirli ilişkilerde aranmalıdır. O yüzden homojen, tekdüze bir iktidar biçimi yoktur. Dengesiz, düzensiz bir şekilde olup sadece baskıcı olarak ele alınmamalıdır. İktidar ilişkileri dendiği zaman daha çok devlet aygıtlarının bireyler üzerindeki iktidarı kastedilirken bunun yanında ailede babanın, hastalara ve çevresine karşı doktorun, işçilere karşı patronun uyguladığı iktidar da buna dâhildir. Bu yüzden tek bir iktidardan bahsetmek yerine iç içe geçmiş birçok iktidar ilişkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Tek bir odak noktaları olmayıp, iç içe geçmiş, toplumsal bir sınıf tarafından diğerlerine tahakkümü şeklinde ortaya çıkar. Bilgi, söylem üretir iktidar, baskı ile değil zevk alanları oluşturarak varlığını devam ettirir⁷⁶. Bireylerin hayatları üzerinde doğrudan etkide bulunmak yerine söylemlerle varlığını devam ettirir. Bireyler de bu söylemler ile ortaya çıkan iktidara tabi oldukça, iktidarın varlığı pekiştirilmiş olur.

İktidara atfedilen bu farklı manalar muvacehesinde iktidar ile bilgi arasında da sıkı bir ilişki kurmuş, tarih boyunca bilginin iktidar tarafından kontrol edildiğini ve bu şekilde kendine meşruiyet ve işlev kazandırdığını söylemiştir. İktidarın ve bilginin bu sıkı ilişkisi 'söylem' olarak ifade edilen olguyu ortaya çıkarır. Söylem bilgi ve iktidarın ilişkisinden doğar ve söylemin ortaya çıkardığı sonuçlar/pratikler ile kimlik ve toplumsal gerçeklik inşa edilir. Söylemler yolu ile toplum üzerinde iktidar oluşturulur ve iktidar ilişkileri devam ettirilir⁷⁷.

Foucault'un metin tetkik yöntemlerinde kullandığı yöntemlerden birisi söylem analizidir. Bu yöntem Foucault'nun yazılarında temel unsurlardan birisini oluşturur. Söylem (discourse) terimiyle bilgi ve anlam üreten tarihsel olarak koşullu bir sosyal sistemi ifade ederek bir söylem, yapısal olarak ortaya çıktığı tarihsel dönemin daha geniş bir epistemesi ile ilişkilidir der. Söylem iktidarın etkisiyle üretilir ve bu iktidar, söylem düzenindeki bilgi ve gerçeği meşrulaştırmak için özel kurallar ve kategoriler belirler. Bu kurallar ve kategoriler öncül olarak kabul edilir, yani söylemden önce

⁷⁵ Foucault, a.g.e. s. 73.

⁷⁶ Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 48.

⁷⁷ Kardaş ve Erdağ, a.g.e. s. 386.

gelir⁷⁸. Bilgi ve iktidar düzeninde ele alındığında bu ikisinin ilişkisinden doğar. Söylemin iktidar ile doğrudan ilişkisi olması dolayısıyla uluslararası siyasette iktidarın kullandıkları söylemlerin ne şekilde inşa edildikleri ele alınmalıdır. Amaç dilsel analiz değil, daha az dışlayıcı alternatif söylemsel bilgi pratiklerinin imkânını ele almaktır. Çünkü söylemler oluşturuldukları toplumlar tarafından iktidarın oluşmasında ve iktidarın kullanılmasında büyük rol oynamaktadır⁷⁹.

Yapısökümü (Deconstruction)

Post-yapısalcılığın en önemli isimlerinden birisi olan 20. yüzyıl düşünürlerinden Derrida, yapısökümü kavramı ile felsefî ve edebî metinlerin dili ve mantığını yakından inceleyerek, Batı felsefesindeki temel kavramsal ayrımları veya ‘zıtlıkları’ sorgulayarak dile yeni bir bakış açısı getirmiştir. 1980’lerde, felsefeye ek olarak beşerî ve sosyal bilimlerin edebiyat, hukuk, psikanaliz, antropoloji gibi birçok alanında kullanılmış, gelenek ve geleneksel düşünce tarzlarının eleştirel bir şekilde sökülmesi anlamına gelmektedir⁸⁰.

Edebiyat eleştirilerinde sıklıkla kullanılan bir yöntem ile aslında anlatılmayan ama ima edilen gizli manaları ortaya çıkarmak manasında metinlerde ‘yapı-sökümü’ (deconstruct) yapılır. Böylece ‘alt-metin’ olarak adlandırılan ima edilmiş fakat metinde açıkça yer almayan manalar açığa çıkarılır⁸¹.

Misal olarak Realizme eleştirilerinde devlete yaptığı vurgu ile ihmal ettiği bireyleri, iç siyaseti, ekonomik sınıfları öne çıkararak alt-metni ortaya çıkarır. Büyük güçlere odaklanarak fakir ve gelişmemiş ülkelerin deneyimlerini, askerî güce odaklanarak askerî olmayan etkilemeleri ihmal etmektedir. Böylece realizmin nazarının çok dar olduğunu nazara verir ve bunun gibi uluslararası ilişkileri basitçe ele alan ve nesnel tasnifler yaptığını iddia eden bütün teorileri ve görüşleri yıkmayı hedefler⁸².

⁷⁸ Rachel Adams, *Michel Foucault: Discourse*, 2017, Erişim Linki: <http://criticallegalthinking.com/2017/11/17/michel-foucault-discourse/#fn-22957-3>, Erişim Tarihi: 22.03.2019.

⁷⁹ Kardaş ve Erdağ, a.g.e. s. 386.

⁸⁰ Encyclopædia Britannica, ‘Deconstruction’, 2018, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/deconstruction>, Erişim Tarihi: 12.02.2019

⁸¹ Goldstein ve Pevehouse, a.g.e. s. 152-153.

⁸² a.g.e. s. 153.

Amacı kelimeleri yeniden düşündürmek, sözü söküme uğratmak yani kavramsallaştırmaların yapısını bozmak olan bir pratik olan yapısökümünün tanımı da elbette güç olmakta, tam olarak ifade edilememektedir. Zaten tam tanımı olsa kendi amacı ile çelişmesi manasına gelecekti. Bu yüzden bu kelimenin ifade ettiği manadan çok amacına ve hedeflerine odaklanılmalıdır. Yıkıcı bir eleştiri olmaktan ziyade ifade edilen lakin üzeri örtülen veya örtülü olan farklı hakikatleri ifşa etmektedir.

Yapısökümü Batı felsefesinin temelinde yer alan ve gelenek hale gelmiş hâkim düşünme mantığının işleyişini ele alarak, buradaki keyfiliği ve arkada yatan gizli manaları ve imaları göstermeye odaklanmış bir metin okuma stratejisidir. Hedefinde ise birçok alanda kültürden siyasete, beşerî ve sosyal bilimlere, hatta gündelik hayatın kodlarına kadar tümüyle Batı düşünce ve medeniyetini ihtiva eden düşünme mantığı olan bir stratejidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde bir karşı okuma olarak da değerlendirilebilir⁸³.

Derrida'ya göre dil hakikati ifade etmek için yetersiz kalmaktadır. Dil tarihsel bir kurgu ile şekillenmesinden dolayı önce dilin kendisi sorgulanmalıdır. Yapısökümü, dilin neyi kontrol edemediğini ortaya koyar. Dilin tarihsel gelişimi ve dilbilimsel anlamın belirsizliğinden dolayı kelimelere verilebilecek anlamı kontrol edemeyiz veya sınırlayamayız. Bu nedenle herhangi bir metnin yapısının bozulmasına neden olabilir.

Derrida'nın ortaya attığı yapısökümü, kavramları ve zıtlarını birlikte düşünerek bunların arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Zıt kavramlar arasında bir ilişki bulunup aralarında bir hiyerarşi bulunmaktadır. Bunlardan birisi diğerine göre birincil ve temeldir, daha üstündür. Örnek olarak iyi-kötü, varlık-yokluk, iç-dış, konuşma-yazma, erkek-kadın sayılabilir. Yapısökümü bu ikisi arasındaki ilişkiyi ve alakayı inceleyerek, düşüncelerimizin dayandığı arka planı keşfetmek amacındadır⁸⁴. Bu hiyerarşik zıtlıklar siyasal hiyerarşi ve sosyal tahakkümü (erkek/kadın, hür/köle, mülklü/topraksız vs.), gücü ve üstünlüğü ifade ederken, ayrıca bunun dışında kalan kısmı da dışlamaktadır; belirsiz, melez, kenar çizgisi vs. gibi⁸⁵.

⁸³ Evren Erman Rutli, "Derrida'nın Yapısökümü", *Temâşâ Dergisi*, S. 5 (2016), s. 52.

⁸⁴ Encyclopædia Britannica, 'Deconstruction' a.y.

⁸⁵ Nancy J. Holland - Internet Encyclopedia of Philosophy, 'Deconstruction', Erişim Linki: <https://www.iep.utm.edu/deconst/>, t.y., Erişim Tarihi: 12.02.2019.

Karşıtlar üzerinden bakıldığında Derrida'ya göre söz-yazı ilişkisinde söz yazıdan üstün görülmektedir. Yazı ikincil görüldüğünden yapısökümü ilk olarak söze yönelir. Derrida'ya göre dil bağlantısaldır ve bir amaca yönelmez. Bu yüzden sistemde herhangi bir ögenin değişmesi durumunda bütün bağlantısallık değişecek olmasından her öge tekrar tekrar değişecektir. Her değişim yeni bir oluşumu hatta kurulumu iktiza ettiğiinden sistemde başlangıç veya sondan bahsetmek manasızdır. Yalnız bir öge diğerinden farklı olduğu söylenebilir⁸⁶.

Yapısökümü dil içerisinde metinde açıkça öngörülen veya dolaylı olarak ima edilen manalar arasındaki gerginlikleri ve çelişkileri araştırmakta ve keşfetmektedir. Bu analiz sayesinde zıtlığın, metinden bağımsız olarak verilen bir durum olmasından ziyade metnin içinde bir ürün veya 'yapı' olduğu gösterilmektedir⁸⁷. Ayrıca metinde dikkat edilmeyen yerlere dikkat çeker. Buna göre metnin merkezi diyebileceğimiz, metinde öne çıkarılan ana fikir ve temel düşünce yapısökümüne uğratarak dipnotlara ya da kıyıda köşede kalmış kavram ve ifadelerle nazarlar çevrilerek onların da metnin kurucu merkezi olabileceğini göstermeye çalışır⁸⁸.

Batı dilinde bu yüzden hiyerarşik zıtlıkların temeli olmayıp bunlar dilsel olarak kurgulanmaktadır. Yazının karşısında konuşmanın, kadının karşısında erkeğin, siyahın karşısında beyazın önceliği, üstünlüğü, iktidarı, galebesi yoktur. Bu ayrımcılık durumu keyfi olarak oluşturulmuş, temelsiz iddialar olup ikincil görülen kesime bir haksızlık, bir tahakküm, bir şiddet ihtiva etmektedir. Batılı düşünme biçimi bu bağlamda tahakküm içermekte ve bunu tekrar tekrar üretmektedir⁸⁹.

Batı düşünme biçiminin bu mezkûr durumuna rağmen onun metafizik ve kavramsal çerçevesinden bütünüyle kurtulmayı beklemek beyhude bir çaba olur. Zira bu kavramsal çerçeve Derrida'nın kendisinin de içinde bulunduğu, doğumundan o güne kadar yer aldığı kültürel ve dilsel ortamın genetiğine kazınmıştır. Bu yüzden bilinen bu kavramsal çerçeve haricinde bir dil veya kavramla düşünülemez olduğundan, düşünmek ve felsefe yapmak için de bunlara muhtaç olacağından, bu kavramları bütünüyle reddetmek yerine farklı bir düşünme mantığı ile tekrar ele alınması gerektiğini

⁸⁶ Evren Erman Rutli, "Derrida'nın Yapısökümü", *Temâşâ Dergisi*, S. 5 (2016), s. 57.

⁸⁷ Encyclopædia Britannica, 'Deconstruction' a.y.

⁸⁸ Rutli, a.g.e. s. 53.

⁸⁹ a.g.e. s. 57-58.

düşünmektedir. Bu sebeple Derrida, Batı metafiziği ve kavramsal çerçevesini yıkılması gereken bir sistem olarak düşünüp kendi felsefesinin onun üzerine inşa edilmesi gerektiğini değil, önünde hazır bulunan ve kendi müdahalesi ile yeniden canlandırdığı bir miras olarak ele almaktadır⁹⁰.

Derrida'nın bu düşüncesi sayesinde kendi deyimiyle metafiziğin yıkıcı eleştirmenleri olarak gördüğü Nietzsche, Heidegger, Freud gibi düşünmemekte, metafiziksel kavramları bütün bütün kaldırmaya çalışmamaktadır. Zira bu kavramları ele almamak düşünceyi sınırlandıracağından, dışarıdan bir eleştiriye değil, içten bir eleştiri yolunu tutmuştur. Bu da ancak yapısökümü gibi metin okuma yöntemleri geliştirilerek mümkün olabilir⁹¹.

Yapısökümü iki aşamalı bir yöntem olup ilkinde metin kendi bağlamından çıkarılır ve daha sonra yeni bir bağlamda yeniden inşa edilir. Buna bozma ve yeniden inşa aşamaları denerek çifte okuma (double reading) adı verilir. Yeni kurulan bağlamla ortaya çıkan anlam kendisini hakikat iddiası olarak sunmayarak, sınırsız bir şekilde tekrar tekrar yapısökümüne izin vermekte, böylece anlamı tek bir şekle sokarak sınırlandırmak yerine birçok anlam zincirine müsaade etmektedir. Derrida, Heidegger'in 'destruction' kavramından farkını ise verdiği yıkıcı olmayan bu olumlu mana ile açıklamakta, onun kavramını Nietzsche'nin hiççiliğine, dışlamacılığına benzetmektedir⁹².

C. NESNELLİK ELEŞTİRİSİ

Bilimsel bilgiyi elde ederken istenen şartlardan birisi insanın objektif yani nesnel olması olduğundan geniş bir şekilde bahsettik ve gelen itirazlardan da bir kısmını aktarmış olduk. Bunlarla beraber nesnelliğe mani olan sebeplerden insana bakan bir kısma değinmek gerekirse: Nesnellik iddiasına göre insan, değer ve inançlarından, meyil ve isteklerinden, his ve duygularından arınmalı, olguları olduğu gibi gözlemlemelidir. Lakin olgularla tamamen örtüşen, olguları olduğu gibi yansıtan bir bilgi ortaya konamaz. Gözlemler yansız/tarafsız/nesnel olamayacağına dair getirilen bu iddiaya delil olarak bir araştırmacı araştırdığı konu karşısında yansız ve değerlerinden

⁹⁰ a.g.e. s. 62.

⁹¹ a.g.e. s. 63.

⁹² a.g.e. s. 63.

bağımsız olamaz. Çünkü her insanın içtimaî bir mevki, fikrî kanaatleri, şahsî meyil ve inançları vardır. His ve duyguları, nefreti veya sevgisi, acıma duygusu ve şefkati vardır, toplumun bir parçasıdır, bir robot değildir. Etrafını saran değer yargıları, gelenekleri, korkuları ve ahlakı vardır. Bunların her birisi insan için mütemmim bir cüzdür. Bir insan araştırma yaparken tüm bu unsurları bir kenara koyarak, sadece araştırma için gerekli olduğu düşünülen algı ve gözlemlerini öne çıkararak bilgi elde etmeye çalışması imkânsızdır.

Bilim evrensel olsa da bilimde geçerli kuralların evrensel olamayacağına dair bir itiraz bulunduğundan bahsettik. Buna göre neyin bilim olduğu ve nelerin bilimin kuralları olduğuna dair söylenen sözler tarihsel yorumdur, bilimsel değil. Çünkü sürekli olarak değişebilmektedir ve bilimsel yollarla ulaşılmış bilgiler değil bilim adamlarının veya araştırmacıların uzlaşması sonucu ortaya konmuş iddialardır.

Thomas Kuhn'un bilimsel devrimlerin yapısı kitabında bahsettiği ve neo-pozitivizm başlığında değindiğimiz gibi onun normal bilim ve bilimsel devrim kavramları ile ortaya attığı düşünce, bilimin yöntemlerinin ve sonuçlarının yorumlandığını ortaya koymaktadır. Buna göre normal bir bilim zamanında birkaç asır yaygın olarak kabul gören bilim anlayışı bir 'paradigma' oluşturur. Normal bilim zamanında kabul gören bu paradigmlar zamanla ortaya çıkan yeni sorunlara çözüm üretememekte ve olguları açıklayamamakta, bu durumda sarsılabilmekte, gittikçe bu durum artarak en sonunda yerini bunları daha iyi açıklayabilen başka bir paradigmaya bırakabilmektedir. Tarih böyle bakıldığında bir paradigmlar mezarlığını andırır. İşte bu duruma 'bilimsel devrim' denmektedir. Sonrasında bu yeni bilim paradigması olağan hale gelmeye başlayarak, bilimsel bilgiler buna göre yeniden yorumlanmaktadır. Zamanla bu olağanlaşma ile yeniden normal bilim zamanı başlamaktadır, ta ki yeni bir bilimsel devrim oluncaya kadar. Bu durum bize gösteriyor ki bilimsel olarak kabul edilen kurallar evrensel olamazlar, zira her bilimsel devrim ile yenilenen veya yeniden yorumlanan bir kural evrensel değil tarihseldir, tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş, o süreçte doğrudur. Hangi kuralların bilim için geçerli olacağı noktasında uzlaşan araştırmacıların veya bilim adamlarının oluşturduğu bu gruba 'epistemik cemaat' denmektedir. Kavram olarak uzun bir geçmişe sahip olmamasına rağmen yüzyıllardır

farklı isimlerle var olan ‘epistemik cemaat’⁹³ bilimsel bilgiyi üretmekle sorumlu grubu ifade eder. Bunlar bir paradigma etrafında bir araya gelerek neyin bilimsel bilgi olduğuna karar verirler. Hemen hemen her toplum içerisinde var olmuş olan, fakat pek fark edilmeyen bir gruptur. Bilimi ve bilgiyi elde tuttuklarını iddia eden, neyin bilim olduğuna karar veren grup, onayını almadan bir bilgiye ‘bilimsel’ statüsü vermemektedir⁹⁴.

Feyerabend ise ‘bilim kilisesi’ tabiri ile andığı bu durumu bilimi bir dine benzeterak açıklar. Ona göre bilim adamları dinî olmayan kurallar ile yönetilen bir kilise gibi bir uzlaşma içerisinde kurallar ortaya koyuyorlar. Eğer bu kurallara uymaz veya karşı çıkarsanız aforoz olabilirsiniz. Lakin gücünüz yeter de iktidarı ele geçirebilirsiniz, kendi kurallarınızı koyabilir, bunları başkalarına iktidarı kaptırıncaya kadar herkese dayatabilirsiniz⁹⁵.

Nesnellik için getirilen eleştirilere bir de tek tek farklı başlıklar altında bakılırsa bunlara onlarca sebepten numune olarak birkaçı; his ve duyguların, ideolojilerin, dinin, toplumsal çevrenin hatta coğrafyanın etkisi gösterilebilir.

1. His ve Duygular

Her ne kadar nesnellik birçok yönden eleştirilse de doğa bilimleri için bir derece mantıklı gözükebilir. Çünkü kâinattaki olaylar bizim değer ve düşünce dünyamıza göre değişmez. Bizim algımıza göre değişmeyen kanun hükmündeki hakikatlere ulaşmak doğa bilimleri için amaçtır. Fakat bu iddia sosyal bilimler için de kullanıldığında ardı arkası kesilmeyen sorulara ve sorunlara neden olmaktadır. İnsan sosyal bilimlerde kendi duygu, düşünce, meyil ve ideolojilerini karıştırmadan sonuca nasıl ulaşabilecektir? İnsan bir nesne veya robot değildir ki istediği zaman bunlardan sıyrılabilsin. Sadece duyusal verilerle yapılan araştırmalar ve incelemeler nasıl bir sorunu anlayabilecektir? Duyusal veriler fen bilimlerinde bile sorunlu iken sosyal bilimlerde nasıl uygulama

⁹³ Bu terimi ilk kullananlar 1935 yılında yayınladığı Almanca bir kitabı ile Ludwig Fleck ve 1950’li yıllarda yazılar yayınlayan Michael Polanyi olup, onlar tarafından araştırmanın odağına getirilmiş, ünlü sosyolog Edward Shils tarafından geliştirilerek 1960’tan sonra sosyolojinin klasik kavramlarından birisi haline gelmiştir. Shils, “akademik cemaat”, “bilimsel cemaat” ya da “entelektüel cemaat” terimlerini kullanmıştır. Bkz. Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2007, s. 79-80.

⁹⁴ Arslan, a.g.e. s. 122; Ayhan Dever, Bilginin Efendileri: Epistemik Cemaat, *FLSF Dergisi*, 2012 Bahar, S. 13, s. 207-209.

⁹⁵ Özlem, a.g.e. 248-249.

sahası bulacaktır? İnsanlar fitraten bir duygu ve düşünce dünyasına sahiptir ve bütün fiil ve düşünceleri bunların tezahürü olarak var olmaktadır. İnsanı bunlardan soyutlamak demek, olguların da bu his ve düşüncelerden etkilenmediğini varsaymak demektir ki bu imkânsızdır. İnsanın olduğu yerde asla duygusuz, fikirsel temeli olmayan, sırf olgusal hareketlilik yer almaz. Muhakkak insanî durumlardan etkilenme vardır ve insan bunları yine kendi duygu ve hislerine, düşünce ve fikirlerine istinaden anlayabilir.

2. İdeoloji ve Fikirler

Fikirler daha ziyade bir tarafa eğilim gösterildiğinde yani tarafgir olduğunda farklılaşmakta, her insan da çevresinde olup bitenlere karşı çok büyük ihtimalle bir tarafa taraf olmaktadır. Tarafgir kişi ise kendi tarafının hata ve eksikliklerini daha az gördüğü, karşı tarafını ise daha kolay gördüğü görülmektedir. Farklı görüşe sahip iki gazeteyi elimize aldığımızda aynı olaya dair farklı yorumları herkes kolaylıkla fark eder. Bu konu hakkında yazılan yüzlerce makale ve kitap bulunmaktadır. Medyanın, gazetelerin olayları hep çarpıttığı, herkes kendi görmek istediği gibi gördüğü çok barizdir.

Bir futbol mücadelesini ele alarak değerlendirme yapan bir araştırmaya göre kişisel algılar olayların algısını yönlendirir ve algılar beklentiler tarafından kontrol edilir. Bahsedilen futbol mücadelesinde iki takımın taraftarı da çok farklı iki senaryo görmüş, bir taraf, karşı takımın hakemin görmediği birçok faul yaptığını söylemiş, kendi takımının faullerini ise çok azını görmüşlerdir. İki taraf da hakemin kendi takımlarına karşı ön yargılı olduğunu söylemiş, bu duruma öfkelenmişlerdir. Sıradan bir futbol mücadelesinde çok sık rastladığımız bu hadise bize şunu gösteriyor ki beklentiler algılar üzerinde büyük bir denetim sağlamakta, algıları yönetmektedir. Görmek istediklerimizi görüyor, hatırlamak istediklerimizi hatırlıyoruz⁹⁶.

İdeoloji ve fikirler, din ve inançlar bağlamında düşündüğümüzde birileri ve bir amaç için olan teoriler, din ve inancı gereği ön kabullerle yapılan araştırmalar, toplumsal öğretilerin getirdiği önyargılar ve daha birçok etken düşünülürse kişiler nasıl nesnel bir bilgi ortaya koyabilecekler? Bulduğu sonuçları kendi düşünce ve değer yargılarına göre çarpıtabilecek ve buna bilim diyebilecekler. Modernitenin dine karşı

⁹⁶ Richard D. Jarrard, *Scientific Methods*, 2001, e-kitap, s. 125-128.

açtığı savaşta evrim inancına sınıksız bağlanması gibi bütün bilimi kesinleşmemiş bir teori üzerine bina etmek gibi bir durum ortaya çıkabilmektedir. Veya kendi inancına uygun gelmediği için yüzyıllarca kilise tarafından dünyanın düz olmadığını söyleyenlere karşı aldığı tavır da bunun misallerindedir.

Bir fotoğraf karesi bile üzerinde hiçbir oynama yapılmasa da kesin ve net çizgilerle nesnel denilememektedir. Çünkü o fotoğrafta makinenin türünden objektifine, mekândan görüş açısına, sunuş biçimine kadar birçok durum içine girmekte, fotoğrafın güvenilirliği, nesnelliği sorgulanır olmaktadır. O fotoğraf çekilirken alternatif birçok poz içerisinden onu seçmek de bir seçim sonucudur ve kişinin eğilimlerini yansıtabilmektedir⁹⁷.

Robert Cox bu manada teorilerin/düşüncelerin nesnel bilgi olmayacağını veciz bir ifade ile “teori her zaman birileri ve bir amaç içindir” diyerek ifade etmiştir. Buna göre bir bilginin değerden arınmış olması mümkün değildir. Böyle olduklarını iddia etseler bile mevcut siyasî ve içtimaî yapı ile bağlı olduklarının farkında değildirler. Mevcut güç ve çıkar ilişkileri insanların fikirlerini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Cox pozitivistin yöntemlerini kullanan geleneksel teorileri problem çözücü teoriler olarak tarif etmiş, eleştirel teorileri onlardan ayırmıştır. Problem çözücü teorilerin hâkim içtimaî ve siyasî yapıya farkında olmadan meşruiyet kazandırdıklarını ifade etmiştir⁹⁸.

3. Din

Kâinata nazar edildiği vakit, insanın mahiyetinde yer alan dinî his ve telakkiler mutlak bir şekilde nazarını etkilemektedir. Foucault'nun üzerinde durduğu her bilginin arkasında bir iktidar vardır sözünün ve iddiasına mukabil, her bilginin, düşüncenin hatta his ve duyguların bile yerine göre arkasında din olgusu vardır. Bu da belki Foucault'ya göre iktidar olarak düşünülebilse de bilakis dini telakkilere göre iktidar ilişkileri husule gelmektedir. Yani din bir iktidar olgusu olarak değerlendirilirse bütün insanları kapsayan ilişkileri etkileyen, duygu ve düşüncelere tesir veren ve etkileyen bir olgudur.

⁹⁷ Güven Özdoğru, *Fotoğraf-Nesnellik/Algı İlişkisi ve Bergsoncu Modelleme*, 2007, Erişim Linki: https://www.academia.edu/37924919/FOTO%C4%9ERAF-NESNELL%C4%B0K_ALGI_%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0S%C4%B0_VE_BERGSONCU_MODELLEME, Erişim Tarihi: 03.05.2019.

⁹⁸ Arı, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2; Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, s. 14-16.

Dine inananlar veya inanmayanlar açısından değerlendirildiğinde din tek başına insanın fikirlerine, fiillerine, isteklerine ve birçok şeye etken olarak ele alınabildiği gibi din olgusu da kendi içinde farklı telakkilere sebebiyet vermektedir. Tek bir ilahın kabul edildiği bir din ile çok tanrılı denilen dinlerin hayat ve kâinat telakkisi oldukça farklıdır. Tek bir ilah kabul edilse bile bir Müslüman ile başka bir monoteist bir din mensubunun hayat ve kâinat anlayışı bir olmamaktadır.

4. Toplumsal Çevre

Toplumsal çevrenin etkisi ile insanın düşünce ve fikirleri şekillenmektedir. İnsan fitraten medeni bir varlık olması hasebiyle toplumla daima ilişki içerisinde. Olumlu ilişkiler kurabilmesi ve toplumsal hayatta bir yer edinebilmesi için içinde yaşadığı topluma ayak uydurması gerekmekte, toplumla ortak bir paydada buluşabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplum tarafından dışlanabilmekte veya verimli ilişkiler geliştirememektedir. Toplum ise değerleri, düşünce yapısı ve hayat tarzı olan bir insan topluluğudur. Her ne kadar insanlar tarafından oluşmuş olsa bile bütün insanların ortak düşüncesini her zaman barındırmaz.

Bir topluluğa giren veya doğuştan bir ferdi olduğu topluluktaki bir insan, toplumlaşma sürecinde toplumun temel değerlerine ve hayat tarzına ayak uydurmakta veya ayak uydurmak zorundadır. İnsanların hayatları için önemli gördükleri ‘değer’ler, onların hayatlarına mana kazandıran, nesnelere hakkında bilgi sağlayan bir durum meydana getirmekte, kişilerin istek ve arzularından, düşüncelerinden önce gelerek nasıl düşünmesi gerektiği, nasıl isteklerde bulunması gerektiğini zımnen açıklamaktadır. Toplumun değerleri çevre, aile ve arkadaşlar yoluyla gelecek nesle veya o topluma giren kişilere aktarılır. Aile ortamı kişinin kişiliğini etkileyen ve belirleyen en önemli etkidir. Zira bir çocuk hiçbir şey sorgulamadan kabul ettiği ailevi değerleri hayatının sonraki aşamalarında oldukça güç bir şekilde değiştirebilir. Çevresi daima onun hareketlerini ve fikirlerini bir sınırdaki tutacak şekilde rol oynar. Ayrıca eğitim ile de bu durum pekiştirilir. Kısaca insan, toplum içinde bir yer edinmek için bulunduğu toplumun gereklerini yerine getirmek zorunda olup ailesi, çevresi ve arkadaşları yoluyla bir değerler dizisi kendisine verilmektedir. Düşünüş tarzı, fikirleri, istek ve arzuları, ahlak anlayışı toplum tarafından şekillenmektedir. Çok az insan bu durumun gereklerine uymamakta, onlar ya dışlanmakta ya sapkın olarak görülmektedir.

5. Görecelilik

Görecelilik bir durumun kişiden kişiye değişebilme durumunu ifade eder. Göreceli olma meselesine uluslararası ilişkiler alanından güncel bir örnek olarak güvenlik meselesi verilebilir. Güvenlik alanına giren konular, güvenlik anlayışı, güvenlik politikaları yer ve zamana göre, tehdit algılamalarına, tehdit biçimlerine ve kültürel unsurlara göre değişebilen bir kavramdır⁹⁹. Irak'ta yaşayan birisi için terör örgütleri bir güvenlik sorunu iken Etiyopya'daki bir çocuk için açlık en büyük tehdit olabilmektedir. Japonya'daki bir bilim adamının en büyük tehdidi deprem ve tsunami iken Nijerya'daki biri için ebola salgını tehdit olabilmektedir¹⁰⁰.

Güvenliğe dair farklı çevrelerde, farklı kültürlerde, farklı mesleklerdeki insanların anlayışları değişebildiği gibi zamana göre de farklılık göstermektedir. Mesela Uluslararası İlişkiler disiplininin ortaya çıkmasına kadar güvenlik mefhumu savaş ve devletlerle ilişkili olarak düşünülmüş ve o şekilde incelenmiştir. İkinci dünya savaşından sonra yine savaş durumu ile ilişkili düşünülen güvenlik sonraları özerk bir alan olarak incelenmeye başlanmıştır¹⁰¹. Günümüze gelindikçe artan tehditler ve aktörler sebebiyle güvenlik hakkında ucu bucağı olmayan, cevabı herkese göre değişen sualler tevdi olunabilmekte, kesin bir cevabı bulunamamaktadır. Mesela; kimin ve neyin güvenliği sağlanacak, tehditler nelerdir ve bunları kim nasıl belirlemektedir, mutlak ve evrensel bir güvenlik oluşturulabilir mi, ulusal güvenlik için her şey mübah mı görülmelidir vs.¹⁰²

Güvenliğin sınırı konusunda da net bir uzlaşmaya varılabilmiş değildir. Birisi için tehdit olan bir başkası için olmayabilir. Güvenlik sınırların dışında başladığı düşünülmüş ama sınırı tam olarak belirlenememiştir, nereye kadar olacağı her ülkeye göre farklılık arz etmektedir. Güvenlik algıda şekillenen, öznel ve esnek bir kavram

⁹⁹ Özlen Çelebi, "Güç", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ed. Haydar Çakmak, Ankara: Platin Yayınları, 2007, s. 70.

¹⁰⁰ Emre Çıtak ve Osman Şen, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik; Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014, s. III.

¹⁰¹ Ferhat Pirinççi, *Silahlanma ve Savaş*, Bursa: Dora Yayınları, 2010, s. 9-10.

¹⁰² Çıtak ve Şen, a.g.e. s. III.

olduğu için bir devlete göre güvenlik anlamına gelen şey başka bir aktör için güvensizlik yani tehdit ve baskı anlamına gelebilir¹⁰³.

Soğuk savaşın ardından ortaya çıkan yeni dinamiklerle güvenlik karmaşıklaşmış ve daha ayrıntılı inceleme imkânı hâsıl olmuştur. Zira uluslararası terörizmden nükleer silahların yayılması tehdidine, hatta ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara kadar genişlemiştir. Bununla beraber klasik güvenlik anlayışı yerini bireysel güvenlik anlayışına bırakmıştır¹⁰⁴. Artan güvenlik ihtiyaçları artık devletlerin aşabileceği seviyenin üzerine çıkmış, uluslararası işbirliğini icap edecek dereceye gelmiştir. Simetrik tehdit algısı yerine asimetrik tehdit algısı tabirleri kullanılmaya başlanmıştır¹⁰⁵.

Görüldüğü üzere bir güvenlik meselesi hakkında zamana, mekâna, çevreye, iklime, mesleğe, ideolojiye vs. birçok etkene göre farklı anlayışlar ortaya konabilmektedir. Öznelliklerle dolu sosyal bilimlerin için nesnellüğün ne kadar karmaşık ve zor olduğu anlaşılabilir.

Bilgi ve gerçeklik sosyolojik olarak inşa edilmekte, toplumsal koşullara göre değişiklik arz etmektedir. Tibetli bir keşiş için doğru olarak algılanan bir durum, Amerikalı bir iş adamı için doğru algılanmayabilir. Bir suçlunun sahip olduğu bilgi, suçbilimciden farklıdır. Bilgi, gerçeklik, hakikat olarak kabul edilen şeyler göreceli olarak değişmekte, farklılaşmaktadır. Bunları toplumsal bağlamları ile sosyolojik analizleri ile ele almak gerektir¹⁰⁶.

¹⁰³ Nihal Ergül, “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler’in Rolü ve Uygulamaları”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Ed. Atilla Sandıklı, İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2012, s. 167-168.

¹⁰⁴ Z. A. Bakan, “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl Dergisi*, S. 3, (2007) s. 36-40.

¹⁰⁵ Kadir Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, (2013) s. 130-131.

¹⁰⁶ Peter L. Berger ve Thomas Luckman, *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, Çev. Vefa Saygın Ögütte, Ankara: Atıf Yayınları, 2018, s. 3.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİTE

Modern kelimesi köken itibariyle Latince ‘modo’dan gelmiş ve ‘hâlihazırda olan, şimdiki zamana ait olan’ manasına tekabül etmektedir¹⁰⁷. Günümüzde ‘şimdi’yi ya da ‘tam şuan’ı ifade ederek çağdaş kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Modernizm birçok şekilde izah edilmiş, farklı anlayışlara sahip olmuştur. Modernizmin birçok farklı izahlarla uzun uzadıya tartışılması ona büyük yatırım yapıldığının göstergesidir¹⁰⁸.

Çağımızın en önemli olgularından bir tanesi olan ‘modernite’ kelimesini ilk kullanan kişi 19. yüzyılın ortasında Baudelaire olup, ‘Modern Yaşamın Ressamı’ (The Painter of Modern Life) adlı denemesinde sanatta moda olabilecek, kısa ömürlü bir durumu betimlemiştir. Endüstrileşme, kentleşme, laiklik gibi modernizm ile alakalı olgularla ortaya çıkan bir hayat biçimini temsil eder¹⁰⁹.

Bu terim Rönesans’tan başlayarak Batı tarihini içerdiği gibi, 17. yüzyılda Galileo ve Newton gibi kişilerce vukua gelen bilimsel devrimlerin yaşandığı zamandan başlayan çağı da ifade etmekle 18. yüzyılda Aydınlanma ile birçok kavram ile bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan dönemi ifade etmektedir¹¹⁰. Aydınlanmanın zamanla bir bakış açısına ve ideolojik söyleme dönüşmesi ile modernite bu fikir ve ideolojinin temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Modernite her şeyin ötesinde dinden doğaya, ekonomiden bilime her şeyin merkezine insanı koymayı ifade eder ve bu tüm insanları kurtuluşa götürecek evrensel bir çaba olarak görülür. Habermas, moderniteyi tamamlanmamış bir proje olarak görmekte, söylemlerle ve yeniden yapılanma ile insanlığa ışık tutacağını iddia etmektedir¹¹¹.

Modernite ile beraber tıpta, tarımda ve sanayide hatta siyasette olumlu birçok şey yaşanmıştır. Elbette bunların tümü her yönüyle moderniteye referans verilemez lakin modernitenin düşünsel yapısı bunlara hızlandırıcı bir etki yaptığı söylenebilir.

¹⁰⁷ Peter Childs, *Modernizm*, Çev. Vural Yıldırım, Ankara: Sitare Yayınları, 2010, s. 22.

¹⁰⁸ Childs, a.g.e. s. 23.

¹⁰⁹ a.g.e. s. 26.

¹¹⁰ a.g.e. s. 27.

¹¹¹ a.g.e. s. 28.

Örneğin modern zamanlarla beraber hastalıklara bulunan çözümlerle insan ömrü uzamış, bebek ölümleri azalmış, tarımsal gelişmeler yaşanmış, teknolojik icatlar çoğalmış ve daha birçok olumlu gelişme olmuştur. Bunların yanında fayda veya zarar olup olmadığı tartışılrsa da cinsiyet özgürlüğü sağlanmış, bireysel eşitlik sağlanmış, kölelik kaldırılmış, gelir artmış, insanların günlük ihtiyaçları için birçok teknolojik yenilik doğmuştur. Siyasî hayatta yine faydalı olup olmadığı tartışılan monarşilerin azalması, demokrasinin gelişmesi, insan hakları ve eşitlik yayılmıştır.

Modernite zamanla bütün kültürleri, düşünce sistemlerini, günlük hayatı ve bunun gibi her alanda etkisini hissettiren, özel hayata ve zihniyete kadar her yerde bulunan bir olguyu ifade eder hale gelmiş, evrensellik iddiasıyla geleneksel olarak bilinen tüm kültürlere kendi zihniyetini yayma siyaseti uygulamıştır. Batı'nın diğer kültür ve medeniyetlere uygulamak istediği bir zihniyet şekli olup, onları geri bırakan ve gelişmesine mani olan sorunların modernleşme sorunları olduğunu ileri sürmüştür. Onlar için 'modernleşme/yapılacaklar listesi' hazırlamışlardır. Güçlü ve üstün yanları diğer toplumlarca ilk olarak 'Avrupalılaştırma' adıyla taklit edilmeye başlanmış, fakat bu isim birçok eleştirilere maruz kalınca 'Batılılaşma' olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Daha sonra bunun da onur kırıcı olduğu düşüncesiyle diğer kültürlerce reddedilmeye başlanmasıyla 'modernlik' şeklinde piyasaya sürülmüştür¹¹².

Modernite başlangıçta peygamberlere ve fatihlere karşı sistemlerden çekinen, bilinmeyen ufukları keşfetmek isteyen, düzen ve ilke yerine hürriyet ve hoşgörü isteyenleri peşinden sürüklemişken gittikçe kendisi bir denetim aracı haline gelmiş, toplumun şüphe ile karşıladığı bir baskı aracı olmuştur. Toplumsal düşünce artık bu şüphe ile baktığı bir modernliğe esir olmuştur¹¹³.

Çok eski zamanlara kadar farklı anlamlara dayandırılmasına rağmen bugünkü kavramıyla ve bilinen şekliyle yaklaşık olarak 400 senelik bir mazisi olan modernite, Berman'ın tasnifiyle üç büyük aşamadan geçerek bugüne gelmiştir¹¹⁴.

¹¹² Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2009, s. 9-10.

¹¹³ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, İstanbul: YKY Yayınları, 2002, s. 113.

¹¹⁴ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 29-30.

İlk olarak aydınlanmaya hazırlık süreçleri olarak da kabul edilen Reform ve Rönesans dönemleri olup 16. yüzyıldan aydınlanmaya kadarki dönemi ifade eder. Bu dönemde ortada modernite adıyla maruf bir oluşum olmasa da kökleri bu zamandaki gelişmelere dayanmaktadır. Modern hayatın yeni algılanma zamanlarıdır ve ne olduğu tam bilinmez.

İkinci olarak 1790'larda büyük devrimci dalgadan başlayan ve 20. yüzyıla kadar devam eden bir süreci ifade etmektedir. Bu dönem modernitenin, gelişen olaylar ve felsefi sistemle kurumsallaştığı, kapitalizm, laiklik ve demokrasi gibi ekonomik, dinî ve siyasî alt yapının olgunlaştığı dönemdir.

Modernitenin sistemli bir bütün olarak karşımıza çıktığı son dönem ise 20. yüzyıldan günümüze kadarki dönemdir. Artık bu dönemle beraber modernite bütün dünyaya evrensellik iddiaları ile yayılmış, aynı zamanda geniş eleştirilere maruz kalmaya başlamıştır. Bundan sonra ortaya yeni fikirler veya oluşumlar koymak yerine, kendi otoritesini korumak ve gerekirse fiilî müdahaleler ile bunu desteklemeye çalışmaktadırlar.

Modernite 20. yüzyıla kadarki zaman zarfında giderek güçlenmiş, Batılı devletlerce dünya üzerinde hâkimiyet sağlanmış ve Batı'nın üstünlüğü kabul edilmişti. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Batı, gücünü giderek kaybetmeye başlamıştır. İki dünya harbi ile kendi içerisinde mücadele veren Avrupa gücünü kaybetmiş, ekonomik ve askerî olarak büyük zarar görmüş, küresel güçlerine darbe almıştı. Ayrıca itibarına da zarar veren Nazi zulmü gibi olaylarla üstün medeniyet olma iddialarını kaybetmiştir¹¹⁵.

A. MODERNİTE'NİN ZİHNİYET İLKELERİ

Modernite kendi ilkeleri olan bir zihniyet de ortaya koymaktadır. Aklın öne çıkarılması ve bilime ve tekniğe verilen önem, seküler ve laik bir düzeni tercih etmesi, toplumsallıktan ziyade bireyciliğe ehemmiyet veren, mahremiyetçi değil görünürlükçü, ilerlemeci ve merkezîyetçi gibi birçok unsur sayılabilir. Bunların yanında demokrasi,

¹¹⁵ Torbjorn Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çev. Mehmet Özyay, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, s. 359-360.

insan hakları, kapitalizm gibi modernite ile beraber anılan kurumları da dikkate almak gerektir¹¹⁶.

1. Akıl Öncelikli

Temelinde Aydınlanma çağı ve düşünceleri yatan modernite, bu minvalde akıllı esas alan ve dini düşünceyi referans göstermeyen bir zihniyete sahiptir. Diğer kültür ve geleneklerde duyum, sezgi, duygular gibi diğer his ve düşüncelerle beraber akıl da bir araçken, modernitede salt akıl hâkimdir. Bilgi için referans kaynağı yalnızca bilimdir. Bilim her şeyi anlaşılır kılacak anlayışı ile seküler bir inanç oluşturmuştur¹¹⁷. Aydınlanmanın kilit cümlelerinden birisi de akla öncelik veren Kant'a ait olan "aklı kullanma cesareti göster" sözüdür. Kant aklı kullanmayan ve bir başkasının rehberliğine muhtaç olan insanların reşit olmadığını söyler ve aklı kullanmak kararlılığı ve cesaretine vurgu yapar¹¹⁸.

2. Bilim Odaklı - Pozitivist

Akıl ile şüphesiz bağlantılı olan bilim, modernite açısından en değer verilen konulardan birisi olmuştur. Empirik/pozitivist bir şekle dayanan bilim, tabiri caizse aydınlanmanın dinidir. Bilim neseldir ve evrenseldir. Bilimin meşruiyetine bakıldığında kendinden referanslıdır, bilgiye ve akla dayanır fakat bunların dışında referans kabul etmemesini yine akılla açıklamaktadır. Yani akılla akıllı meşrulaştırmakta, insandaki diğer duyguları, inanç ve değerleri kabul etmemektedir. Bunları da nesnel olduğu kabulü ile ele almakta, kendi değerleri ve düşünce yapısı ile uygun bilgileri öne çıkarmakta, kendi düşünce ve değerleri ile çelişen olgu ve bilgileri de devre dışı bırakmaya çabalamaktadır.

3. İlerlemeci - Tekâmülcü

Modernitede ilerleme düşüncesi vardır. Buna göre bütün her şey ilkelden gelişmişe doğru bir tekâmül sürecindedirler. Diğer geleneklerde ve kültürlerde ise her şeyin başlangıçta en mükemmel şekilde olduğu varsayılır¹¹⁹. Hatta Batı kültüründe de

¹¹⁶ Bkz. Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2009.

¹¹⁷ Mehmet E. Şimşek, *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, İstanbul: Belge Yayınları, 2016, s. 26.

¹¹⁸ Ahmet Demirhan, *Modernlik*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, s. 56.

¹¹⁹ Rene Guenon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, Çev. Nabi Avcı, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1991, s. 15.

modernite öncesinde insanlığın gelişimi altından gümüşe, gümüşten bronz ve demire şeklinde tarif edilir. Değişim tek doğrultuda olmakta, gelenekten modernliğe doğru sapmadan ilerlemektedir¹²⁰. İlerlemenin daima olumlu seyrettiği ve hep iyiye gittiği düşüncesi temelde değer yüklü bir iddiadır. Zira ilerleme, ilerleme olarak kabul edilen ölçülere göre ölçülebilir ve zaten ilerlemenin ölçüsünü modernite kendisi belirlemektedir. İlerleme olarak sunulan şey ekonomik büyüme olmuş, diğer bütün her şey bunun dışında tutulmuştur. Manevî değerler, ahlak, kültürel gelişme gibi ölçüler hesaba katılmamıştır¹²¹.

Manevi konular ilerleme için bir ölçüt olarak kabul edilirse ilerleme doğrusal olmayacaktır. Ahlak, fazilet, iyilik ve daha birçok şey zamana bağlı olarak değil insanlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Guenon bu meseleye dair görüşlerini ifade ederken geleneksel ve modernite dışındaki kültürlerde sapma ve gerileme olarak kabul edilen eşcinsellik ve zina modernitede bir ilerleme kabul edilmektedir demektedir¹²².

Çağdaş ve ilerici olmak ‘modernlik’ olarak tarif edilerek bir şeyin geliştirilmesi, ilerlemesi düşünüldüğünde onun modernite ile bağlantısı kurulmuştur; ordunun modernleşmesi, halkın modernleşmesi, modern devletlerin ortaya çıkması vs. İnsanlar arasında olumlu telakkilere yol açmış, bizzat kendinden icazet almış gibi olumlu ve iyi şeylerin merkezi haline getirilmek istenmiştir.

Modernite ile ilerlemeci anlayışla her şeyin tekâmül ettiği varsayılır. Bu iddianın doğru veya yanlış olması önemli olmaksızın birçok düşünsel ilke bundan nemalanmıştır. Bunun en somut iddiası 19. yüzyılda Darwin ve arkadaşları ile geliştirilen ‘evrim’ fikri olup seküler bilgi anlayışına dayanak olması hasebiyle dine karşı kullanılmış, din temelli yaratılış inancının karşısına çıkarılmıştır¹²³.

4. Geleneğe Karşıtlık

Batı moderniteyi kendi tarihî gelişimini tasnifte ve kendisini diğer kültürlerden ayırmakta kullanmaktadır. Kendini ‘modern’ olarak sunmakta, diğer gelenek ve kültürleri ‘geleneksel’ diye tasnif etmektedir. Bu tasnif sadece biz ve ötekileri

¹²⁰ Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 12.

¹²¹ Aydın, a.g.e. s. 78-80.

¹²² Guenon, a.g.e. s. 67.

¹²³ Aydın, a.g.e. s. 74-75.

içermesinden sorunludur. Zira geleneksel sınıfına dâhil olan diğer kültür ve medeniyetler birbirinden çok uzaktırlar. Geometrik şekilleri üçgene göre tasnif etmeye benzer bu durum; üçgenler ve üçgen olmayanlar gibi. Oysaki kare ile daire ikisi de üçgen olmamakla beraber ikisi arasında da fark bulunmaktadır. Aynı şekilde mesela İslam bu tasnife göre modern değildir, geleneksel sınıfına sokulmakla beraber geleneksel kategorisine sokulamayacak kadar da diğerlerinden farklıdır¹²⁴. Geleneksel kavramı kısaca Avrupa'nın kendi dışındaki dünyayı anlatmak için kullandığı bir kavramdır ve net bir tanımı olmayıp kullanıldığı bağlama göre anlam kazanmaktadır.

Gelenek ve modernite arasındaki ilişkiye bakıldığında geleneksel ve modern kavramları birbirinin zıttıymış gibi izah edilir. Modernliğe hep iyi anlamlar yüklenerek, onun ilerlemeci, değişime açık olduğu ifade edilirken geleneksel olma durumu bir değer olarak değil modernliğin zıttı olarak izah edilmektedir. Örneğin değişime kapalı veya ilerlemeye açık olmayan gibi. Modernite dışındaki diğer toplumların değişimleri göz ardı edilmektedir. Hâlbuki bütün toplumlar az veya çok günden güne değişmektedirler¹²⁵.

5. Bireyselleşme

Modernite insanları toplumsal bağlamından koparıp bireyselleştirmektedir. İnsanları kendi kabuklarına çekerek yalnız kendi hazzını düşünen (hazcılık-hedonizm), kalabalıklar içinde yalnızlaşan (alienation), köklerini ve ortak değerlerini kaybeden (feeling of rootlessness) bireylere dönüştürerek sosyal hayata ve insanlara büyük zararlar vermiştir.

İnsanların din ile bağlantısının koparılmasıyla kendi hayatını ve bedenini kontrol altında tutan veya tuttuğunu zanneden, kendini üstün telakki eden ve her şeye hükmettiğini düşünen insanlar oluşturmuştur. Kitlesele araçlarla kontrol edilen insan özgür olduğunu düşünmekte, kendi iradesiyle hareket ettiğini zannetmektedir. Oysaki belli bir doğrultuda kitle olgusu ve çeşitli vesileler ile yön verildiğinin farkında değildir. Yönetim biçimi olan demokrasi, ekonomik sistem olarak kapitalist sistem ve diğer farklı konulardaki modern kurumlar aslında insanın bireyselliğini ortaya çıkarmaktan ziyade toplulukların isteklerini ortaya çıkarmakta, kişisel çıkarları ve istekleri göz ardı

¹²⁴ a.g.e. s. 19-20.

¹²⁵ a.g.e. s. 32.

etmektedir. İnsanların bireyselleşmesi ayrıca kimlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. İnsanlar kim olduklarını, kendilerini nasıl tanımladıklarını veya dışarıdan nasıl tanımlandıklarına göre tasnif edilir olmuştur. Şuan terör denilen büyük sorun bu kimlik sorunundan doğmaktadır.

6. Mahremi Olmama - Görünürlükçü

Modernite mahremi olmayan görünürlükçü bir zihniyete sahiptir¹²⁶. Görünür olma ve öne çıkma insanoğlunun temel istek ve arzularından birisi olduğu halde geçmiş kültürlerde ve asırlarda bu durum sansürlenerek kontrol altında tutulmuştur. Modernitede ise her şey görünür kılınmaya çalışılmakta, gösteriş amaç haline gelmektedir. Geleneksel kültürlerde birçok şey mahrem tutularak herkese açılmazdı. Modernite ise insanların hayatını kendine has iddiasını taşıırken bir yandan da bu hayatı kamusala taşımaktadır. Magazin programları ve dizilerle öne çıkardığı insanların hayatını diğerlerine açmakta, reklamını yaptığı kişileri hedef olarak göstermekte, onlara benzenmesi için teşvik etmekte, diğer insanların da hayatlarını açmasına cesaret vermektedir. Bunun sonucunda insanlar bilhassa günümüzdeki tezahürü ile sosyal medyada sosyalleştiğini zannettiği düşüncesiyle kendi hayatlarını diğerlerine açmakta, farkında olmadan mahremiyeti ortadan kaldırmaktadır. Sanal bir âlemde yaşayan bu insanlar sosyalleşedursun, kendi öz benliklerini yitirdiklerinden ve sanal âlemde kaybolduklarından bîhaber başkalarının hayatlarını kopya etmektedirler. Geleneksel kültürlerde ahlaksız kabul edilen bu durum hiç şüphesiz birçok toplumsal tartışmalara ve çatışmalara temel teşkil etmektedir.

7. Din ve Sekülerlik

Aydınlanma ile aklın tek referans noktası kabul edilmesi ve dinin etkisinin zayıflayarak sona ermesi seküler/lâik bir düzeni ortaya çıkardı. Lâiklik siyasal bir ilke olup kısaca dinden ayrı bir siyasal sistemi tercih eder. Dünyevilik olarak dilimize çevrilen sekülerlik ise toplumsal hayatın dinden arınması manasında kültürel bir olguya işaret etmektedir. İnsanların korku ve umutları, istek ve arzularının inanma duygusunu ve gereksinimini ortaya çıkardığına, varlığın yaratıcısı olduğu düşüncesini güçlendirdiğine, kutsallık ve yüksek değerlerin toplumun ihtiyacına göre oluştuğuna

¹²⁶ a.g.e. s. 42.

inanıldı. Maddeci görüşler bu anlamda dinin yerine konularak toplumların dinle bağları kesildi ve her şey için din dışı yahut seküler gerekçeler oluşturularak yeni bir zihniyet tesis edilmek istendi. İnsanın dinle bağlantısını kesen modernite, onun yerine her şeyi bu dünya ile sınırlamış, bu dünyada bir zevk merkezi oluşturmak istemiş, hazzı ve mükemmel hayatı insanların inanç dünyasında var olan ebedi hayat yerine ikame etmek istemiştir. İlahî yasalar yerine seküler hukuka geçiş yaşanmış, kul hakkı yerine insan hakları kavramı öne çıkmıştır¹²⁷.

8. Kapitalizm

Kapitalizm ile modernite temelde çelişmesine rağmen modernitenin temel kurumsal yapılarından biri olmuştur¹²⁸. Zira kapitalizmde birey bir araç olup mühim olan kâr ve tüketimdir. Modernitenin temel iddiası ise bireycilik ve birey inşasıdır. Kapitalizm emek ve mallar üzerinde rekabeti içerir, sermaye birikimi ön plandadır. Para, piyasa, üretim ve diğer tüm ekonomik durumlar ve ilişkiler kapitalizm ile anılır.

Kapitalizm, diğer ekonomik sistemlere karşı üstün görülerek onunla bir dünya pazarı oluşturulmuştur. Temel mantığı daha fazla kazançtır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade bütün üretim piyasa için, kâr elde etmek için, sermaye artırmak için yapılır. Kapitalist dünya ekonomisi modernitenin yaygınlaştırılması için büyük bir araç olmuş, dünya ekonomik düzeni IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerle kontrol edilir hale gelmiştir.

9. Küreselleşme

Uluslararası İlişkilerin alanı küreselleşme olgusuyla içli dışlı bir alandır. Küreselleşmeyi en çok hisseden, en çok içinde bulunan ve hatta en çok yönlendirebilen alanlardan biridir. Küreselleşme olumlu ve olumsuz yönleri ile hayatımızı etkileyen olgulardan birisi olarak dünyayı bir köy haline getirmiştir. Bu ortamda insanlar birbirleriyle çok rahat bir şekilde iletişim kurabilmekte, her yere ulaşım sağlayabilmekte, birçok ürünle hatta fikirlerle irtibat kurabilmektedir. Son yıllarda birçok hadise küreselleşmeyi gözler önüne sermektedir. Bunlardan bir tanesi bazı

¹²⁷ Şimşek, a.g.e. s. 26.

¹²⁸ Antony Giddens'a göre modernitenin 4 kurumsal kabulünden birisidir: Kapitalizm, endüstriyalizm, gözetim/denetim, şiddet araçlarının kabulü. Bkz. Muharrem Sevil, *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Ankara: Vadi Yayınları, 1999, s. 34.

hükümetlerin liderlerinin devrildiği Arap Baharı protestolarında kullanılan teknoloji ile insanların birbiriyle rahatça irtibat kurması, 2008-2009'da ABD'de başlayan küresel ekonomik daralmada diğer ülkelere hızla yansması örnek verilebilir¹²⁹.

Küreselleşme toplumsal hayatın birbiriyle bağlılığının derinleşmesi, gelişmesi ve bunun hızlanmasını ifade etse de bu sürece dair 3 görüş bulunmaktadır: Bunlardan birincisi küreselleşme olgusunun liberalizmin ekonomik meyvelerinden olduğunu, küresel piyasa ile bütünleştikçe büyüme ve refah getireceğini söyler. Ulus-üstü devlet ve kurumların bu süreci kazanacağı ve küresel bir medeniyet doğacağını ifade etmektedirler. İkinci görüş bu iddialara şüphe ile bakarak kuzey-güney ayrımının¹³⁰ artmasını ve dünyanın önde gelen bazı ekonomilerinin halen bu sisteme ayak uyduramamasına dikkat çekmektedir. Bir dünya medeniyeti doğacağı düşüncesi de büyük birimlerin küçük birimlere bölünmesiyle çürümüştür. Dönüşümcüler (transformationalist) olarak bilinen üçüncü görüşe göre ise küreselleşmeye daha şüpheli bakar. Küreselleşmenin egemenliği dağıttığını, devlet otoritesinin yeni kurumlarla yeni bir bağlamda yeni araçlarla tekrar şekillendiğini söylerler¹³¹.

Küresel çapta iş yapan büyük şirketler güçlerini artırmakta, dünya piyasaları işçilerin ve gelişmemiş devletlerin aleyhine gelişme göstermekte ve zengin-fakir arasındaki fark açılmaktadır. Buna devletlerin Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi örgütlere katılarak göz yumması ile küreselleşme karşıtı tepkiler çoğalmakta, bunu serbest ticareti yaygınlaştırma girişimlerine ve küresel toplantılara verilen tepkiler ile göstermektedirler. IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası'nın serbest ticaret görüşmelerine ve yeni ticaret girişimlerine binlerce kişi karşı çıkmakta, büyük tepkiler verilmektedir. Örneğin 2000 Washington D.C. IMF ve Dünya Bankası toplantıları, 2001 G8 Zirvesi, 2003 Meksika ve 2005 Hong Kong Dünya Ticaret Örgütü toplantılarında olduğu gibi¹³².

¹²⁹ Goldstein ve Pevehouse, a.g.e. s. 37.

¹³⁰ Kuzey-güney ayrımı sanayileşmiş ve nispeten zengin ve genelde Kuzeyde yer alan ülkeler ile zayıf ve güçsüz ve genelde Güneyde yer alan ülkeleri kastetmekte olup bunlar arasındaki kaynak eşitsizliğini ifade etmek için kullanılır. Bkz. Goldstein ve Pevehouse, a.g.e. s. 63.

¹³¹ a.g.e. s. 56-57.

¹³² a.g.e. s. 57, 61-63.

10. Demokrasi

Demokratik Barış Teorisi, kökleri Kant'a dayanan ve 1980'lerden itibaren Small, Singer ve Doyle gibi teorisyenlerin çalışmalarından sonra¹³³ bir olgu olarak ortaya konmuş, demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmadığı iddiasıdır. Kant, Ebedi Barış çalışmasında kalıcı barış ortamının oluşturulması için devletlerin demokrasiyi benimsemeleri gerektiğini belirtmiştir. Demokrasiyi benimsemeyen devletler, ufak meselelerde bile kolayca savaş kararı alabilirken, benimseyenler için kamuoyu ciddi bir çeldirici unsur olmaktadır. Çünkü eğer bir devlette demokrasi hüküm sürüyorsa halk bir savaş kararının maliyetlerini düşünerek bundan vazgeçer. Savaşın maliyetini halk çekecektir ve her halükarda bu çok sıkıntılı bir süreç olacaktır, can ve mal kayıpları, ekonomik sıkıntılar vs. Fakat demokratik olmayan bir devlet için en kolay şey savaş ilan etmektir¹³⁴. Demokratik devletlerin hataları sebebiyle gururlarını öne çıkarıp çatışmaktansa veya savaşa gitmektense sorunun çözümü için tartışmalara gitmek daha akıllıcadır. Bu teori realistlerce eleştirilmekte, genel geçer bir ilke olarak görülmekte veya teori olmaktan ziyade uluslararası siyasette bir neden-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır¹³⁵.

Demokrasilerde denetleme mekanizmaları bulunması ve halkın savaş istememesi nedeniyle demokratik ülkeler daha az askerî harcama yaparlar. Böylece savaşa girme ihtimalleri daha azdır. Oysaki demokratik olmayan ülkeler daha fazla askerî harcamalar yapmakta ve böylece güvenlik tehdidinde bulunmaktadırlar. Demokratik devletler bir savaş durumunun can sıkıcı neticelerini bilecek kadar sağlıklı yapılar olup böyle bir yükün altına girmek istemeyeceklerdir. Bu yüzden dünyada ne kadar ülke demokrasiye sahip olursa savaş ihtimali o kadar düşük olacaktır. Devlet kurumları belli bir dengede uyum içinde çalışmakta olduğundan yanlış bir durumun ortaya çıkması çok zordur. Liberal kurumlar arttıkça çatışma ve rekabet ortamı ortadan kalkacaktır. Toplumlar da devletleri kontrol etmekte ve gerektiği zaman yönetime demokratik yollardan müdahale etmektedir. Bu nedenlerden dolayı savaş demokratik olmayan devletler tarafından

¹³³ Bkz. Bruce Russett, Christopher Layne, David E. Spiro ve Michael Doyle, "The Demokratik Peace", *International Security*, C. 19, S. 4, Bahar 1995.

¹³⁴ Faruk Ekmekçi, "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 7, S. 26, (2011) s. 108-109.

¹³⁵ Scott Burchill, Andrew Linklater vd., "Liberalizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Çev. Ali Aslan & Muhammed Ali Ağcan, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 87.

çıkılmaktadır. Bu yüzden dünyada savaşın bitmesi isteniyorsa tüm ülkelerde liberal demokratik anlayışların benimsenmesi icap etmektedir.

Demokratik barış teorisinin fikirleri olan demokratik devletler birbirleriyle savaşmazlar ve daha barışçıldır düşüncesi büyük yara almış durumdadır. Demokratik rejimlerin birbirleriyle hiç savaşmadığı doğru olsa da otoriter rejimlerden daha barışçıl olduğu iddiası tartışmalıdır. Kendi aralarında savaşmamaları demokrasinin çok eski geçmişi olmamasına bağlanabilir. Yapılan savaşlara bakıldığında son iki asırda en çok savaşan devletlerin İngiltere, Fransa ve Rusya olduğu görülmektedir. Oysa bunlardan İngiltere demokrasi ile yönetilmekte, Fransa da genellikle demokrasi ile yönetilmekteydi¹³⁶. Son zamanlarda demokrasiye geçişler artarken demokrasiye geçiş dönemleri istikrarlı otoriter rejimlerden daha fazla savaş eğilimi taşımaktadır. Ayrıca demokratik ülkelerde halk arasında ayrılıklar filizlenebilir (örneğin Irak seçimlerinin ardından mezhep savaşlarının başlaması), işbirliğine mani olabilir veya genişletilmesi istenmeyebilir (Avrupa Birliği içindeki halkların bazı işbirliklerine karşı çıkması gibi).

B. POST-MODERNİZM

Post-modernizm, farklı alanlarda ve bilhassa edebiyatta etkili olup tek ve sabit bir hakikatin varlığını kabul etmeyen, insanların söylemlerine ve metne dikkat çeken bir bilgi yaklaşımını ifade eder¹³⁷. Mana itibarıyla modernite sonrası ifade ederek modern toplum ve kültürün yeni şeklini temsil eder. Kimi yazarlara göre moderniteden kesin bir kopuştur, kimilerine göre onun bir uzantısıdır. Farklı alanlarda farklı şekillerle anılan postmodernizm kimi zaman felsefi bir düşünce, kimi zaman edebi bir akım, kimi zaman estetik anlayışı, kimi zaman da sanat yaklaşımını ifade etmektedir¹³⁸.

Akademisyenler arasında birçok farklı anlayışları ve açıklamaları bulunan postmodernizmdeki 'post' kavramı modernite ile bağlantısını mı gösterir yoksa bağlantısı olmadığını mı? Bütünü yeni bir dönemi mi ifade eder, modernitenin bir sonucu mudur? Moderniteye yaslananlar modernitenin yeni bir sürece girdiğini kabul etmekle beraber devam ettiğini, postmodernizme yaslananlar ise modernite kâbusunun sona erdiğini iddia ederler. Bütün bunlar uzun uzadıya tartışılmıştır ve tartışılmaya

¹³⁶ Goldstein ve Pevehouse, a.g.e. s. 144.

¹³⁷ Goldstein ve Pevehouse, a.g.e. s. 152.

¹³⁸ Sarıbay, a.g.e. s. 4-5.

devam etmektedir¹³⁹. Antony Giddens bu durumu geç modernite (late modernity) olarak ifade ederken Bauman zamanın belirsizliğine ve karışıklığa dikkat çekerek akışkan modernite tabirini (liquid modernity) kullanmıştır. Mandel için ise geç kapitalizm (late capitalism)¹⁴⁰ tabiri uygundur. Habermas bu duruma tamamlanmamış bir proje olarak bakmaktadır¹⁴¹. Postmodernizmin yeni bir olgu sayılması ve net bir tanımının henüz yapılamayışından dolayı postmodern kelimesinin türevleriyle olan bağlantısı karmaşık bir duruma yol açmaktadır. Birçok kez birbirinin yerine geçebilen bu kavramlar kafa karışıklığına sebebiyet verebilmektedir¹⁴².

Post-modernizm modernite ile bağlantılı olmayan hiçbir şey söylememekte, asıl amacı genel bir modernite eleştirisi olmaktadır. Bu anlamda moderniteden bağımsız bir durum değildir. Yeni bir fikir inşa etmez, eleştirilerine çözüm önerileri sunmaz. Bu yüzden de ortada elle tutulur, sınırları ve çerçeveleri belli bir postmodern kuram mevcut değildir. Postmodern teorisyenler olarak adlandırılan kişiler bunu kabul etmemektedir.

İlerlemeci ve tekamülcü tarih anlayışına karşı çıkmış, tek doğru fikri eleştirilmiş, göreceli doğru anlayışı benimsemiştir. Modernite genel olarak verdiği sözleri tutamadığı, insanları yalnızlaştırdığı ve mutlu edemediği, her konuda bir doğru sunduğu için eleştirilir. Modernite hayatın her alanında bir iktidar kurmuştur. Akli eline almış, bilimsellik iddiasını yaymış, insanlığın tüm sorunlarına çözüm bulabileceği düşüncesini benimsemiştir. Tüm bu istek ve fikirleri, ayrıca evrensellik adı altında da doğrularını, gerçekliklerini bütün dünyaya yayma girişimlerini, isteklerini reddeder postmodernizm. İçeriğinde her ne olursa olsun, insanlığa kurtuluş getireceği iddiasını taşıyan, evrensel olduğunu iddia eden bütün görüşlere meta-anlatı olarak bakar ve bunları reddeder¹⁴³.

Gerçekliğin reddi üzerine kurulu olan postmodernizme göre bizler görmek istediklerimizi zaman ve mekânın bize verdikleri imkân çerçevesinde görebilmekteyiz. Gerçeklik yerine imgeler, taklitler, modeller ve temsiller geçmiştir. Böyle bir dünyada

¹³⁹ Şimşek, a.g.e. s. 59, 63.

¹⁴⁰ Bkz. Ernest Mandel, *Late Capitalism*, Verso Publishing, 1999.

¹⁴¹ Bkz. Jürgen Habermas, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, *Postmodernizm*, Çev. Güleğül Naliş, Ed. Necmi Zeka, İstanbul: Kıyı Yayınları, 1994.

¹⁴² Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s. 33.

¹⁴³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları, 2009, s. 1269.

kavramlar değerlerini, değerler de hakikatini kaybetmiştir. Her şey bir gösteriye dönmüş, bütün kavramlar anlamlarını kaybederek boşluğa yuvarlanmaktadır. Hiçbir şeyin aslı, hakikati yoktur ve her şey bir simülasyondur¹⁴⁴. Tüketim odaklı ticarileşmiş bu toplumda gerçek bir birey olmanın yolu iyi bir vitrine sahip olmaktan geçmektedir.

Postmoderniteye göre modernitenin evrensellik iddiası hükmünü yitirmiştir. Her millet kendi gelişimini izlemekte, az gelişmiş ülkeler yine az gelişmiş kalmakta, gelişmiş ülkelerce değişen yöntemlerle sömürülmeye devam etmektedir. Demokrasi ve insan hakları söylemleri gerektiği yerlerde modern iddia edilen devletlerce müdahaleciliğin yeni biçimleri olmuş, bu söylemleri maske olarak kullanmışlardır.

Hayatın her alanında, her safhasında görüntüsü olan postmodernizm, modernitenin koyduğu bütün kuralları yıkmaktadır. Görsel sanatlarda, müzikte, edebiyatta, sinemada, mimaride, dilde, felsefede, siyasette ve daha birçok alanda sınırlamalara, düzene, sisteme, doğruluklara, gerçeklik algılarına, genellemelere, iddialı sözlere, her şeye meydan okumaktadırlar.

Modern toplum ve düzenin yerini yeni bir düzene bırakan postmodern dönemde artık üretim yerine tüketim, gerçekliğin yerine imaj, bütün yerine parçalar öne çıkmış, bilgi ve teknoloji şekil değiştirmiş, meta-anlatılar denilen büyük anlatılar terk edilmek istenmiştir¹⁴⁵. Ana düşüncesi nesnel gerçekliğin tek olmadığına, kolay sınıflandırılmayan çok sayıda görüşlerin varlığını kabul etmesidir. Modernitede yer bulan ‘amaçlılık’, ‘akıl’, ‘birleştiricilik’, ‘yenilik’, ‘pozitivizm’ gibi ilkeler yerine ‘amaçsızlık’, ‘çokçuluk’, ‘gelenekselcilik’, ‘değişkenlik’ gibi ilkelere yerini bırakmıştır¹⁴⁶.

Epistemolojik yansıması modernitedeki pozitivistliğe mukabil post-pozitivizm olan postmodernizm, nesnel ontoloji yerine öznel ontolojiyi kabul eder. Pozitivizm tek bilimsel yöntem fikri artık terk edilmeli, düşünceler ve yöntemler geleneklerle desteklenerek çoğaltılmalıdır. Tek bir gerçeklik algısı yerine gelenekler sayısınca

¹⁴⁴ Jean Baudrillard, *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu*, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990, s.14.

¹⁴⁵ Sarıbay, a.g.e. s. 5.

¹⁴⁶ Zafer Cirhinlioğlu, Üzeyir Ok, Fatma Gül Cirhinlioğlu, *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013, s. 67.

gerçeklik ve doğruluk olmasından görecelilik kabul görmelidir. Gelenek ve kültürler arasında yapılmış olan hiyerarşi terk edilmelidir¹⁴⁷.

Post-modernizm genellemelerden kaçınılması gerektiğine vurgu yaparak ayrıntıya çok önem verir ve dikkatleri unutulmuş, değer verilmemiş, ayrıntı görülen, mantıksız bulunan, geleneksel diye ifade edilip terk edilmiş birçok duruma çevirmiştir. Ayrıca bunun yanında postmodern durum kolaya kaçmayı, üstünkörülüğü, kesinsizliği içerir. Her şey o kadar hızlıdır ki bir zaman sonra tüketilip atılacaktır. Bu durum her şeyin değersizliğini ima eder. Zevklere kolay ve hızlı erişmek, zora gelememek yaşam tarzına dönüşür. Sonuçlarını bilmeden, ne istediğini bilmeden stresli bir hayatın içinde bulur insanlar kendilerini. Zahmetten kaçan, zaten hiçbir şeyin zahmete değmediği bir hayattır¹⁴⁸. Geçmişten kopan, geleceği olmayan, elinde sadece bulunduğu 'an' olan sistemde tüketim ve eğlence ile geçen anlardan oluşan süreç vardır. Hızlılık ve çokça tüketimlerin olduğu anlar¹⁴⁹.

Modernitenin terk ettiği insanî duyguları, hisleri, gelenekleri, sezgileri, kişisel tecrübeleri, metafiziği, dini, mistisizmi ve bu tür bütün olguları dikkate alır, onları küçümsemez. Modernitenin sınırladıklarına tepki göstererek eleştirir. Modernite hayatın her bir alanında seçimler yaparak bir doğru belirlerken postmodernizm çeşitlilikten yanadır. Fakat bu çeşitlilik de bir gereklilik, bir ideoloji tarzında olmamalıdır.

Postmodernizme gelen temel eleştirilere bakıldığında postmodernler modernitenin eleştirilerine pek kulak asmazlar, zira onlar modernitenin bakış açıları ile eleştirdiklerini söylerler. Modernite düşünürleri ise postmodernlerin ortaya koyduğu somut bir şey olmadığı gerekçesi ile bilimsel bilginin parçası olarak görmezler, olsa olsa ideolojik fikirlerdir. Postmodernizm için ise bir alternatif getirmeyişi, yapamamaktan değil bir tercihtir. Çünkü bir doğru getiren herkes, her şey sonucunda insanlığı sorunlara sevk etmiştir düşüncesindedirler. Tutarlılık olmayışı, postmodernizm diye kurulmuş sistemli bir fikir oluşmayışi eklektik bir sunum vermektedir. Net olmayışları ve belirsizlikleri dolayısıyla geleceğe dair bir vizyonları olmayışı, çözüm önerileri olmadığı için eleştirilmektedir. Genellemelere karşı olduklarını söylese de bazı konularda genellemelere gitmekten kaçınmazlar. Zira bütün meta-anlatıların insanları

¹⁴⁷ Cirhinlioğlu vd. a.g.e. s. 68.

¹⁴⁸ Şimşek, a.g.e. s. 62.

¹⁴⁹ Şimşek, a.g.e. s. 66.

felakete götürdüğü düşüncesi de bir nevi genellemedir. İnsanlara bir doğru sunmadıklarını, kendi gerçekliklerini dayatmadıklarını söylerler, fakat kendi doğruları olan belirsizlik, kesinsizlik, müphemlik ve daha birçok kendi düşünsel temelleri de bir nevi doğruluk iddiasıdır.

Postmodernizm temel başlıklar altında işlenebilecek bir konu değildir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi postmodern akımın temsilcileri olarak gösterilenler biz postmodernizme demezler veya post-modern bir teori ortaya çıkaralım dememişlerdir. Her bir temsilci farklı açılardan farklı boyutlarda yeni bir çığır açıyor denilebilir. Farklı alanlarda farklı karşılıklar bulduğundan ortak bir fikir durumu da ortaya çıkmamaktadır ki bu duruma kendileri de karşıdırlar. Bu yüzden her bir teorisyeni, düşünürü tek tek fikirleri ile ele almak daha akıllıca bir yöntemdir. Mesela Jean François Lyotard'ın topyeküncülüğe ve meta-anlatılara savaş açması, Jean Baudrillard'ın tüketim toplumu düşüncesi ve kodları kontrol edenlerin insanları yönlendirdiği düşüncesi, Michel Foucault'nun özne ve iktidar ilişkileri, söylemler, gözetim ve denetim toplumu gibi fikirleri başlı başına işlenecek, uzun uzadıya bahsedilecek konulardır. Bu da bizim konumuzun sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır.

Buraya kadar olan kısımda modernitenin genel kabullerini, zihniyet ilkelerini, postmodernizmi genel hatları ile ortaya koyduk. Üçüncü bölüm altında ele alacağımız İslamofobi konusuna geçmeden evvel modernitenin ve postmodernizmin din ile ilişkisini ele almak, bu açıdan da İslam'a bakış açılarını görmek İslamofobi'yi anlamakta büyük fayda sağlayacaktır. Modernite ve Din, Postmodernizm ve Din başlıkları bu bölüm altında incelenecektir.

C. MODERNİTE VE DİN

Aydınlanma ile toplumun merkezindeki ilah ve din yerine bilim ve akıl koyularak dinî inançlara özel hayat dâhilinde yer bırakıldı¹⁵⁰. Tanrı fikri yerini doğal yasalara bırakarak insanın boyun eğmesi gerektiği yüce bir varlığın iradesini kabul etmemektedirler. Aydınlanma ile akıl tek referans noktası kabul edilmesi, dinin etkisinin zayıflayarak sona ermesi seküler/lâik bir düzeni ortaya çıkardı.

¹⁵⁰ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, İstanbul: YKY Yayınları, 2002, s. 22.

1. Aydınlanma Çağı'nda Dinden Kopuş

Aydınlanma süreci İngilizler ve Fransızlarda farklı yansıma bulmuş, farklı şekillerde tezahür etmiştir. Fransa'da dine karşı bir başkaldırıyı ifade eden aydınlanma, İngilizler için bilim ve dinin toplumun kadim değerleri ile uyumlu olmasına, beraber yaşamasına imkân veren bir şekilde anlaşılmıştır. İngilizler arasında Newton ve John Locke'un dinî meyilleri ve dindarlıkları bu süreçte çok büyük rol oynamıştır¹⁵¹.

Newton, âlemi matematiksel ilkelerle açıklamaya çalışmış, o zamana kadar sorulan birçok soruya cevap vermiş ve her şeyin başlatıcısı ve anlam vericisi olarak da Tanrı'yı zikretmiştir¹⁵². Locke da Hristiyanlığı mantıksal temelleriyle açıklamaya çalışmış ve din ve aklın çelişmediğini "Hristiyanlığın Akliliği/Mantıklılığı" (1695) eseriyle ortaya koymak istemiştir.

Yeni bilimsel devrim ile kâinattaki her şey, en karmaşık görülen sistemlerin bile matematiksel olarak ifade edilebileceği inancıyla gerçekleşirken, Locke ve Newton gibi inançlı Hristiyanlar ile bilimin amacı, Tanrı'nın başlangıçta eksiksiz olarak yarattığı kâinatın bilgisine sahip olmak olmuştur. Yani bu çalışmalar temelde kiliseyi ve dini etkisiz hale getirmek için yapılmamıştır, lâkin siyasî ve sosyal süreç bu yönde ilerlemiştir. Deneysel ve bilimsel bilginin kilise ve dini anlayışa karşı kullanılmasının asıl sebebi Avrupa'da yıkılan feodal sistem üzerine ortaya çıkmış olan burjuva sınıfının iktidar mücadelesi olarak bu durumu kullanmak istemesidir. Burjuvanın sınıf mücadelesinde iktidarı kazanmak için başta kilise olmak üzere aristokrasi ve bürokrasiyle mücadele etmek zorunda olması bilimsel bilgiyi ve bilim adamlarını yanına alarak onların ürettiği her şeyi metaya dönüştürmesine neden olmuştur. Netice itibariyle kilisenin etkisinin azalması ve bilimsel olarak aklî şeyler ortaya koyamaması kendi kabuğuna çekilmesine neden olmuş ve bazı reformların yaşanmasına yol açmıştır.

Aydınlanma İngiltere'ye nazaran Fransa'da farklı bir seyir izlemiş, dine sert ve şiddetli bir saldırı ve karşıtlık şeklinde tezahür etmiştir. Bu başkaldırı gittikçe lâ-dinî ve ateist bir yapıda varlığını devam ettirmiştir.

¹⁵¹ Ahmet Erhan Şekerci, "Aydınlanma ve Bilim: Bilimsel Zihnin Yeniden İnşası ve Dönüşümü", *Bilim Tarihi ve Felsefesi; Tarif ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 356-357.

¹⁵² Şekerci, a.g.e. s. 357-358.

Bilimde yaşanan gelişmeler Avrupa’da Hristiyanlığın meşruiyetini iyice azaltmış, bilhassa Astronomideki yeni bulgular Hristiyanlık dininin düşüncelerine büyük darbe vurmuştur. Kuhn’un ifade ettiği gibi bilimsel devrimler, bilhassa astronomideki yeni bulgular ve keşifler, siyasî devrimler kadar etkili olmuştur¹⁵³. Hristiyanlığın kâinat ve insan hakkındaki temel tezlerini çürüten bu yeni bulgular bu defa akla ve bilime kutsiyet vermiştir. Bu gelişmelerle büyük kuvvet kazanan modernite gittikçe kendisi bir meşruiyet unsuru olmuş, bir zamanlar kendisi karşı olduğu ve büyük mücadele ettiği Avrupa’da dinin tahakkümüne mukabil, bu defa modernitenin kendisi görüşlerini, fikirlerini ve hayat tarzını dayatan tahakküm aracı olmuştur.

İnsan doğanın bir parçası, dünya ise kâinatın merkezi kabul edilirken başta Kopernik Devrimi¹⁵⁴ ile insan kendisini ve dünyayı yeniden konumlandırmak ve yorumlamak zorunda kaldı. İnsan doğayı hâkimiyeti altına almış, hadiselerin neden öyle olduğunu bilebilir bir varlık haline gelmişti. Hadiselerin sebeplerini bilmesi ona mutluluk vermiş, bilimsel gelişmeler sonucunda zenginliği artmış, kendi ilerlemesini sağlayan şeyin bilim olduğunu düşünmeye başlamıştı. Aydınlanmanın ve modernitenin kesin ve net bilimsel görüşleri teknoloji ve bilgi ile neticelendikçe başta Avrupa olmak üzere, ulaştığı yerlerdeki fikirselleşmiş yapılar hızla değişime uğramış, ‘küreselleşme’ olarak adlandırılan tek tipçi bir anlayış ortaya çıkarmıştır.

Avrupa’da dinin etkisinin azalması ve bilimsel bilgilerin din ile açıklanmaya çalışılma durumu değer kaybetmesiyle büyük bir sarsıntı geçiren Newtoncu sistem, bu durum karşısında dönüşüm sürecine girmiştir. Bilimi anlamlandıran ve değer katan şey onu kullanmaktan başka onu anlamaktır ve amacını bilmektir. Newton bu anlamda Tanrı inancıyla bu sorunu çözmek istemiş, kâinattaki düzen ve mükemmelliği Tanrı’ya bağlayarak daha mantıkî gerekçelerle düşüncelerini sunmuşlardır. Ona göre Tanrı her şeyin merkezinde olup, kâinatla sürekli ilişki halindedir. Onu düşünmeden ve bilmeden kâinatın açıklanması eksik kalır. Lâkin Newton’un bu dinî hassasiyeti selefleri tarafından pek nazara alınmamış, fikirleri dinî bağlarından koparılarak seküler bir şekle çevrilmiştir¹⁵⁵. Bilimsel gelişmelerin dinî yapıyı çökerttiği iddiaları gittikçe bir tartışma

¹⁵³ a.g.e. s. 364.

¹⁵⁴ Kopernik Devrimi, Kopernik’in 1543’te kâinatın merkezinde dünyanın değil güneşin olduğunu ortaya atmasının büyük yankı uyandırmış olmasından sonuçları itibariyle çok büyük etki uyandırmıştır. Bu yüzden devrim olarak anılmaktadır.

¹⁵⁵ Şekerci, a.g.e. s. 367.

halini almış, Newton ve Locke'un öncülük ettiği dinî inancı savunanlar ilerleyen zamanlarda (Samuel Clarke gibi bilim adamı ve filozofların verdiği) konferanslarla ateizm ve deizmin iddialarına cevaplar vermişler, Tanrı'nın varlığına dair deliller ortaya konulmuştur. Dini eleştirenlerin eleştirileri dinin kendisine ait değil, yanlış uygulamalar sonucu ortaya çıktığını savunmuşlar, bu durumdan din değil dinî yapılar sorumlu tutulabilir iddiasında bulunmuşlardır¹⁵⁶.

Aslında bilim tarihi incelendiğinde Avrupa'nın büyük bir medeniyeti sahiplenmek istemesi tarafgir bir iddiayı ve büyülenmeyi ifade eder. Zira bilim tarihi incelendiğinde bilim yalnız Avrupa'nın bir ürünü olmadığı, tarihte her milletin bilim nehrine az ya da çok bir şekilde su taşıdığı görülmüştür¹⁵⁷. Bilim tarihi araştırmaları ile bilinen ve bunu bir disiplin haline getiren George Sarton (1884-1956), her milletin katkısını ayrıntılı şekilde ele alan üç ciltlik eseri ile¹⁵⁸ bilimin hiçbir milletin tekelinde olmadığını ve hiçbir toplum tek başına mimarı ve devam ettiricisi olup sahiplenemeyeceğini ortaya koymuştur. Sarton, bilimin ilerleyişinin bütün insanların çabasının birleşmesine bağlı olduğunu, bu da insanların birliği demek olduğunu dile getirmiştir¹⁵⁹.

2. Sekülerlik

Aydınlanma ile aklın tek referans noktası kabul edilmesi, Avrupa'da dinin etkisinin zayıflaması seküler ve lâik bir düzeni ortaya çıkardı. Lâiklik siyasal bir ilke olup kısaca dinden ayrı bir siyasal sistemi irade eder. Dünyevilik olarak dilimize çevrilen sekülerlik ise dinin toplumsal hayattan arınması veya eskiye nazaran etkisinin azalması manasında kültürel bir olguya işaret etmektedir¹⁶⁰. Sekülerlik din ve toplum arasındaki ilişkiyi ifade ederken laiklik din ve devlet arasındaki ilişkiye dair siyasî bir

¹⁵⁶ a.g.e. s. 369-370.

¹⁵⁷ Hüseyin Gazi Topdemir, "Bilim Tarihi Araştırmalarının Felsefi ve Sosyolojik Yansımaları", *Bilim Tarihi ve Felsefesi; Tarif ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 348.

¹⁵⁸ George Sarton, *Introduction to the History of Science, I, II, III*, Baltimore: Williams & Wilkins 1927-1948.

¹⁵⁹ Topdemir, a.g.e. s. 348-349.

¹⁶⁰ Sekülerleşme ve laiklik kavramlarının aynı manaya gelip gelmediği tartışmalıdır. Bu konuda farklı görüşler mevcut olup fikir birliği yoktur. Kimilerine göre aynı manaya gelmekte, kimilerince sekülerlik daha kapsamlı bir ifade olup laiklikle benzer manalara gelmekte, kimilerince ise biri siyasî biri sosyolojik olarak farklı ama benzer mana taşımaktadır. Bir inceleme için bkz. Volkan Ertit, "Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C: 9, S: 1 (2014) s. 105.

kavramdır. Devletin bütün din ve inançlara eşit mesafede olmasını ifade eder. Lâik bir aile veya müzik olamaz ama seküler bir aile veya müzik olabilir. Seküler kelimesi kilise müziği dışındaki müziği veya dini bağları kalmamış aileyi ifade etmektedir¹⁶¹.

Modernitenin getirdiği yeni hayat ve düşünce tarzı ile din güç kaybetmiş, toplum seküler bir hayata dönüşmeye başlamıştır. Fikirselsel olarak akıl, bilim ve felsefenin öne çıkması bunun alt yapısını oluşturmuş, kentleşme, bireyselleşme gibi modern olgularla ziyadeleşerek hayatın merkezinden dini çıkartmış, din gittikçe sorunlu bir alana dönüşmeye başlamıştır.

Bilimsel gelişmeler sekülerleşmeye etki etmiş, bunun temel sebebi olarak da eskiden din ile açıklanan olayların (güneş tutulmasının tanrının mesajı olarak algılanması gibi) akıl ve bilimle mahiyeti anlaşılmış, bu tür olaylar için dini gerekçeler kullanılmaz olmuştur. Din bilimsel bilgide kaynak gösterilmez olmuş, bilim ile kesin çizgilerle ayrılmıştır. Bir kimse bilimsel bir bilgi açıklamak istediğinde dinî bir kaynak referans gösteremez, dini toplumsal hayatına taşıyamaz lakin kendi şahsi hayatında yaşayabilir. Ayrıca zamanla insanın hayat zorluklarının üstesinden gelebilecek teknolojik imkânlarla sahip olması tanrı veya din ile irtibatını zayıflatmış, ihtiyaç duymadığı bir olgu haline getirmiştir¹⁶².

Kapitalizmin ekonomik değer olarak insanlar arasında yaygın bir hale gelmesi, bu dünyayı geçici gören ahiret merkezli hayatın değişerek dünya nimetlerine eğilimin artmasına, insanların daha fazla hak talep etmesine (özel mülkiyet gibi) ve daha fazla maddi getiriler peşinde koşmasına sebebiyet vererek, bu gibi durumlar eski düşünce, inanç ve değer yargılarının değişmesine neden oldu. Toplumun hayatındaki büyük değişiklikler; üretimin artması sonucu ekonomik refah, eğitim seviyesinin yükselmesi, tıptaki gelişmeler neticesinde ortalama hayat süresinin uzaması, anne ve bebek ölümlerinin azalması, şehirleşme ile eski aile yapılarının ve bağlarının değişmesi gibi birçok sebep insanların din ile ilişkilerini değiştirmiş, zayıflatmaya, azaltmaya, hatta koparmaya kadar gitmiştir¹⁶³.

¹⁶¹ Aydın, a.g.e. s. 101.

¹⁶² Ertit, a.g.e. s. 106.

¹⁶³ a.g.e. s. 106-107.

İnsanların din ile olan bağlarını zayıflatan önemli başka bir unsur ise kentleşmedir. Kırsal kesimlerde daha homojen bir yapıda olan toplumsal yapı, kentleşme ile beraber bu vaziyeti kaybederek, insanların birbirlerini daha az tanıdığı, farklı kesimlerin bir araya geldiği, etnik ve dini aidiyetlerden ziyade mesleklere ve işlere göre insanların farklılaştığı, gelenek ve göreneklerin zayıfladığı bir duruma dönüşmüştür. Gelenek, görenekler ve din ile hâsıl olan ahlakî müeyyideler, yerini hukukî müeyyidelere bırakmış, ayrıca dünyevî işlerle fazlaca meşguliyetler dine ayrılan zamanı azaltmıştır¹⁶⁴.

3. Müslümanlık ve Sekülerlik

Sekülerleşme modernitenin dini tamamen dışladığı manasına gelmez. Sekülerlik inanç ya da inançsızlık ile ilgilenmez. Bir kişi bir dine mensup iken ve inancı varken seküler olabilir. Sekülerlik dini inançların toplumsal hayata etki etmemesi manasına gelmektedir¹⁶⁵. Modernite dini de dünyevî hayata basamak yapmış, şahsileştirmiş, kişiyle bağlı kılıp toplumsal hayattan çıkarmıştır.

Sekülerleşme Avrupa'da başarılı olmuş, dinin etkisinin azalması halk arasında derin uçurumlara sebep olmamıştır. Üstelik bu durum oldukça uzun zaman zarfında vukua geldiğinden ve Hristiyanlık dininin halk üzerindeki baskısı, farklı fikir ve düşüncelere meydan vermemesi büyük bir dönüşüm hareketi başlatmış, doğal olarak seküler bir hayat tarzı ortaya çıkarmıştır. Modernite Hristiyanlık dinine kıyasla İslamiyet'i, kendi kültür ve geleneklerine kıyasla bütün gelenek ve kültürleri dönüştürebileceğini düşünmekte, bu şekilde evrensellik iddia etmektedir. Oysa İslam inancı için aynı şeyin olması mümkün olmamıştır. İslam dini Hristiyanlık gibi bir baskı aracı olmamış, fakirlerin hakkını korumuş, faizin yasak olması, zekât gibi toplumsal çatışmalara mani olan zorunlulukların varlığı nedeniyle sınıf mücadelelerini engellemiş, bunlar Müslüman kesimde dine farklı bir anlam kazandırmıştır. Üstelik çalışmayı ve aklı kullanmayı teşvik etmesi, farklı düşüncelere hoşgörü ile bakmasından dolayı bilim ile ihtilafı olmamıştır. Ayrıca İslam Hristiyanlıktan farklı olarak toplumsal hayatın her alanına nüfuz eden bir dindir. İbadetlerin tanziminden günlük hayatın her konusuna kadar yol göstermiş, yaşayan bir Kur'an'ı da insanlara örnek olarak sunmuştur.

¹⁶⁴ a.g.e. s. 107.

¹⁶⁵ Ertit, a.g.e. s. 108.

Dolayısıyla Müslümanlığın dünya hayatından soyutlanması veya dinin görünürlüğünün azalması İslam'ın özüne uymamakta ve Müslüman bir toplum için mümkün değildir. Bu durum Müslümanlığı Hristiyanlıktan ayıran en önemli özelliklerinden birisidir. Hristiyanlık için mümkün olabilen bir durumun İslam'a uygulanması oldukça zordur.

Dolayısıyla seküler bir hayat tarzı Müslüman bir ülkede benimsenebilecek yaygın bir durum olmamıştır. Modernitenin kabullerini benimseyen ve görece dini inancı daha zayıf olan kişiler dinin toplumsal hayattan görünürlüğünün azalması taraftarı olmakta, dinin insanların kendi içinde yaşaması gerektiğini düşündükleri bir alan olduğuna inanmışlardır. Müslüman ülkelerdeki dindar kesim ile sözde modern kesim arasındaki temel gerilimin sebebi de burada yatar. Avrupa içerisinde de Müslümanların dinini bütün açıklığı ile yaşamak istemeleri Avrupa'nın kültürel hayatına, geçmiş fikirsel kökenlerine, düşünce yapılarına zıt bir durumu ortaya çıkardığından İslam'a karşı bir tepki durumu oluşmaktadır.

4. Laiklik ve Dinin Devletten İhracı

Laiklik klasik manada din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ifade eden siyasî bir ilke olup devletin tüm vatandaşlara inanç yönünden eşit mesafede olmasını gerektirir. Kelime manası olarak dinin ortadan kaldırılması ya da yasaklanması manasına gelmemekle beraber tarihsel olarak bakıldığında kullanımda birçok suiistimalleri beraberinde getirmiştir. Her zaman seküler bir toplumsal yapı olarak uygulanmamış, fakat bazı Avrupa ülkelerinde (Fransa gibi) veya modern bir devlet olmayı dinin görünürlüğünün azaltılması olarak gören Müslüman ülkelerde (Türkiye ve İran gibi) laiklik, devletin dine müdahalesini de ihtiva etmiş, dini kontrol altında tutmak istemişlerdir.

Fransız İhtilali'nde asıl amaçlardan birisi de dini yok etmek veya devletin egemenliği içerisinde güç kazanamayacak şekilde eritmektir¹⁶⁶. Bunun için din adamları öldürülerek, sakat bırakılarak veya zulmedilerek cezalandırılmış, dini semboller yok edilerek kiliseler yıkılmıştır. Türkiye'de de benzer bir durum olmuş, laiklik devletin dini kontrol ettiği bir araç olarak kullanılmıştır. Fransa örneğinde olduğu gibi toplum bir

¹⁶⁶ Ertit, a.g.e. s. 109.

dönüşüme sokulmuş, dini semboller ya değiştirilmiş ya da kaldırılmak istenmiştir¹⁶⁷. Amaç sadece laik bir sistem kurmak değil, seküler bir hayat tarzını yerleştirmek olmuştur¹⁶⁸. Türkiye'ye benzer laikleşme hareketleri İran'da da olmuş, 1926'da Kaçar hanedanlığının yerine geçen Pehlevîler, otoriter yönetimleri ile halkına laiklik uygulamaları getirmiştir. Rıza Şah laiklik icraatları olarak ulemanın etkisini azaltmış, şeriat hükümlerini aile konuları ile sınırlandırmış, Avrupalı tarzda kıyafet zorunluluğu getirmiş, şapka kanunu çıkarmış, kadınlar için peçe yasaklanmış ve bunun gibi birçok icraat uygulanmıştı¹⁶⁹.

Anlaşılaacağı üzere her laik ülke seküler olamayacağı gibi, her seküler ülke de laik olmak zorunda değildir. Yukarıdaki örnekler gibi İran'ın şeriatla yönetiliyor olmasına rağmen sekülerleştiğinin görülmesi veya Türkiye'nin laiklik ilkesi ile dinin görünürlüğünün azaltılmaya çalışılmasına rağmen sekülerliğin yaygınlaşmaması bu iki mefhumun birbiriyle bağlantılı fakat aynı manada olmadığını göstermektedir¹⁷⁰. Devletin laik olarak gözükmeyeceği ve bir dini benimsediği, devletin başının kilisenin de başı olarak görüldüğü İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkeler ise uygulamada dini ayrımcılık yapmaması dolayısıyla sekülerizm ile yönetilmektedir. Seküler bir hukuk sistemine sahip olan Almanya, Hollanda gibi ülkeler de laik değillerdir. Kısaca şu söylenebilir: Laiklik siyasi bir ilkedir ve bir ideolojik görüş bildirir, sekülerlik ise siyasi değil kültürel bir olgu olup bir görüş bildirmez, bir durumu ifade eder. Laiklik din ile devlet arasındaki ilişkiyi, sekülerlik din ile toplum arasındaki ilişkiyi yansıtır.

Laiklik ilkesi altındaki bu icraat ve toplumsal dönüşümler gösteriyor ki modernitenin temel unsurlarından birisi olan bu ilke dini baskı altına almanın bir aracı haline dönüştürülmüştür. Zira din aynı zamanda iktidarlar üstü hatta devletler üstü bir olgu ifade etmesi dolayısıyla büyük güçlerin veya devlet iktidarlarının yetkisini de kısıtlayabilecek hükümler ihtiva edebilmektedir. Kilisenin orta çağda devletlerin gücüne etki edebilmesi, İslam'ın hükümdarlara getirdiği dini bazı kısıtlamalarla otoritelerini kısıtlayabilmesi bunlara örnek verilebilir. Büyük güçler ise kendi sistemlerine gelen bütün itirazlara şiddetle karşı çıkmakta, kendi güçlerine müdahale edilmesine,

¹⁶⁷ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s. 203-204.

¹⁶⁸ a.g.e. s. 109-110.

¹⁶⁹ Cleveland, a.g.e. s. 209-213.

¹⁷⁰ Ertit, a.g.e. s. 118-119.

menfaatlerinin yok olmasına fırsat vermek istememektedirler. Bu sebeplerden dolayı din, modernite içerisinde ulus devletlerin ve kapitalist/liberal sistemin kontrol etmesi gereken alanları arasında yer almaktadır.

D. POST-MODERNİZM VE DİN

Postmodernizmin modernitenin temel zihniyet ilkelerine ve geneline yaptığı sarsıcı eleştiriler, modernite tarafından dışlanan ve hayatın dışına itilen dini gruplar tarafından oldukça olumlu yaklaşıldı. Hatta kimilerince kurtarıcı olarak görüldü ve onlarla beraber modernite eleştirisinde aynı safta yer aldılar. Fakat postmodernizm din ve inanca, geleneklere, Batı dışı fikirlere açıksa da özü itibariyle belli bir mesafede bunlara olumlu yaklaşmakta olduğu birçok akademisyen ve düşünür tarafından ifade edilmiştir.

Postmodernizm aslında din karşısında özgürlükçü bir tutuma sahip değildir. Geleneklere, inançlara, bütün fikirlere kapısı açıkken bunların kendi tabiatlarını bozarak sistem içine dâhil olması şartıyla ancak kabul etmektedir. Ayrıca postmodernizm, totaliter bir karaktere sahip olup getirdiği özgürlük imkânları görece bir mana ifade etmektedir ve şartlara bağlıdır¹⁷¹. Postmodernizm dinin kendi özünden taviz vererek, din adına değil bir fikir akımı olarak varlığına müsaade eder. Dinin mahiyetinde bulunan evrensellik ve tüm insanlığa hitap eden gerçeklikler yerine insanın içinde sıkışmış ve sadece insanın kendi sınırları içinde var olan alan kabul edilir, yani evrensellik iddiasından vazgeçmesi istenir.

Postmodernizme göre dünya temelsiz, çeşitli, istikrarsız bir alt yapıda olup farklı kültürler ve yorumlardan ibarettir. Tek bir hakikat düşüncesinin yerine çokluğu ve çeşitliliği, bütün yerine de ‘parça’yı esas aldığından insandan insana değişen bir hakikat anlayışı ortaya çıkarmakta, bütün dinlerden parçalar alarak herkesin kendinden bir şeyler bulabildiği evrensel bir din tasavvur etmektedir. Bunun neticesinde ise her insan için bir hakikat anlayışı, her insana göre istek ve arzuların meşrulaştırılması durumu ortaya çıkmıştır. Zaten gerçeklik denilen şey kabul edilmemekte, kuşkuçuluk temele alınmaktadır¹⁷².

¹⁷¹ Mustafa Tekin, Postmodernizmin Din Sorunu, *Milel ve Nihal Dergisi*, C.12, S.2, (2015) s. 10.

¹⁷² Tekin, a.g.e. s. 14-16.

Post-modernizm ve İslam

Postmodernizmin ortaya çıkması ile beraber gelenek-modernite tartışmaları seyrini postmodernizm ile modernite arasındaki tartışmalara bırakmıştır. Burada postmodernizmin geleneği de kurtaracağı ve moderniteyi mağlup edeceği düşüncesi yatmaktadır. İslami kesim de bu tartışmalarda modernite karşıtlığı üzerinden postmodernizme yakınlaşmakta ve postmodernizmin dinlere yaklaşımının olumlu olduğuna inanmaktadır¹⁷³. Modernitedeki bireyselleşme olgusu, inancın azalması ve kaybı, dinden uzaklaşarak cemaat olmaktan kopma durumları postmodernizm ile değişerek tekrar cemaat ve topluluklara önem veren bir hale gelmişse de bu bir dine dönüş veya inançların yaşanması manasında değildir. Dine özel alanda yer verilmiş, özel alan da teşvik edildiğinden bir cihetle dinsel canlanma teşvik edilmiştir diye düşünülmüştür¹⁷⁴.

Postmodernizmin en önemli hasiyetlerinden birisi kültürlere verdiği geniş yaşama hakkı, insanların kültür ve geleneklerini yaşayabilmesinin haklılaştırılmasıdır. Postmodernizm kültürel hegemonya çağını ifade etmekte olup, böylece toplumsal çatışmalar yerini kültür savaşlarına bırakmaktadır¹⁷⁵.

Postmodernler modernitenin geleneklere karşı olsa da geleneksel öğeler barındırdığını ve onun ruhunu yansıttığını iddia ederler. Bu itibarla aslında bir nevi gelenek ve gelenekçiliğin eleştirisini yapmakla beraber bunu doğrudan değil modernite muhatap alınarak yapılmaktadır. Modernitede gelenekten muhteva olarak kopuş varken, postmodernizm biçimce de kopuşu gerçekleştirmekte, böylece modernite içinde gizli kalmış, zımnî tüm geleneksel biçimler bozulmaktadır. Bu düşünceye göre İslam âlimlerinin bazılarınca körü körüne ve bir kurtarıcı olarak görülen ve biçimce bir kopuşu içermekle ikinci bir sekülerizasyonu netice vermekte olan postmodernizm, Batı içinden çıkmış olan moderniteden daha keskin bir olgudur¹⁷⁶.

Postmodernizmin amacı yeni bir şeyler ortaya çıkarmak değil eşitlikçi söylemlerin sona erdiği, uzlaşma çabalarını, istikrarlı düzen veya sistem arayışlarını

¹⁷³ Mustafa Armağan, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul: İz yayıncılık, 1998, s. 37.

¹⁷⁴ Sarıbay, a.g.e. s. 87-91.

¹⁷⁵ a.g.e. s. 21.

¹⁷⁶ Armağan, a.g.e. s. 44-46.

reddeden bir tavidir. Din anlayışını oyunlaştırarak basite alan bir paganlıktır. Modernite için sekülerleşme hareketi öznenin kendi kurmuş olduğu düzene başkalarını karıştırmama düşüncesidir ve aklın hayatın her alanına nüfuz ederek başka şeylerin nüfuzuna (dinin otoritesine, geleneklere, teokratik düzene hatta orta çağın düzenlemesi olan loncaların nüfuzuna) mani olmaktadır¹⁷⁷.

Dindar kesimin postmodernizme yaklaşmasının temel sebebi post-modernitenin modernite eleştirisi yapmasıdır. Bunun yanında postmodernizmin seküler bir dünya tasavvuru ve modern hayat tarzının iflas etmiş olduğunu ilan etmesidir. Dini ve geleneği dışlayan moderniteye mukabil postmodern teorisyenler bunlardan faydalanmakta ve faydalanılması gerektiğini ifade etmektedir. Bunların yanında çoğulculuğa nazar edilmesi, birden fazla değer kabul edilebilmesi, tek bir doğru olmadığı düşünceleri postmodernizmin cazibe konusu olmasına neden olmuştur. Ayrıca İslam'ın moderniteye alternatif olabileceği düşüncesi sonucu, postmodernlerin bütün meta-anlatıların sona erdiğini söylemesiyle yeni hâkim gücün İslam olacağı inancıdır¹⁷⁸. Armağan'a göre bütün bunlar eksik bir düşünce olup postmodernizmin mahiyeti bunları desteklememektedir. Zira İslam'ın hayatın her safhasında bir şeyler ortaya koyması post-modernlerin gözünde onu da bir meta-anlatı haline getirmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁷ a.g.e. s. 41-42.

¹⁷⁸ a.g.e. s. 38-39.

¹⁷⁹ Aydın, a.g.e. s. 187.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ

İslamofobi 20. yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlayan, 11 Eylül saldırılarından sonra yaygın bir kullanım alanı bulan İslam ve fobi kelimelerinin birleşimi olan terimdir. Fobi terim manası itibariyle çeşitli sebeplerden dolayı belirli bir nesne ve durum için gösterilen istemsiz, aşırı ve irrasyonel bir korkudur¹⁸⁰. Kişiler bu nesne, kişi veya duruma karşı istemsiz korku, kaçma veya uzaklaşma gibi tepkiler verir. Kelime manası itibariyle İslam'dan korku manasına gelse de kullanım itibariyle karşıtlık, nefret, küçümseme, tahammülsüzlük gibi manaları da ihtiva etmektedir. Bütün bu manaların temelinde ise aile, okul, iş ve diğer gruplar vasıtasıyla gelen tarihî, içtimaî, siyasî ve kültürel sebepler bulunmaktadır.

İslamofobi, ırkçılık ve zenofobi yani yabancı düşmanlığı ile beraber düşünülmesi gereken bir kavramdır. Xenophobia Yunanca xenos/yabancı, phobos/korku kelimelerinin birleşmesinden meydana gelir. Korku ise yukarıda ifade edildiği gibi zamanla düşmanlığı netice verdiği için yabancı düşmanlığı olarak bilinmektedir¹⁸¹. Zenofobi durumunda olan kişiler kendileri gibi olmayan kişileri görünce veya onlardan bir durumla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini güvensiz hissederler. Özgüvenleri sarsılmakta, kendilerini yetersiz hissetmekte ve hayal kırıklığı gibi duygulara sahip olabilirler.

İslamofobi'yi anlamak adına öncelikle tarihsel arka plan bahsedilip sonra İslamofobi'nin kullanıldığı manalar başlıklar halinde incelenecektir.

A. TARİHSEL KÖKENLER

İslam ilk çıktığı zamanlardan itibaren Hristiyanlık ile etkileşim içerisinde olmuş ve Müslümanlar bütün dinlere hoşgörü ile yaklaşmışlardır. Fakat İslam'ın çok hızlı bir

¹⁸⁰ Encyclopædia Britannica, 'Phobia', 2019, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/science/phobia>, Erişim Tarihi: 12.05.2019.

¹⁸¹ Kadir Canatan, "İslamofobi ve Anti-İslamizm – Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, ed. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2007, s. 26.

şekilde yayılması ve Hristiyanlık dini dâhil tüm dinlerin düşünsel temellerini çürütecek mahiyette olması dolayısıyla mücadele edilecek bir din haline gelmeye başlamıştır¹⁸². Müslümanların askerî olarak büyük başarılar elde etmesi yanında İslam'ın medeniyet olarak da yüksek bir seviyede olduğu anlaşılması ile büyük bir mücadele doğmuştur¹⁸³.

Avrupalı Hristiyanlar ise bu dönemde İslam'ı tanımamaktaydı. 9. yüzyılda Emevîler'in gelişine kadar İslam hakkında pek bilgileri yoktu. Oysaki onların gelmesiyle karşılarında güçlü ve kendilerinden çok üstün bir medeniyet görmüşlerdi. Altın çağlarını yaşayan İslam ile mücadele edebilmek o zaman için çok zor olduğunu anladıklarından, onu olduğu gibi göstermek yerine olumsuz ve menfi bir imaj çizerek dikkat edilmesi gereken bir düşman olarak gösterdiler. İslam'ın kılıçla yayılmış bir din olarak, İslam peygamberini sahte bir din kurucusu veya dinden sapmış birisi¹⁸⁴ olarak sundular. O dönemlerde Müslümanlara ve İslam'a karşı büyük bir mücadele kampanyası düzenlenmiş, mesnetsiz, dayanaksız, delilsiz ve tamamen tarafgir yorumlarla saldırmışlardır. Bu eserler Batı için referans alınan kaynaklar olmuş, tarih boyunca bu önyargı ve yanlış yönlendirmelerin etkisinde İslam'a ve Müslümanlara yaklaşmışlardır. Bu yanlış yönlendirmeler ve çarpıtmalar günümüze kadar etkisini sürdürmektedir¹⁸⁵.

Müslümanlar ile Avrupalıların ilk birlikte yaşama tecrübesi Endülüs ile olmuştur. 711 senesinde başlayan Emevî varlığı 1492'ye kadar sürmüş, yaklaşık 8 asırlık bir birlikte yaşama tecrübesi olmuştur. Emevî varlığı çeşitli şekillerde olmuş, kimi zaman güç kaybetmiş birçok devlete bölünmüş, kimi zaman güçlü bir merkezi otorite kurmuştur. Hristiyan Avrupa ile Emevî Araplarının mücadeleleri 15. yüzyılın sonuna kadar sürerken medeniyet anlamında büyük bir etkileşim yaşanmıştır. Avrupa'nın Rönesans ve Aydınlanmasına etki edecek birçok fikir ve uygulama Avrupa'ya ihraç edilmiş oluyordu. İslam âlimlerinin eserleri Latinceye çevrilmiş¹⁸⁶, bu

¹⁸² Mahmut Aydın, *Monologdan Diyaloga*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, s. 36.

¹⁸³ Mahmut Aydın, a.g.e. s. 36.

¹⁸⁴ IX. yüzyılda Emevîlerin içinde yaşayan Yuhanna ed-Dimeşki'nin yazdığı o dönem eserlerinde İslam, Hristiyanlık içinde sapkın bir fırka olarak gösterilmiştir. Bkz. Özcan Hıdır, "Avrupa'da Aşırı Sağ'ın Dini-İdeolojik ve Tarihi Temelleri-Kökenleri", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 53 (2018) s. 24.

¹⁸⁵ Montgomery Watt, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, Çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, s. 21-22.

¹⁸⁶ Arapça'dan Latince'ye çevirilerle alakalı bkz. Charles Burnett, "Arapça'dan Latince'ye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa'da Kabulü", *İslam Felsefesine Giriş*, ed. Peter Adamson ve Richard C. Taylor, Çev. M. Cüneyt Kaya, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, s. 405-430.

durum Avrupa için büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Avrupa içinde Endülüs Emevîleri'nin kurduğu kütüphanelerde farklı alanlarda astronomiden diyalektiğe, tıptan geometriye binlerce kitap güvenli bir şekilde ziyaret edilebiliyordu. Sadece eski Yunan ile alakalı eserler değil, Hint, İran gibi diğer kültürlerin eserlerinin de Arapça'ya çevrilmesi sonucu birçok kişi Arapça öğrenmiş, ellerinden geldiği kadar Latince'ye tercümeler yapmışlardır¹⁸⁷.

Bu etkileşimler ve birlikte yaşama tecrübelerine rağmen aradaki düşmanlık bitmemiş, üstelik kamçılanmıştı. Haçlı seferleri yoluyla başlayan savaşlar iki kültürü ve medeniyeti tekrar tekrar karşı karşıya getirmiştir. İslam'ın kurduğu medeniyetin ihtişamı ve Müslümanların kültürel olarak ileride olması Avrupa'da korku ile beraber bir hayranlık da uyandırmaktaydı¹⁸⁸. Avrupa'nın Endülüs İslam devletini tamamen yakıp yıkmasına atıfta bulunan Radyolojinin kurucusu Nobel ödüllü Madam Curie, bu durumun Avrupa'nın kaybı olduğunu savunarak, Müslüman Endülüs'ten 30 kitap kaldığını ve bununla atomu parçalayabildiklerini, bir milyon kitabın yarısı bile yakılmadan kurtarılırdı çoktan uzayda galaksiler arasında geziyor olabilecektik diyerek itiraf etmiştir¹⁸⁹. Orada bilim sıfırlanınca, yeniden Avrupa sıfırdan Müslüman Endülüs'ün yüzyıllar önce keşfettiklerini bulmaya çalıştı ve yüzyıllar kaybedildi.

Avrupa'nın coğrafi keşifler sonucu bütün dünyaya açılmaya başlaması ve sömürgecilik faaliyetlerine başlamaları ile doğrudan İslam ülkelerine temas etmek zorunda kalmamıştır. Bilakis görece zayıf, güçsüz İslam ülkeleri üzerinde nüfuz kurma imkânı bulmuştur. Sömürgecilik, gidilen ülkeler üzerinde yapılan büyük katliamlar ve halkın birçok yönden sömürülmesi, fakir bırakılması gibi birçok gerekçelerle tarihin en utanç verici sahifelerini oluşturur. Dünyayı kendi aralarında sömürgelelere bölüp sonra sömürge savaşları yapacak kadar ileri giden devletler içinde ilk olarak, yeni kıta olarak Amerika'yı keşfeden Portekiz ve İspanya yer aldı. 19. yüzyıla gelindiğinde saf dışı kalan bu iki milletin yerine önce Hollanda ve Fransa çıktı, sonra İngiltere, daha sonra ise Almanya, Japonya ve İtalya katıldı. Son asırda ise ABD yeni sömürgeci ülke olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Son asırda ve bilhassa II. Dünya Harbi'nden sonra

¹⁸⁷ Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, Çev. Mehmet Morali, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014, s. 15.

¹⁸⁸ Montgomery Watt, *İslam Avrupa'da*, Çev. Hulusi Yavuz, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000, s. 114.

¹⁸⁹ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, C. 4, 1986. Nakleden: Rüştü Kam, "Biraz da Empati Gerekmez mi?", *Kamuda Sosyal Politika*, S. 34, (2015) s. 75.

sömürgecilik kılıf değiştirmiş kapitalizm ve liberalizm maskeleri ile kendini göstermiştir.

B. KAVRAMSAL OLARAK İSLAMOFOBİ

1. *Korku Olarak İslamofobi*

Doğrudan kelime manası itibariyle düşünüldüğünde İslamofobi bir fobi olarak düşünenler mevcuttur. Fobi psikolojik bir durum olmasına rağmen, İslamofobi sosyolojik bir durumdur ve tarihsel uzun bir süreci içermektedir. Siyasî, içtimaî, kültürel, dinî, tarihî birçok etki sonucu doğmuştur¹⁹⁰. Bu şekliyle düşünüldüğünde Müslümanlara karşı bir korku, bir çekingenlik durumu hâsıl olabilmektedir. Tarihten gelen bu uzun çekişmeler, korkuları hep diri tutmuştur. 11 Eylül saldırıları, terör olayları gibi hadiseler zaten mevcut olan tarihî düşmanlığı uyandırmakta, korkuya sebebiyet vermektedir¹⁹¹.

Aslında fobilerde psikolojik etkisi göz önüne alındığında fobinin öznesi, yani fobi sahibi tedavi edilecek kişidir. Fobinin tehdit veya korku kaynağı olmadığı, fobisi olan kişilerin psikolojisi ile alakalı olduğu bilinir. Zira eğer fobi yöneltilen kişi gerçekten tehdit veya korkuya sebep olsaydı herkes için aynı durum olurdu¹⁹².

Korkunun kaynakların en önemlilerinden birisi Müslüman kimliği ile ön plana çıkan El-Kaide terör örgütünün muhtelif ülkelerde birçok kişinin ölümüne sebebiyet veren saldırılarıdır. 11 Eylül saldırılarından sonra gerçekleşen 15 ve 20 Kasım 2003'te İstanbul'daki terör saldırıları¹⁹³, 11 Mart 2004 Madrid'de banliyö tren ağına yerleştirilen 192 kişinin ölümüne 2000'den fazla kişinin yaralanmasına sebep olan bombalı saldırı ve 7 Temmuz 2005 Londra saldırıları¹⁹⁴ insanları tedirginliğe ve korkuya sevk etmiştir. 2015 yılında Paris'te Charlie Hebdo'nun ofisine silahlı saldırı düzenlenmiş,

¹⁹⁰ M. Ali Kirman, İslamofobi'nin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 21, S. 1, (2000) s. 24.

¹⁹¹ Kemal Ataman ve Tuba Er, "İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 2, (2008) s. 748.

¹⁹² Canatan, a.g.e. s. 26-27.

¹⁹³ Habertürk, "Türkiye'yi yasa boğan hain saldırılar!", 10.10.2015, Erişim Linki:

<https://www.haberturk.com/yenimedya/haber/1138512-turkiyeyi-yasa-bog-an-hain-saldirilar> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

¹⁹⁴ AA, "Avrupa'daki büyük terör saldırıları", 18.08.2017, Erişim Linki:

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

saldırganların Yemen El Kaidesi mensubu olduğu öğrenilmiş, 2 gün sonra bir Daeş militanının Paris’te silahlı saldırısı halkı korkuya ve tedirginliğe sevk etmişti. Aynı sene içinde kasım ayında yine Paris’te Daeş’in üstlendiği terör saldırıları¹⁹⁵ sonrası Fransa’da İslamofobi temelli vakalar 5 kat artış göstermiştir¹⁹⁶. Brüksel’deki saldırılar ve Almanya’daki önlenen saldırılar da hesaba katılınca Avrupa için İslam ve İslamofobi konusunda zor bir süreç başlamıştır. Birleşik Krallık’ta bilhassa örtülü kadınlara yapılan saldırılarda ve İslam karşıtı sokak eylemlerinde büyük artış olmuştur. 2016’da Avrupa’daki Müslüman ve İslam karşıtı gösterilerde %475 artış gözlenmiştir. Bunda en büyük sebep ise sosyal medyadır¹⁹⁷.

Türkofobi

Tarihsel olarak bakıldığında İslamofobi Türkofobi üzerinden tesis edilmiştir. Çünkü Avrupa için Müslüman=Türk, Türk=Müslüman idi¹⁹⁸. Türkofobi Türklere, Türk devletine, Türk kültürüne ve medeniyetine düşmanlık veya Türklerden korku olarak kabul edilir. İslam’ı temsil eden dini, askeri ve siyasi güç Osmanlı Devleti olması dolayısıyla ve elindeki büyük askeri güçle İstanbul’un fethinden sonra Viyana kapılarına dayanan Osmanlı Devleti’ne ve Türklere büyük bir korku beslenmekteydi.

Dönemin önemli ileri gelen şahsiyetleri bu düşmanlığı açıkça körüklemişler, Türklere karşı neler yapılacağından bahsetmişlerdir. Bunlar arasında Voltaire, Erasmus, John Calvin, ‘Türklerle Savaş Hakkında’ ve ‘Türklere Karşı Ordu Vaazı’ isimli iki kitabı bulunan Martin Luther gibi önemli şahsiyetler de bulunmaktadır. Bunlar Türkleri Tanrı’nın bir gazabı olarak Avrupa’ya gönderildikleri imajını daima işlemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman’ın verdiği korku ve endişe dolayısıyla kötü

¹⁹⁵ Sputnik News, “Son 13 yılda Avrupa’yı sarsan terör saldırıları”, 18.08.2017, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/fHft> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

¹⁹⁶ Enes Bayraklı, Müslüman Yaşamayan Ülkelerde Bile İslamofobi Var!, *SETA Vakfı*, 2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/musluman-yasamayan-ulkelerde-bile-islamofobi-var/> Erişim Tarihi: 24.04.2019.

¹⁹⁷ Harriet Agerholm, “Women ‘bearing brunt’ of rising Islamophobic attacks in the UK”, *The Independent*, 03.11.2017, Erişim Linki: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk-islamophobia-attacks-women-bearing-brunt-hate-crimes-a8036581.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

¹⁹⁸ Mevlüt Kaya, “Avrupa’da İslamofobi Ve Türkofobi: Gümülcine’de Yenice Mahalle Camii’nin Kundaklanması Örneği”, *Hars Akademi Dergisi*, S. 2, (2018) s. 133.

bir lakap olarak ‘sultan’ kullanmışlar, bu tabir o zamanki korkularına bir atıf manasına gelmekteydi¹⁹⁹.

Günümüzde halen etkilerini gösteren Türkofobi, İslamofobi’nin benzer bir başka halidir. Türkiye-Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı’nın Almanya’da yaptığı bir araştırma neticesinde bu ülkedeki 3 milyon 200 bin Türk kökenli göçmenin yüzde 77’si gittikçe artan Türkofobi’den şikâyetçidir. Ayrıca araştırmaya göre, Avusturya’daki Türkler de daha yüksek oranda yüzde 79’u Türkofobi’den şikâyetçi olmaktadır²⁰⁰. Türkofobi ve İslamofobinin birbiriyle alakalı olduğunu gösteren en somut delillerden birisi Yeni Zelanda’daki cami saldırısından anlaşılabilir. Aslında bir İslamofobi temelli saldırı iken saldırganın istekleri de anlaşılınca arka planında Türkofobi’nin de yattığı görülmektedir.

Son dönemlerde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan üzerinden işlenen bir Türkofobi ve İslamofobinin yaygınlaştığı görülmektedir. Çıkan haberlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında ‘sultan’ ve ‘diktatör’ kavramları kullanılmakta, bu şekilde halka servis edilmektedir²⁰¹. Türkiye’nin siyasi olarak kendi siyasetini yapması ve hiçbir gücün güdümünde bulunmayışı nedeniyle Batılı medya tarafından kasıtlı olarak eleştirilmektedir. Mesut Özil gibi kendi içlerinde yetişmiş ve kendi futbol takımlarında oynayan bir Türk’ün bile Cumhurbaşkanı Erdoğan ile fotoğraf çektirmesi acımasız, ırkçı grupların ve medyanın hedefi olmasına neden olmuştur. Özil ise bunun üzerine Alman milli takımını bıraktığını açıklamıştır²⁰².

2. Nefret, Karşıtlık ve Düşmanlık Olarak İslamofobi

İslamofobi terimi çıkış noktası olarak anti-semitizm gibi bir düşmanlık manasına gelecek şekilde kavramsallaştırılmıştır. İngiltere’de ırk eşitliği alanında çalışmalar yapan Runnymede Trust, Avrupa’da anti-semitizme benzer bir düşmanlık İslam’a karşı

¹⁹⁹ Özcan Hıdır, “İslamofobinin alt kategorisi Erdoğanfobi veya Türkofobi”, *Timeturk*, 04.10.2016, Erişim Linki: <https://timeturk.com/islamofobinin-alt-kategorisi-erdoganfobi-veya-turkofobi/haber-315267> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

²⁰⁰ CNN Türk, *Gurbetçi Türkler Türkofobi’den şikâyetçi*, 14.10.2018, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/turkiye/gurbetci-turkler-turkofobiden-sikayetci> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

²⁰¹ Hıdır, “İslamofobinin alt kategorisi Erdoğanfobi veya Türkofobi”, a.yer.

²⁰² TRT Haber, “Mesut Özil Almanya Milli Takımı’nı bıraktı”, 22.07.2018, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mesut-ozil-almanya-milli-takimini-birakti-376552.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019; BBC, “Almanya Futbol Federasyonu DFB, Mesut Özil ve İlkay Gündoğan’ı Erdoğan’ın ‘seçim kampanyasına alet olmakla’ suçladı”, 15.05.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/spor-44117058> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu düşmanlığa özel bir isim bulunması gerektiğini söyleyen kuruluş, İslamofobi terimini ortaya atmıştır. Bununla kastedilen şey, Müslüman bireylere ve cemaatlara karşı adaletsiz bir ayrıma ve Müslümanların siyasi ve içtimai faaliyetlerden dışlanmasına yol açabilecek İslâm'a yönelik temelsiz düşmanlıktır. İslamofobi; irrasyonel, şiddet yanlısı, baskıcı ve medeniyetten yoksun bir düşman olarak görme, göçmen ve Asyalı karşıtlığı gibi durumları ihtiva etmektedir²⁰³.

Böylece İslamofobi'nin korku üzerinden İslam karşıtlığı ve düşmanlığı içerecek şekilde Anti-İslamizm kelimesi ile aynı manada kullanıldığı görülmektedir. Anti-İslamizm bir ideolojiyi ifade ederken İslamofobi sosyolojik bir vakıadır²⁰⁴. İslamofobinin temelinde tarihsel hadiseler yatmaktadır. Geçmişten gelen hadiseler ve düşmanlıklar kasten, örgütlü ve bilinçli bir şekilde bilhassa medya aracılığıyla canlandırılmaktadır. Muhataplara İslam hakkında bir soru sorulduğunda cevaplar İslam'ı bilmemekten gelen bir düşmanlık veya korku değil, bilakis bilerek ve neye düşman olduğunun farkında olarak gelmektedir. Yani aslında bilmedikleri veya tanımadıkları için düşman değildirlere. Kasıtlı ve bilinçli olarak neye düşman olduklarını ve niçin düşman olduklarını bilerek saldırmaktadırlar²⁰⁵.

Kelime manası ve ifade ettiği düşünülen mana en çok uygulamada kendini belli eder. Müslümanlara olan tavırlar bu konuda belirleyici olmaktadır. En basit şekliyle önyargı ve peşin hükümlü olmayı içermektedir. Bunu ayrımcılık izlemekte, sözlü şiddet, saldırganlık gibi şiddet unsurları da besleyebilmektedir. Buna misal olarak güncel bir hadise olan 15 Mart 2019 tarihli Yeni Zelanda'da bir camiye yapılan silahlı saldırı verilebilir. Christchurch kentinin Hagley Park bölgesindeki Al Noor Camiine Cuma namazı için toplanan 200 civarında Müslüman ibadet etmekte iken bir silahlı saldırı düzenlenmiş ve 49 kişi hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. Saldırganlardan birisi Müslümanları ve Türkleri hedef alan yetmiş sayfalık bir manifesto yayımlamıştır. Eylem sırasında değiştirilen şarjörler üzerinde geçmişten beri Müslümanlara zarar veren eylemlerin faillerinin isimlerinin yazılmış olması gibi

²⁰³ Alev Erkilet, "İslamofobinin Oluşumunda İslâm Dünyasının Olumsuz Etkisi Var Mı?", *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, (2019 İlkbahar) s. 39.

²⁰⁴ Canatan, a.g.e. s. 58.

²⁰⁵ İbrahim Kalın, "Doç. Dr. İbrahim Kalın İle Söyleşi", *Din ve Hayat Dergisi*, S.38, (2019 İlkbahar) s. 117.

göstergeler bu saldırının planlı olduğunu, örgütlü bir nefret suçu ve İslamofobi temelli bir eylem olduğunu göstermektedir²⁰⁶.

3. Ötekileştirme ve Ayrımcılık Olarak İslamofobi

İslamofobi korku, nefret, aşağılama ve tahammülsüzlük gibi manaları ihtiva ettiği gibi Müslümanları ötekileştirmeye bir alet olmuştur. Kendilerine biz diyen bazı gruplar öteki olarak bütün Müslümanları göstermişler, olumsuz, sabit ve değişmeyen bir algısal durum oluşturmuşlardır. İslam dininin aşağı ve geri kalmış bir din olduğunu savunulmuş, bilhassa medya yoluyla yapılan yayınlar ile beraber toplumdaki önyargıların artmasına sebebiyet verilmiş, İslam'a karşıtlık ve ayrımcılık toplum tabanında kuvvet bulmuştur²⁰⁷. En basit şekli ile sözlü tacizlere zemin hazırlanmış, psikolojik şiddete yol açılmıştır.

Sayıları her geçen gün artan ve görünürlükleri de buna bağlı olarak artan Müslümanlar, buldukları çevreye uyum sağlayamayacak kişiler olarak resmedilir. Batılılara göre kendi kültürlerini yaşamaları sosyal düzeni bozacakları manasına gelir. Bir korku veya karşıtlık olmasa bile Müslümanlarla beraber yaşamaktan kaçınabilirler. Müslümanlar için iki seçenek sunulur: Ya asimile olacaklar ve kültür ve dinlerini bırakacaklar, ya da kendi ülkelerine geri dönecekler²⁰⁸. Buna misal olarak kendi dini icaplarını yerine getirmekte zorluk çıkarma, Müslümanlara ayrımcılık yapma örnekleri verilebilir. Bunlardan birisinde Basel'de iki Müslüman erkek öğrenci kadın öğretmenleriyle tokalaşmayı reddettiği için kentin eğitim kurumu tarafından gerektiğinde kadın öğretmenleriyle tokalaşma zorunluluğu getirilmiştir²⁰⁹. Kadın ve erkek tokalaşmama mevzusu dini bir durum olması ve Batılı değerlere uymaması bir

²⁰⁶ NTV, "Yeni Zelanda'da iki camide katliam: 49 ölü", 15.03.2019, Erişim Linki: <https://www.ntv.com.tr/dunya/son-dakikayeni-zelandada-iki-camide-katliam-49-olu,Qkpo3tycaEq1KvwxrY7KwA> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²⁰⁷ Enes Bayraklı, "Müslüman Yaşamayan Ülkelerde Bile İslamofobi Var!", *SETA Vakfı*, 2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/musluman-yasamayan-ulkelerde-bile-islamofobi-var/> Erişim Tarihi: 24.04.2019.

²⁰⁸ Canatan, a.g.e. s. 43.

²⁰⁹ AA, "Müslüman erkek öğrencilere 'tokalaşma' zorunluluğu", 26.05.2016, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/musluman-erkek-ogrencilere-tokalasma-zorunlulugu/578777> Erişim Tarihi: 18.06.2019. Ayrıca bkz. AA, "İş Görüşmesinde Dini Gereçeklerle El Sıkışmadığı İçin Ayrımcılığa Uğrayan Kadına Tazminat", 16.08.2018, Erişim Linki: <https://www.haberler.com/isvec-te-ayrimciliga-ugrayan-musluman-kadina-11151668-haberi/> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

sorun teşkil etmekte, Müslümanların kendi dini icaplarını yerine getirmesine her zaman müsaade edilmemektedir.

Bir başka durum ise örtülü kadınlar ve Müslüman ve Türk isimlere sahip kişiler iş başvurularında ayrımcılığa uğramaktadır²¹⁰. Uluslararası Af Örgütü'nün bu bağlamda ele aldığı çalışma da bunu doğrulamaktadır²¹¹. Bu durumlar da bu dışlanan kesimin radikalleşmesine sebebiyet vermektedir.

İslamofobinin kavramsal çerçevesine Avrupalı bazı gazeteci, siyasetçi, akademisyen ve yazarlardan farklı itirazlar gelmektedir. Bunlardan birisi hukukî karşılığının olmamasıdır ve fobi manasında ele alındığında fobinin hukukî karşılığı yoktur. Suç boyutunda ele alınmaması dolayısıyla da bu bağlamda işlenen suçlar İslamofobi'den dolayı değil, diğer başka suç kategorilerine göre değerlendirilmektedir. Hollanda'da ise 2017 yılında Enschede şehrindeki cami saldırısında mahkeme bir ilke imza atmış, Batı ülkelerinde ilk kez bir camiye yönelik saldırı 'terörist' bir eylem olarak sonuçlandırılmış, bir kişiye iki yıl, dört kişiye bir yıl hapis cezası verilmiştir.

C. MUHATABINA/HEDEF ALGISINA GÖRE İSLAMOFOBİ

Hedef aldığı olguya veya muhatabına göre İslamofobi 2'ye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Müslümanları hedef almakta, diğeri ise doğrudan İslam dinini hedef almaktadır.

Müslümanlara karşı İslamofobi doğrudan Müslümanlara karşı olma durumudur. Bir cihetle zenofobi kavramıyla özdeşleştirilir ve dini inançtan ziyade Müslümanların kendisi hedef alınır. Anti-semitizmde olduğu gibi ona benzer şekilde Müslümanlar düşmanlaştırılır. Yahudi düşmanlığı olarak bilinen anti-semitizm suç kategorisinde olup, Yahudilere yönelik ayrımcılık ve dışlama suç sayılmaktadır. Lakin Müslümanlar için İslamofobi suç kategorisinde dâhil edilmemiş, bu talepler de ikisinin farklı

²¹⁰ Bkz. BBC, "Almanya'da iş başvurularında Türk isimli ve başörtülü adaylara ayrımcılık", 20.09.2016, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/37423429> Erişim Tarihi: 18.06.2019. Ayrıca bkz. Perspektif EU, "Fransa | Müslümanlar İş Başvurularında Ayrımcılıkla Karşı Karşıya", 12.04.2018, Erişim Linki: <https://perspektif.eu/2018/04/12/fransa-muslimanlar-is-basvurularinda-ayrimcilikle-karsi-karsiya/> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²¹¹ BBC, "Avrupa Müslümanlara ayrımcılık yapıyor", 24.04.2012, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120424_amnesty_muslims Erişim Tarihi: 18.06.2019.

durumlar olduğu ve Yahudi düşmanlığının tarihsel temelleri olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir.

Bilhassa 2. Dünya Savaşı'ndan sonra işgücü eksikliği ve düşük doğum oranları yüzünden Avrupa'nın göçmen işçi alımı ile oraya yerleşen Müslümanlar zamanla oranın kalıcı bireyleri olması ve yeni gelen neslin vatandaşlık haklarına sahip olmasıyla yerli halkın öfkesini ve nefretini celp etmeye başladılar. Ayrıca sayıca yüksek doğum oranları ve gelen göçmenlerin sayısının artması sonucu Müslümanların görünürlüğü artmıştır. Farklı bir kültür ve medeniyet ihtiva eden İslam, Müslümanların davranışlarına sirayet etmiş, hem de kendi geldikleri kültürleri bırakamayan Müslümanlar Avrupa içerisinde soyutlanmış bir halk olmuşlardır. Zenofobi olarak ortaya çıkan olgu gittikçe daha da büyüyerek bugün Müslümanlara veya göçmenlere karşıt bir durum haline gelmiştir. Üstelik ABD'nin Irak'a girmesi ve Suriye iç savaşı sebebiyle birçok Iraklı ve Suriyeli mülteci Avrupa kapılarına dayanması bu durumu tetiklemiştir. Avrupa'nın mültecilere karşı sert tavırlar takınması üstünlüklerini ve değerlerini kaybetme korkusundandır.

Avrupa'nın belki de en büyük imtihanlarından birisi mültecilerle olmuştur. Irak, Filistin, Afganistan gibi ülkelerden de yapılan göçlerle çoğunluğu Müslüman birçok kişi Avrupa'ya akın etmektedir. Bu göçler elbette başta kültürel ve dinî olmak üzere birçok farklılıklar ihtiva etmekte, bu farklılıklar ise kültür çatışmasına sebep olabilmektedir. Yaşlanan Avrupa, bu göçler sayesinde işgücüne sahip olabilmekte, azalan işgücünü bu şekilde doldurabilmektedir²¹². Buna rağmen yerli halk ile göç eden halkın kendi arasında gerilimler vuku bulması büyük sorunlar teşkil etmiştir. Ülkelerine mülteci istemeyen gruplar ise çeşitli şekillerle buna tepki göstermektedir.

ABD merkezli PEW Araştırma Şirketi tarafından yapılan bir anket araştırmasında Avrupalıların mülteciler hakkında fikirleri sorulmuş ve mültecilerin artması ile terörizmin artması arasında bir paralellik olacak şeklinde düşündükleri sonucu çıkarılmıştır. 10 Avrupa ülkesinin 8'inde yüzde elliye aşkın bir şekilde

²¹² Milliyet, "Mültecilerden AB'ye 126 milyar Euro katkı", 19.05.2016, Erişim Linki: <http://www.milliyet.com.tr/dunya/multecilerden-ab-ye-126-milyar-euro-katki-2247832> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

vatandaşlar, mülteciler ülkemizde terörizm oranını artıracak diye görüş bildirmişlerdir²¹³.

Tüm bunlar İslamofobi'nin de dinin kendisinden ziyade göçmenlerle, daha doğrusu Müslüman göçmenlerle alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında muhatabında veya hedef aldığı olgu noktasında doğrudan dinin kendisini hedef alan grup veya gruplar da vardır. Müslümanların şiddet hareketlerinin İslam inancının özünden kaynaklandığını iddia ederek İslam'ı düşman telakki etmektedirler. Burada hedef İslamdır ve İslam'a tepki gösterilmektedir. Bunun en büyük delili kişi o ülkenin vatandaşı olsa ve orada doğmuş bile olsa sırf Müslüman olduğu için bu tarz muamelelere maruz kalabilmektedir. Bununla alakalı olarak Fransa'da polisler sonradan Müslüman olan bir Fransız kadına plajda başörtüsü taktığı için laikliği zedelediği gerekçesiyle para cezası vermiştir. Çevredekilerin de bazılarının kendisine ülkene dön dediklerini aktaran Fransız kadın ise baba ve dedelerinin de Fransız olduğunu, ülkesinde bulunduğunu ama Müslüman bir Fransız olduğunu söylemiştir²¹⁴.

Geert Wilders bu konuda Müslümanlarla bir sorun olmadığını söylemekte, asıl sorunun ona göre şiddet içeren Kur'an'dan kaynaklandığını, yani sorunun Müslümanlar değil İslam'ın kendisi olduğunu düşünmektedir²¹⁵. Bu boyutla bakıldığında ona göre artan göçmenlerden veya Müslümanlardan çekinilmemesi gerektiğini, onların bir iki nesil sonra Avrupa'ya ayak uyduracağını düşünmektedir. Sorun Müslümanların Müslüman olarak kalmasındadır. En çok korkulan da Avrupa ile aynı dili konuşan, aynı zevkleri paylaşan ama yaşayan bir İslam kültürüdür.

İslam'ın görünürlüğü ve yaşanması ise en son istenilen şeydir. Bu yüzden İslam'ın görünürlüğüne dair ne varsa yasaklarla, engellerle buna mani olmak

²¹³ PEW Research Center, "Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs", 11.07.2016, Erişim Linki: <https://www.pewresearch.org/global/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

²¹⁴ TRT Haber, "Tesettür mayo yasağı başörtüsüne sızdı", 24.08.2016, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/tesettur-mayo-yasagi-basortusune-sicradi-267889.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²¹⁵ Bünyamin Bezci, "Avrupa'da kültür ve kurumsallık arasına sıkıştırılan İslam", *Fikriyat*, 09.10.2018, Erişim Linki: <https://www.fikriyat.com/dunya/2018/10/09/avrupada-kultur-ve-kurumsallik-arasina-sikistirilan-islam> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

çabasındadırlar. Minare yasaklarından²¹⁶ sünnete²¹⁷, başörtüsünün yasaklanmasından²¹⁸ helal et²¹⁹ konusuna bir yasaklar zinciri oluşturulmakta, görünürde olan ne varsa çeşitli vesilelerle gündeme getirilmekte, İslamofobinin sonucu olarak camilere saldırılmakta ve devletler tarafından da bu saldırılara adi suçlar olarak bakılmaktadır.

Avrupa'nın İslamlaşması veya Müslümanlaşması gözle görülür bir hal almaya başlaması bu konudaki çekinceleri de artırmaktadır. Fransız hükümetinin İç İstihbarat Dairesi'ne hazırlattığı İslam raporuna göre İslam, Avrupa'da en hızlı yayılan din. İslam'ı seçenlerin sayısı; 11 Eylül saldırılarından sonra İslam hakkındaki olumsuz girişimlere rağmen daha da arttı²²⁰. ABD merkezli araştırma şirketi Pew'in araştırmasına göre 2070 yılına kadar en hızlı büyüyen din olan İslam dünyanın en büyük dini olabilecek. Müslüman sayısı 1,6 milyar iken 2,17 milyar Hristiyan bulunmakta. Nüfus değişimlerinin bu şekilde devam etmesi durumunda 2050'ye gelindiğinde 2,92 milyar Hristiyan ve 2,76 milyar Müslüman olacak, 2070'te Müslümanlar sayıca öne geçecek. Yaş ortalamasına bakıldığında 2010 yılında 23 ortalamaya sahip Müslümanlar diğer din mensuplarına kıyasla 7 yaş daha genç. Bu da çocuk sahibi olma oranını artırmakta, zaten yüksek doğum oranlarına sahip Müslümanlar daha hızlı artmaktadır. Toplam nüfusu etkilemese de göç ile Müslümanlar, Kuzey Amerika ve Avrupa gibi bölgelerde de artışa sebep olmaktadır²²¹.

Sekülerleşme ile dine olan inancın zayıflayacağı ve dinleri sona ereceği düşüncesi Hristiyan dini için doğru olduğu düşünülebilir. Hristiyan artık sadece gelenekte kalıp insanların bağlandığı bir din olmaktan çıkıyor. Bu yüzden binlerce kilise kapandı veya kapanma tehlikesi ile karşı karşıya. Ateizmin yükselmesi ile beraber

²¹⁶ CNN Türk, "İsviçre minare yasağına "evet" dedi", 29.11.2009, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/2009/dunya/11/29/isvicre.minare.yasagina.evet.dedi/553509.0/index.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²¹⁷ Hürriyet, "Avrupa'da sünnet tartışmasına son nokta", 29.03.2014, Erişim Linki: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avrupa-da-sunnet-tartismasina-son-nokta-26104720> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²¹⁸ Euronews, "Avrupa'da başörtüsü ve peçe yasağını hangi ülke nasıl uyguluyor?", 28.04.2019, Erişim Linki: <https://tr.euronews.com/2019/04/28/avrupa-da-basortusunu-burkayi-ve-nikabi-yasaklayan-ulkeler> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²¹⁹ CNN Türk, "İrkçilerin yeni hedefi: Helal et", 05.04.2016, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/dunya/dw/irkcilarin-yeni-hedefi-helal-et> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²²⁰ NTV, "Avrupa'da en hızlı yayılan din İslam", 20.07.2004, Erişim Linki: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/279175.asp> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²²¹ BBC, "Pew: İslam 2070'e kadar dünyanın en büyük dini olabilir", 01.03.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

araştırma sonuçları İslam'a olan ilginin de büyüdüğünü ve İslam'a geçenlerin sayısının da çoğaldığını göstermekte. Özellikle 11 Eylül saldırılarının İslam'ı görünür kılmakta büyük bir etken olduğu, insanların merak ettikleri için araştırdıkları ve Kuran satışlarının çok yüksek olduğu görülüyor. Söz konusu durum gazete haberlerine de yansımış durumda. The New York Times 22 Ekim 2001'de '11 Eylül'den önce ve sonra binlerce Amerikalı İslam'ı tercih etti' haberi ve 2004 yılında Avrupa'da en hızlı büyüyen dinin İslamiyet olduğunu belirterek 11 Eylül'ün ardından Müslüman olan Batılı sayısında artış olduğunu vurgulamıştır. The Observer 01.09.2002 tarihli '11 Eylül'den sonra İslam'a büyük ilgi var' başlıklı haber, Chicago Tribune 24 Nisan 2004 tarihli 'Hıristiyanlıktan İslam'a giden bir inanç serüveni' başlıklı haber, San Antonio Express 25 Ocak 2005 tarihli '11 Eylül'den sonra merak ettiği için İslam'ı araştıran çok sayıda İspanyol asıllı Amerikalı Müslüman oldu' başlıklı haberler ve bunun gibi birçok haber bu duruma işaret etmektedir²²².

“Almanya İslamlaşıyor mu” başlığıyla başörtülü Merkel ve sakallı Kurt Beck resmini kullanan Berliner Zeitung, yazısında Almanya'nın hızla İslamlaştığını ve 50 sene sonra Müslüman bir Almanya bulabileceklerini belirtmiştir. Bir yılda 4 bin Alman'ın Müslüman olması ve yoğun göç durumu hızla Müslümanlaşan bir Almanya demek²²³. Norveç için de benzer haberler yapılarak hızla artan Müslüman nüfusa ve Müslüman olanlara dikkatler çekilmek istenmektedir. Birçok Avrupalı ise her geçen gün büyük tepki görmelerine rağmen İslam'ı araştırarak seçtiğini söylemektedir²²⁴.

D. İSLAMOFOBİNİN SİYASALLAŞTIRILMASI –

SİYASÎ OLARAK İSLAMOFOBİ

Bir olgu uzun yıllar müddetince uykuda iken ve üstü kapatılmakta iken birden medya yoluyla ve algı operasyonları ile uykudan uyandırılıp, ısıtılıp tekrar gündeme getiriliyorsa sorulması gereken ilk şey bu durumun kimin işine yaradığıdır. Temelleri ve alt yapısı bulunsa da bundan ziyade yapılmak istenen şeye, hangi amaca hizmet ettiğine

²²² Gerçek Hayat, “Hristiyan Avrupa tarih olacak”, *Gerçek Hayat Dergisi Web Sitesi*, 26.03.2018, Erişim Linki: <http://www.gercek hayat.com.tr/dosya/hristiyan-avrupa-tarih-olacak/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²²³ Yenişafak, “Almanya İslamlaşıyor mu?”, 16.01.2007, Erişim Linki: <https://www.yenisafak.com/politika/almanya-islamlasiyor-mu-24698> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²²⁴ Mepa News, “İslam Norveç'te yayılıyor”, 24.09.2018, Erişim Linki: <https://www.mepanews.com/islam-norvecte-yayiliyor-19910h.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

göre değerlendirilir. İnsanların geçmişteki korkularını veya endişelerini tekrar gündeme getirmek, suni bir şekilde düşmanlık oluşturmak kafalarda soru işareti oluşturmakta, sonra bu kanıyı güçlendirecek hadiselerin vuku bulmaya başlaması orada bir gaye olduğunu açıkça göstermektedir. İslamofobi'nin bu açıdan bakıldığında siyasi bir araç olarak kullanıldığı görülecektir. Peki, İslamofobi niçin siyasi emellere alet edilmek istendi?

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu 'kıızıl tehlike'nin sona ermesi ile ABD tek başına hegemon haline gelmiştir veya birçok hegemonun ortaya çıkmasına hazır bir zemin oluşmuştur. NATO'nun düşmansız kalması, artık devletlerin savaş korkusu içerisinde bulunmaması gibi sebepler ABD'ye olan ihtiyacı azaltacak, silah alımları düşecek, AB gibi birliklere olan rağbet azalacaktır. NATO'nun 1990 yılında İskoçya'daki toplantısında Margaret Thatcher soğuk savaşın artık bittiğini söylemiş, karşılarında bir düşman kalmadığını ve birlik olunabilmesi için bir düşman gerektiğini ifade etmiştir²²⁵. Soğuk Savaş tabir edilen dönemde düşman belliydi. Bütün savunmalar ve tavırlar bu ortak düşmana yönelikti. Düşman olmazsa birlikte hareket etmekte zorlanılacak belki birlik dağılacaktır. Bu yüzden ya başka bir düşman bulunacak ya da suni bir düşman oluşturulup tekrar bu sorunlu neticelere mani olunması icap etmekteydi.

Peki, neden İslam? İslam ve Müslümanlar 48'den fazla ülkedeki çoğunluğu oluşturan ve Avrupa ve ABD'de hızlı bir şekilde artarak gittikçe büyüyen bir azınlığı teşkil etmekteydi. Birçok kişi için İslam, Batı için ulusal sınırları aşabilecek tek alternatif idi. Kendi kültür ve medeniyetleri Batı kültür ve medeniyetiyle bir araya gelemeyeceğinden korktukları için kendilerine bir tehlike olarak görüyorlardı²²⁶. ABD'li Samuel Huntington, 1993 yılında yayımlanan "Medeniyetler Çatışması" adlı

²²⁵ Margaret Thatcher, "Speech to North Atlantic Council", *Margaret Thatcher Foundation*, 07.06.1990, Erişim Linki: <https://www.margarethatcher.org/document/108106> Erişim Tarihi: 17.06.2019. Bu konuşmanın devamında birçok Türkçe haber sitesinde ve bazı yazılarda Thatcher'ın yeni düşmanımız İslam'dır dediği yazılmaktadır. Mezkûr konuşmada böyle bir sözü bulunmamakta, fakat 2002'de The Guardian'daki yazısında yeni Bolşevizm İslamizmdir demektedir. Burada ise içeriğinde bir ırkı, milleti veya dini hedef almadığını, şiddet içeren İslami hareketleri hedef aldığını söylemektedir. Bkz. Margaret Thatcher, "Islamism is the new bolshevism", *The Guardian*, 12.02.2002, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/12/afghanistan.politics> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²²⁶ John Esposito'nun sözlerinden iktibasla hazırlanan metin için bkz. Hasan Ali Yıldırım, "Yeşil tehlike'nin ötesi", *Yenişafak*, 09.11.2013, Erişim Linki: <https://www.yenisafak.com/hayat/yesil-tehlikenin-otesi-580383> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

makalesiyle²²⁷ ABD için yeni bir “öteki” gerekli demekte, bu ötekinin çatışılan ve mücadele edilen bir alan olan din olması gerektiğini söylemekteydi. Bu makale bilimsel bir mahiyet taşımaktan ve durum tespitinden ziyade dostlarla birliği pekiştirmek ve yeni düşman belirlemek için bir stratejiydi. İslamofobi ve anti-İslami hareketler tarihin çok eski sayfalarında çok eski zamanlardan beri farklı şekillerde tezahür ederek var olan bir olgu iken Avrupa içi savaşlar, sömürgecilik mücadeleleri, iki dünya savaşı, Soğuk Savaş derken net bir şekilde Osmanlı Devleti’nden sonra Avrupa’nın karşısına çıkmamış veya çıkarılmamıştı. Var olan ama uykuda olan bu düşmanlık pasları silinmiş, cilalanmış, yeni bir görünümle tekrar ortaya çıkartılmış ve Batı’nın ‘öteki’si artık İslamiyet olmuştur. Kızıl tehlike yerini ‘yeşil tehlike’ye bırakmıştır²²⁸.

İslam’a karşı mücadelenin dönüm noktası olarak 11 Eylül saldırıları gösterilir. Bu tarihten önce somut bir adım görülmemektedir. 11 Eylül saldırılarından sonra ise bu saldırılar hakkında çeşitli komplo teorileri ortaya atılmıştır. Bu iddiaların bazılarına göre 11 Eylül saldırıları Amerikan hükümeti ve gizli servisleri tarafından Orta Doğu’ya ve Afganistan’a yönelik işgal faaliyetlerini meşrulaştırmak için ve ülke ve dünya kamuoyunun desteğini almak niyetiyle düzenlenmiş senaryolar ve ‘sahte bayrak’ operasyonlarıdır. Sahte bayrak (False Flag) gizli siyasi veya askeri operasyon başlatmak ve kamuoyunu aldatmak için istihbarat birimleri ve gizli örgütler tarafından kendi yaptıkları bazı olayları hedefteki kişiler yürütüyor gibi göstererek tasarladıkları operasyonlardır²²⁹. Sahte bayrak sadece savaş zamanı olan bir durum değil barış zamanında da kullanılmakta, istihbarat birimleri ve gizli örgütler tarafından çok kullanılan bir yöntemdir²³⁰. Bir amacı gerçekleştirmek için hedef grup adına bazı

²²⁷ Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, Çev. Murat Yılmaz, İstanbul: Vadi Yayınları, 1997.

²²⁸ Elaine Sciolino, “Seeing Green; The Red Menace Is Gone. But Here’s Islam.”, *The New York Times*, 21.01.1996, Erişim Linki: <https://www.nytimes.com/1996/01/21/weekinreview/seeing-green-the-red-menace-is-gone-but-here-s-islam.html?mtrref> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²²⁹ İlk olarak 16. yüzyılda kullanılmaya başlayan terim, savaş sırasında düşman ülke gemilerine yaklaşmak için o ülke bayrağını veya dost bir ülkenin bayrağını çekerek, saldırı esnasına kadar dost görünmek amaçlı bir aldatma durumu veya kendi dışındaki bir bayrağı kullanıp bir takım fiiller yaparak başka bir ülkeyi savaşa çekmeyi amaçlamaktadır. (1. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’ni savaşa sokmak için Almanların Türk bayraklarını kullanarak Rus limanlarını bombalaması örnek verilebilir.) Bkz. Dictionary, “False Flag”, Erişim Linki: <https://www.dictionary.com/e/pop-culture/false-flag/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²³⁰ Sahte bayrak algısının neticeleri/sakıncaları için bkz. Joseph E. Uscinski, “Five things to know about ‘false flag’ conspiracy theories”, 27.10.2018, *The Washington Post*, Erişim Linki: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/10/27/false-flag-theories-about-the-mail-bombs-are-already-widespread-here-are-5-things-to-know-about-conspiracy-theorists/?utm_term=.c1bde9058a33 Erişim Tarihi: 22.06.2019.

operasyonlar yapılır. 11 Eylül saldırıları da ABD ve El-Kaide terör örgütünün anlaşmalı olarak yaptıkları bir terör eylemi olduğunu iddia edenler olmuştur. Ortadoğu ve Orta Asya enerji kaynaklarının ele geçirilmesi için bir bahane olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür. Bu komplo teorisi için bazı deliller de ortaya koyulmuştur²³¹.

ABD merkezli bir dergi olan Live Science tarafından yapılan bir ankette, Amerikalıların yüzde 53'ü ABD hükümetinin 9/11 saldırıları hakkında birçok bilgiyi gizlediğine ve olayın arkasında başka işler döndüğüne inandığını ortaya çıkarmıştır²³². Komplo teorileri olay hakkında bir takım zanlara dayandığından bir kanıt sunmasa da halk arasında bir şüphe uyandırmaktadır. Kuvvetli delillere dayanmayarak akademik ve siyasi anlamda bir sonuç ifade etmese de komplo teorilerini tamamen atmak yerine komplo teorisi ile verilmek istenen mesaj ve bunun arkasındaki olayların bağlantısına bakılır. Bu teoriye göre ABD Afganistan ve Irak işgalini meşru hale getirmek, NATO'nun işlevselliğini bu yeni düşman ile yeniden kazandırmak, terörle mücadele adı altında halkından destek almak, bundan sonraki fiilleri için bir alt yapı oluşturmak istemiştir. Neticede ne oldu, bunların ne kadarı gerçekleşti denirse halk arasında bir destek kısa süreli olsa da sonradan aleyhine dönmesi dışında bütün isteklerine ulaştığını düşündü. Fakat uzun vadede amaçlarına ulaştı denemez. Bugün Irak ve Afganistan güç boşluğu sonucu kirli planların merkezi, terör örgütlerinin cirit attığı, halkının büyük kıyımına uğradığı bir yer haline geldi. 11 Eylül saldırıları ile El-Kaide bağlantısı tam olarak bulunamamış olsa da El-Kaide saldırıyı üstlenmiş olması nedeniyle Afganistan'a yapılan saldırı anlaşılabilirdi. Fakat onu takip eden Irak işgali El Kaide ile ilişkisizdi ve bu da güvenlik gerekçesi ile başlatılmış, büyük bir hayal

²³¹ 11 Eylül hakkında 11 komplo teorisi için bkz. Oktay Volkan Alkaya, "11 Eylül saldırılarına dair 11 komplo teorisi", *Radikal*, 11.09.2015, Erişim Linki: <http://www.radikal.com.tr/radikalist/11-eylul-saldirilarina-dair-11-komplo-teorisi-1212036/> Erişim Tarihi: 22.06.2019; Ayrıca bkz. Vikipedi, "11 Eylül saldırıları ile ilgili komplo teorileri", Erişim Linki: https://tr.wikipedia.org/wiki/11_Eylül_saldırıları_ile_ilgili_komplo_teorileri Erişim Tarihi: 22.06.2019; BBC News, "11 Eylül saldırıları ve 5 komplo teorisi", 29.08.2011, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy Erişim Tarihi: 22.06.2019; Eski istihbaratçı Prof. Mahir Kaynak tarafından Vatan gazetesinden Mine Şenocaklı'ya verdiği röportajla ilgili ayrıca bkz. NTV, "11 Eylül de 12 Eylül de ABD'nin işi", 12.09.2011, Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/turkiye/11-eylul-de-12-eylul-de-abdnin-isi,BBV-IM2q5UK11Z3XLa__mw Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²³² Bu komplo teorisine ve araştırmaya dair bkz. Sue Reid, "The conspiracies that won't go away: Brother of 9/11 victim claim the US orchestrated the atrocity as new study shows it was impossible that the third tower collapsed from fire", *Dailymail*, 09.11.2017, Erişim Linki: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4867124/9-11-conspiracy-theories-persist-16-years-atrocity.html> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

kırıklığına ve çok pahalı bir savaşa dönüşmüştür. Savaşa ilk başlarda biçilen maliyet katlanarak arttı. Hem harabe bir ülkeyi, hem büyük masrafları, hem büyük hayal kırıklıklarını, hem maddi hem manevi zararları beraberinde bıraktı. Ayrıca ABD'nin kaybolan itibarı ve artan ABD düşmanlığı ise bunun en basit sonuçlarından birisi. Zira 1 milyondan fazla Iraklı doğrudan veya dolaylı olarak ölmüş, 2 milyona yakını mülteci duruma düşmüş yine 2 milyona yakını kendi yaşadıkları yerleri bırakarak ülke içinde başka yere göç etmişlerdir²³³.

Kesin olan şeydi ki İslam dünyası ve Müslümanlar artık Batılıların yeni düşmanıydı. Huntington tarafından yazılan makale bir proje haline gelirken, siyasi liderler bu düşmanı meşrulaştırıcı açıklamalarda bulundu ve medya ile bu durum kışkırtıldı. 2014 yılında Avrupa'da İslam'a karşı ortaya çıkan gruplardan birisi olan "Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar" (PEGİDA), Almanya'da ortaya çıkmış, İslam düşmanlığı üzerinden gösteriler ve toplantılar yaparak İslam karşıtlığını körüklemiştir. İslamofobi medyanın alkış tuttuğu, Müslümanlara yapılanlara karşı sessiz kaldığı bir duruma dönüştü.

İslam bir tehdit değildir²³⁴ derken İslam adına ortaya çıkan şiddet hareketlerini ve terör eylemlerini, diğer bir ismi ile İslami fundamentalizmi hedef aldıklarını, dini ve Müslümanları almadıklarını söyleyen Batılı siyasetçi, gazeteci ve akademisyenler bir bakımdan Müslümanları hedef gösterdiklerinin farkında değiller miydi? Zira Batı toplumu İslam adına ortaya çıkan bütün grupları veya İslam adı altında yapılanları İslam'ın kendisinden kaynaklandığını iddia ettiğinden İslamofobi temelli saldırılar artmaktadır. Thatcher'ın İslamizm'i hedef göstermesi²³⁵ gibi birçok siyasetçi benzer söylemlerde bulunmuş, medyada buna dair haberler yapılmış ve halen yapılmaktadır. Bunlardan birisinde 11 Eylül saldırılarından kısa bir süre sonra İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi kendi Batılı değerlerin temelinde insan haklarına ve dine saygı olduğundan, kendi medeniyetlerinin üstünlüğünden bahsederek İslâm'da ise böyle bir saygı

²³³ Joseph E. Stiglitz, "11 Eylül'ün Bedeli", *Al Jazeera Türk*, 20.09.2011, Erişim Linki: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/11-eylulun-bedeli> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²³⁴ Ray Moseley, "Islam is not the threat NATO makes it out to be", *Chicago Tribune*, 12.02.1995, Erişim Linki: <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1995-02-12-9502120298-story.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²³⁵ Margaret Thatcher, "Islamism is the new bolshevism", *The Guardian*, 12.02.2002, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/12/afghanistan.politics> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

olmadığından söz etmiştir²³⁶. 12 Eylül 2006 tarihinde (11 Eylül saldırılarının 5. yıldönümünde) Papa XVI. Benedictus'ın Almanya'da Regensburg Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta sarf ettiği sözler büyük tepki toplamıştır. İddiaya göre İslam akla dayanmayan bir dindir ve kılıç ile güç ile yayılmıştır. İslami Cihad'ın, akla ve inanca aykırı olduğunu belirterek dine saldırmış ve birçok İslam ülkesinden tepki görmüştür²³⁷. Medyada bu tür haberler sürekli yapılmakta, sözde İslam veya Müslüman tehdidi hep güncel tutulmaktadır. Terör örgütlerinin faaliyetleri dini radikalizm olarak adlandırılmaktadır.

Bütün bu yazılanlar İslamofobi'nin veya İslam düşmanlığının kasıtlı bir şekilde Sovyet tehlikesi yerine ikame edildiğini göstermektedir. En tehlikeli olan şey ise bu hadiselerin bahane olarak çıkarılıp çıkarılmadığı tartışılabilir olsa da terör eylemlerinin İslam'ın kendisinden ve özünden meydana geldiği düşüncesinin yayılması, din, kültür ve medeniyet olarak zarar görmesidir. Dünyada en büyük ikinci büyük nüfusa sahip dinin müntesipleri itham altında kalmakta, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının hedefi olmaktadır. Bu durum İslam adına ortaya çıktıklarını iddia eden terör örgütlerine yaramakta, radikalleşen Müslümanlar içerisinde onlara katılanlar olmakta, bu örgütlerin güçlenmesi yine herkesin başına bela olmaktadır. Böyle bir kısır döngü ise halk arasında derin uçurumlar doğuracaktır.

Bahsettiğimiz gibi İslamofobi veya İslam düşmanlığı siyasi bir araç olarak kullanılmaktadır. Buna dair güncel ve en güzel adımlardan birisi Medeniyetler İttifakı'dır. Medeniyetler İttifakı ilk olarak İspanya Başbakanı Luis Rodriguez Zapatero tarafından 21 Ekim 2004 tarihinde BM Genel Kurul'unda yaptığı konuşmada ortaya atılmış Zapatero ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde başlatılan proje daha sonra BM desteğini almıştır. Eylül 2005'de bilim adamları ve devlet adamlarından oluşan Üst Düzey Akil Adamlar Grubu oluşturularak ilk toplantı 27-29 Kasım 2005 tarihinde İspanya'nın Palma de Mallorca kentinde gerçekleştirilmiştir.

²³⁶ The Telegraph, "Islam is inferior, says Berlusconi", 28.09.2001, Erişim Linki: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/1357860/Islam-is-inferior-says-Berlusconi.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019; The Guardian, "Berlusconi breaks ranks over Islam", 27.11.2001, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/27/afghanistan.terrorism7> Erişim Tarihi: 17.06.2019; NTV, "Berlusconi: Batı İslam dünyasından üstündür", 26.11.2001, Erişim Linki: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/109144.asp> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²³⁷ Hürriyet, "Papa'ya sert tepki", 27.09.2006, Erişim Linki: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/papa-ya-sert-tepki-5087266> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

Daha sonra sırasıyla 25-28 Şubat 2006 Doha, Mayıs 2006 Dakar, 13-15 Kasım 2006'da İstanbul'da düzenlenmiştir. İstanbul'da gerçekleştirilen 4. toplantı neticesinde nihai taslak kamuoyu ile paylaşılmış olan bu rapora göre Batı ile İslam'ın arasındaki gerilimin nedeninin dini değil siyasi olduğu vurgulanmıştır. BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, sorunun ne Kur'an, ne Tevrat, ne İncil olduğunu, hiçbir zaman inanç olmadığını, asıl sorunun inananlar ve onların birbirlerine karşı nasıl davrandıkları olduğunu söylemiştir²³⁸.

E. İSLAMOFOBİ'Yİ TETİKLEYEN UNSURLAR

VE CİHAD KAVRAMI

İslamofobi uzun yıllardır üstü kapalı kaldığından fazla tezahür etmemiş bir durum iken tekrar ortaya çıkmasında bir takım temel saikler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Avrupa'ya olan göçlerdir. Avrupa'daki açık işgücü genellikle Müslüman işçiler tarafından doldurulmuş, fakat bu durum başta sorun teşkil etmemiştir. Çünkü onlar kötü şartlarda çalışmakta ve geçici olarak kalacakları düşünülmekteydi. Zamanla gelenlerin gitmedikleri görüldükçe kültürel farklılıklar bilhassa İslam faktörü yüzünden tepkiler başlamıştır. Göçmen çocukların vatandaşlık kazanmaları ile kanunların gösterdikleri haklardan faydalanmaları sonucu aşırı sağ ve ırkçı gruplardan tepkiler gelmiştir. Fiziksel olarak dışlama Avrupa içinde yasak olması dolayısıyla dışlamalar kültürel olmuştur²³⁹.

İslamofobi'yi tetikleyen diğer sebep İran İslam Devrimi'dir. 1979'daki bu hadise ile İslam aleyhinde propagandalar artmış bunun neticesinde de anti-İslamî hareketler ve İslamofobi artmıştır. En büyük rolü ise 11 Eylül saldırıları oynamış, İslam karşıtı ve İslamofobi odaklı düşünce ve hareketler bu olay sonrası zirveye ulaşmış, halk arasında yankı bulmayan bu düşünceler rağbet görmeye, destek bulmaya başlamıştır. Bu saldırılardan sonra Müslümanlar tehdit olarak görülmeye başlanmıştır²⁴⁰.

²³⁸ Radikal, "Medeniyet çatışması dini değil siyasiymiş", 14.11.2006, Erişim Linki: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/medeniyet-catismasi-dini-degil-siyasiymis-797555/> Erişim Tarihi: 15.06.2019; Hürriyet, "Annan: Sorun dinler değil, inananların birbirlerine davranışdır", 13.11.2006, Erişim Linki: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/annan-sorun-dinler-degil-inananlarin-birbirlerine-davranisidir-5428391> Erişim Tarihi: 15.06.2019.

²³⁹ Ataman ve Er, a.g.e. s. 757.

²⁴⁰ a.g.e. s. 757-758.

İslamofobi'yi tetikleyen bir başka sebep IŞİD/ISIS/DAİŞ (Irak-Şam İslam Devleti/ The Islamic State in Iraq and al Sham/ ed-Devlet'ül-İslamiye fi'l Irak ve'ş-Şam) terör örgütünün²⁴¹ 2014'ten beri Irak ve Suriye başta olmak üzere birçok ülkede yaptığı faaliyetlerdir. Kafa kesme videoları ve intihar bombaları ile korku salan Daeş²⁴² bir İslamî devlet kurduklarını kendilerine biat etmeyen herkesi öldüreceklerini, bunun bir cihat olduğunu ve herkesin bu savaşa katılması gerektiğini ilan etmişler ve bu minvalde önce Müslümanları öldürüyor olsalar da bütün dünyada bilhassa Avrupa'da korku salmışlardır. Bunun yanında Batı'nın kafasındaki şiddet ve terör temelli İslam inancına uyan sözde İslam Devleti, Batı medyası aracılığıyla şaşaalandırılarak bahsedildiğinden bir yandan kendi hedefine ulaşmış, bir yandan korku salmış, bir yandan reklamı yapılmış, bir yandan birçok ülkeden eleman devşirmesine neden olmuştur. Sadece Daeş değil bunun dışında İslam'ı temsil ettiklerini söyleyen birçok terör örgütü onların Batılıların menfi düşüncelerine kuvvet vermiştir. Bunlar arasında El-Kaide, Taliban, Boko Haram, El-Nusra Cephesi, Hizbullah gibi terör örgütleri vardır. Bu örgütlerin cihad anlayışı ile hem Müslümanları hem diğer bütün insanları tehdit etmektedir. Cihad terimi de bu bakımdan İslamofobi'yi tırmandıran durumlardan birisidir.

İslami kökenlerine bakıldığında Batılıların Müslümanlar içindeki cihad kavramından ürktükleri görülmektedir. Zira terör gruplarının çok kullandığı cihad şiddetle eşdeğer tutulmaktadır²⁴³. 'Cihad' kelime olarak cehd etmek, gayret etmek, zorluk çekmek, güç ve çaba harcamak ve bir işi başarmak için elden gelen bütün emeği ortaya koymak anlamlarında kullanılmaktadır. Terim anlamı ise Allah rızası için bu uğurda yapılan tüm çaba ve gayretleri ifade etmektedir²⁴⁴. Bu manada düşünüldüğünde cihad malla, dille, ilimle ve daha birçok şekilde yapılabilir. Allah rızası için yapılan tüm

²⁴¹ İnternet Haber, "IŞİD nedir DAEŞ-DEAŞ-ISIS ne anlama geliyor?", 14.11.2015, Erişim Linki: <https://www.internethaber.com/isis-nedir-daes-deas-isis-ne-anlama-geliyor-1486838h.htm> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

²⁴² Birçok dilde birçok farklı kullanımı olmasından dolayı örgüt, farklı kelimelerle isimlendirilebilmektedir. Bu tezde daha çok okunuşu olan Daeş kelimesi kullanılacaktır. Arapça'da Daiş/Daeş kelimesinin söylenme şekli "Ayakları altında ezen, zalim, despot, katil" gibi bir anlamı, 'pis bir hayvan', 'canavar', 'yaratık' adını çağrıştırmaktadır. Bu yüzden örgüt bu kelime ile çağrılmaktan nefret etmektedir. Bkz. Merve Şebnem Oruç, "Neden IŞİD değil de Daeş diyoruz?", *Yenişafak*, 08.01.2017, Erişim Linki: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/neden-isis-degil-de-daes-diyoruz-2035393> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

²⁴³ Kelime olarak 'selam' ile aynı kökten türeyen, yani emniyet ve barış ile ortak köke sahip, bir kişinin öldürülmesini bütün insanlığın öldürülmesi ile eş tutan bir dinin mensuplarının şiddet ile anılması kayda değer bir tenakuzdur. "Bazen zıd zıddını tazammun eder. Lisan-ı siyasette lafiz, mananın zıddıdır." Bkz. Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2011, s. 707.

²⁴⁴ Hüseyin Yılmaz, "İslamofobi ve Cihad Kavramı", *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, (2019 İlkbahar) s. 33.

ameller bu terimin şumulüne dâhildir. Bir boyutu da can, mal, din emniyeti gibi değerleri korumaya yönelik savaşlar da bunun içindedir. Bir yönüyle nefsi günahlardan korumaya çalışmak da cihaddır. Böyle şümüllü bir kelime sadece savaşla anılması eksik ve yanlış bir durum olduğu birçok İslam âlimi ve müfekkiri tarafından ifade edilmiş, birçok akademisyen ve yazar bunun hakkında yazılar neşretmiştir. Üstelik intihar eylemleri, sivillerin öldürülmesi, terör saldırıları gibi hiç kimseye fayda sağlamayan, Allah'ın razı olduğu bir durum olmayan eylemlerin cihad kavramının içinde yer almadığı ve dini temelleri olmadığı neredeyse tüm İslam eserlerinde yazılmıştır.

Cihad kavramını yanlış yorumlayan gruplar dine parçacı bir usulle bakmakta, dinin bütüncül temellerini göz ardı etmektedirler. Dinin temel hedeflerini ve düşünce yapısını hesaba katmadan sadece bir ayet veya hadise dayanarak eksik veya yanlış yorumlayıp kendisi gibi düşünmeyen herkesi kâfir, mürted, müşrik kabul ederek herkesi, Müslümanları bile hedef haline getirmektedirler. İşin garip tarafı da zaten ekseriyetle bu terör grupları Müslümanları öldürmektedir²⁴⁵.

Cihad kavramının savaş ile alakalı ayetleri ve hadisleri mevcuttur. Savaşa teşvik eden ayetlerden bir misal verecek olursak: “Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla (fitne çıkarıcılarla) savaşınız. Şayet vazgeçerlerse, zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.”²⁴⁶. Savaş ve cihad belli şartlara bağlanmış, barış teklif edilirse barış kabul edilmesi istenmiştir: “Onlar barışa yanaşırlarsa sen de yanaş ve Allah’a tevekkül et. Çünkü O her şeyi işiten ve bilendir.”²⁴⁷. “Size dokunmazlar, barış önererek sizinle savaşmazlarsa, bilin ki Allah size onlar aleyhine olumsuz bir tavır alma hakkı vermemiştir.”²⁴⁸ “Allah size, sizinle din savaşı yapmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselerle iyilik ve fedakârlığa dayalı bir ilişki geliştirmenizi yasaklamaz. Çünkü Allah fedakâr olanları pek sever. Allah size, yalnızca sizinle din savaşı yapan ve sizi yurtlarınızdan çıkaran veya sizin çıkarılmanıza destek verenlerle dostluk kurmanızı yasaklar. Artık kim onlarla dostluk kurarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”²⁴⁹

²⁴⁵ Hüseyin Yılmaz, a.g.e. s. 34.

²⁴⁶ Bakara, 2/193.

²⁴⁷ Enfal, 8/61.

²⁴⁸ Nisa, 4/90.

²⁴⁹ Mümtehine, 60/8-9.

İslam'ın temel ilkelerine bakıldığında aslolan savaş değil barıştır. Kur'an'a ve İslam peygamberinin uygulamalarına bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Buna bariz bir misal Hudeybiye barışı verilebilir. İslam ordusu birçok kez kendilerine eza ve cefa veren Mekkelilere galip geldilerse de kendileri için mağlubiyet gibi gözüken barışı imzalamışlar, o sene Medine'den hac için gelen kabile bu anlaşma gereği geri dönmüşlerdir. "Ey inananlar, bütün varlığınızla barışa girin..."²⁵⁰ gibi Kur'an ayetlerinde de belirtildiği gibi öncelik barış olmuştur. Yine bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyin. Fakat zorunlu olarak onlarla karşılaşsanız, o zaman sabredin. Bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır."²⁵¹. Bunların yanında İslam dini cihada da büyük önem vermiş ve birçok ayet bunun hakkında gelmiştir²⁵².

İslam'ın barış temelli olduğuna dair dünya liderleri arasında bunu ifade edenler olmuştur. 11 Eylül saldırılarından altı gün sonra, ABD Başkanı George W. Bush, Müslüman liderlerle görüşmek üzere Washington'daki İslam Merkezini ziyarete gitmiştir. Bush, bu konuşmasında İslam'ın barış olduğunu belirterek, terörün İslam'ın gerçek inancı olmadığını, bu teröristlerin barışı değil kötülük ve savaşı temsil ettiğini belirtmiştir²⁵³. Halefi Barack Obama da buna benzer şekilde birçok konuşmasında İslam ile terörün yan yana olmadığını, Daeş gibi örgütlerin İslam adına konuşmadığını, Müslümanlara terörist veya şiddet eylemcisi gibi bakmanın büyük hata olduğunu söylemiştir. Terörle Müslüman ülkeler dâhil tüm ülkelerle beraber savaşmak gerektiğini belirtmiştir²⁵⁴. Donald Trump ise seleflerinin aksine İslam'ı ve Müslümanları suçlayıcı çok fazla ve açık söylemlerde bulunarak Müslümanların tepkisini çekmektedir. Müslümanlar bizden nefret ediyor diyerek bunun sonucunu da ifade etmektedir²⁵⁵.

²⁵⁰ Bakara, 2/208.

²⁵¹ Buhari, Cihad, 9; Müslim, Cihad, 1362.

²⁵² Hüseyin Yılmaz, "İslamofobi'nin Nedeni Cihad mı?", *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, (2019 İlkbahar) s. 45-46.

²⁵³ Youtube, "US President Bush visits the Islamic Centre – 2001", 23.07.2015, Erişim Linki:

<https://www.youtube.com/watch?v=liudIJFg8UQ> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

²⁵⁴ Yenişafak, "Obama: DAEŞ İslam adına konuşmuyor", 07.12.2015, Erişim Linki:

<https://www.yenisafak.com/dunya/obama-daes-islam-adina-konusmuyor-2354192> Erişim Tarihi:

20.06.2019; Habertürk, "Obama İslami Terör Demedi", 17.01.2015,

<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1031602-obama-islami-teror-demedi> Erişim Tarihi: 20.06.2019;

Sputnik News, "ABD: Terör örgütlerinin İslam'ı saptırmasına izin vermeyeceğiz", 14.06.2016, Erişim

Linki: <https://sptnkne.ws/mNGC> Erişim Tarihi: 20.06.2019.

²⁵⁵ Anthony Zurcher, "Trump'ın ekibi İslam hakkında ne düşünüyor?", *BBC News*, 09.02.2017, Erişim

Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38908308> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

İslam'ın barış dini olduğunu vurgulayan ve gittiği birçok ulusal ve uluslararası toplantıdaki konuşmasında bunu söyleyerek İslam ve terörün yan yana kullanılmasına karşı çıkan Cumhurbaşkanı Erdoğan sürekli olarak bunu vurgulayan liderlerdendir²⁵⁶. İslam adı altındaki terör örgütlerinin hedefi İslam kardeşliğidir demektedir²⁵⁷.

Dünyada İslam'ın şiddeti teşvik ettiği iddia edilmesine veya şiddetle anılmasına rağmen Müslümanlar ise bu ithamı kabul etmemektedirler. ABD menşeli PEW araştırma şirketinin yaptığı dünya çapında 80'den fazla dilde 38 bin Müslüman üzerinde uygulanan anket çalışmasında²⁵⁸ Müslümanların fikirleri ve bakış açıları ölçülmüştür. Birçok konunun sorulduğu ankette sonuçları yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi gibi düzeylerle sorgulamıştır. Bu çalışmadan çıkan sonuca göre dünyadaki Müslümanlar İslam adına şiddeti kesinlikle reddetmektedir. İntihar bombacılığı konusunda çoğu ülke bu tür fiillerin İslam'ı savunma aracı olarak haklı görmediğini belirtmektedir. Sorunun sorulduğu ülkelerin çoğunda, kabaca dörtte üçü veya daha fazla Müslüman, intihar bombacılığı ve sivillere karşı diğer şiddet türlerini reddetmektedir. Hâkim olan görüş, bu tür eylemlerin İslam'ı savunmak için hiçbir zaman haklı olmadığı yönündedir. Araştırmaya göre çok sayıda Müslüman, aşırılık yanlısı İslamcı gruplardan endişe ederken Müslümanlar arasındaki gerginliği nispeten az sayıda kişi ülkeleri için büyük bir sorun görmemektedir. Özellikle Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ilişkiler hakkında sorular sorulduğunda, çoğu ülkede çoğunluk, ikisi arasında çok az düşmanlık görmektedir. İslam adına şiddeti reddetme oranı ise oldukça yüksek. ABD'de % 81 diğer Müslüman ülkelerde ortalama %72 oranında, Müslümanlar intihar bombacılığı ve sivilleri hedef alan benzer eylemlerin asla haklı olmadığını söylemektedir.

²⁵⁶ Köln'de Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) Merkez Cami açılışındaki konuşması için bkz. Dailymotion, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'İslam barış dinidir, İslam'da terörün yeri yoktur' – KÖLN", 29.09.2018, Erişim Linki: <https://www.dailymotion.com/video/x6ug9mq> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

²⁵⁷ 10. BRICS (Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin-Güney Afrika) Zirvesi'ne katılmak için gittiği Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu ülkedeki önde gelen kanaat önderleri ve din adamlarıyla akşam yemeğinde yaptığı konuşma için bkz. TCCB, "Proje terör örgütlerinin tek hedefi Müslümanlardır, İslam kardeşliğidir", *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 26.07.2018, Erişim Linki: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/95965/-proje-teror-orgutlerinin-tek-hedefi-muslumanlardir-islam-kardesligidir-> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

²⁵⁸ The World's Muslims: Religion, Politics and Society, 2013, Erişim Linki: <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2013/04/worlds-muslims-religion-politics-society-topline1.pdf> Erişim Tarihi: 13.03.2019.

F. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ TARTIŞMASI

Batı medyasında İslamofobi içerikli İslam ve Müslümanlar aleyhinde birçok haber çıkmaktadır. Bunlardan çoğu ise yalan veya yanıltıcı haberlerdir. Haberler yanında yazılan makalelerde de bu durum etkisini göstermekte, yayınların büyük kısmının içeriği olumsuz olmaktadır. 2007’de yapılan bir araştırmaya göre bir haftada yazılan makalelerin %91’inin olumsuz içeriklere sahip olduğu gözlenmiştir. Medyada Müslümanlar suçlu olsun olmasın sırf dinleri sebebiyle potansiyel cinsel saldırgan, hileli davranışlar içerisinde, şiddet taraftarı, bağınaz insanlar olarak gösterilmektedir. Yalan haberler hakkındaki yanlışlıklar ve yalanlar ortaya çıktığında ise haberin yapıldığı tarihten bir iki hafta sonra ve iç sayfalarda küçük bir kutu içerisinde özür veya yanlışlık beyan edilmektedir. Bu ise oldukça etkisiz kalmaktadır²⁵⁹. Basın özgür olmalı fakat suç ve nefret söylemlerinden de uzak durmalıdır. Oysaki medya nefret ve öfke yaymaktadır²⁶⁰. Hâlbuki kin ve nefret içeren söylemlerin düşmanlığı tahrik ettiği ve toplumsal barışı zedelediği gerekçesi ile dünyanın önde gelen hukukçuları fikir ve ifade hürriyetinin sınırlandırılması gerektiğini, bunun meşru olduğunu düşünmektedir²⁶¹.

Pek çok akademisyen ve siyasetçi arasında eleştiri-hakaret tartışması tekrar alevlenmiş ve İslam hakkındaki tartışmalar ifade hürriyeti içerisinde ve bir din veya kültür eleştirisi olarak değerlendirilmektedir. Eleştirinin normal bir durum olduğu, İslam bir din, bir kültür veya ideoloji her ne olursan olsun, Batılı değerlere göre eleştiri mevzusu olabileceği, bu yüzden Müslümanların incinmesi veya aşağılanmış gibi hissetmeleri aşırı bir alınganlıktan başka bir şey olmadığı savunulmaktadır²⁶².

Bu konuda Müslümanlar ve bazı Batılı yazar ve akademisyenler ise, İslamofobinin bir ayrımcılık olduğu gerekçesiyle anti-semitizm veya dini ve kutsal

²⁵⁹ Bu konuda bir araştırma ve örnekler için bkz. Miqdaad Versi, “One man’s (very polite) fight against media Islamophobia”, *The Guardian*, 18.10.2018, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/news/2018/oct/18/miqdaad-versi-very-polite-fight-against-british-media-islamophobia> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

²⁶⁰ Alakalı bir yazı için bkz. Rachael Revesz, “London mosque attack: Newspapers are spreading hate, warns Muslim of Council of Britain”, *The Independent*, 19.06.2017, Erişim Linki: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/london-mosque-attack-latest-newspapers-spreading-hate-muslim-council-britain-finsbury-park-a7797181.html> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

²⁶¹ Özcan Hıdır, “Kültürel İrkçilik Olarak İslamofobi-İslâm Karşıtlığı”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, (2019 İlkbahar) s. 81.

²⁶² Kadir Canatan, “Tenkit ve terörizm sarkacında İslamofobi”, *AA*, 18.01.2017, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/tenkit-ve-terorizm-sarkacinda-islamofobi/729747> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

değerlere hakaret olarak tanımlanmasını istemektedir. Fakat bu istek kamuoyunda İslamofobinin Batı dünyasında kötü bir tarihe işaret eden ve Yahudilere yönelik soykırımdan sonra yasak edilmesinden dolayı anti-semitizm ile mukayese edilmesini reddetmektedir²⁶³. Bu açıdan bakılırsa antisemitizm ya da kutsal değerlere hakaret kapsamında kabul edilmeyen İslamofobi temelli suçlar nefret suçları olarak kayda geçirilmesi bile bu noktada atılacak ciddi bir adımdır. Hakaret, eleştiri gibi bir hak olmadığı konusunda ise eleştirinin evrensel fakat hakaretin yerel olması nazara verilmektedir. Başka bir itiraza göre de Müslümanların İslamofobi kavramını kullanarak Avrupa değerlerine saldırıda bir mücadele aracı olarak kullandığını iddia etmektedirler.

Avrupa’da İslam’a hakaret içeren yayınlar yapılması bazı yazarlarca basın özgürlüğü kapsamında düşünülmektedir. Hakaretin ne zaman basın özgürlüğü olduğu mevzusu başlı başına bir muamma iken kendi kutsalına hakaret eden veya saldıranlara karşı ise verdikleri tepki normal olarak görülmektedir. Örneğin Hz. İsa’ya hakaret içeren ve Hristiyanları aşağılayan “Günaha Çağrı” adlı film bir dönem gösterime girmesiyle Batı’da çok büyük tepkilere sebebiyet vermiş, bunun aleyhinde gösteriler yapılmış, sinema salonlarına saldırılmıştır. Vatikan’ın ayağa kalktığı filme gösterilen tepkiler ise makul ve haklı bulunmuştur. Benzer şekilde Garaudy “İsrail, Mitler ve Terör” adlı kitabını Fransa’da yayımlayacak bir yayınevi bulamayıp kendi imkânları ile bastırılmış, lakin bu kitap düşünce özgürlüğü çerçevesinde düşünülmeyp büyük bir para cezasına çarptırılmıştır²⁶⁴. Oysa Hollanda Özgürlükler Partisi lideri G. Wilders’in İslama, Peygambere ve Müslümanlara hakaretler barındıran “Fitna” filmi Amsterdam Mahkemesi tarafından “fikir özgürlüğü” içerisinde olduğu kararı verilmiştir²⁶⁵.

Provokasyon amaçlı bu yayımlar ile Müslümanlar tahrik edilmekte, onların gösterdikleri tepkiler de şiddete meyilli Müslümanlar, hoşgörü olmadığı, barbar oldukları gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. Bu basit senaryo ile Müslümanlar karalanmakta, aşırı tepkileri de iddialarına delil göstermektedirler. Örnek olarak ‘Şeytan Ayetleri’ adlı kitabıyla İslam’a saldıran Salman Rüşdî’ye İngiliz hükümeti tarafından

²⁶³ Canatan, AA, a.yer.

²⁶⁴ Bayram Ali Çetinkaya, “Batı’da Hz. Muhammed (S.A.V.) Üzerinden İslamofobi’nin Yansımaları - İslamofobi’nin Felsefi Kökenleri”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, (2019 İlkbahar) s. 69.

²⁶⁵ Özcan Hıdır, *Avrupa’da Müslüman Olmak*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2012, s. 123.

şövalyelik madalyası verilerek Müslümanlar tahrik edilmiş, gösterilen tepkileri Müslümanların ilkel, barbar ve hoşgörüsüz olduklarına delil olarak kullanmışlardır²⁶⁶.

Almanya Köln'deki yılbaşı kutlamalarında birçok kadının tacize uğramasında sorumlu göçmenler tutularak büyük tepkilere maruz kalmışlar, bütün göçmenlerin aynı potansiyeli taşıdığı iddia edilerek genel bir suçlamaya maruz bırakılmışlardır. Bu konuda aşırıya kaçan Fransız mizah dergisi Charlie Hebdo bir karikatürde, cesedi Bodrum sahiline vuran Suriyeli 3 yaşındaki Aylan bebeğinin ilerde bir tacizci olacağı imasında bulunarak işin boyutunun nerelere geldiğini gözler önüne sermiştir²⁶⁷.

Basında İslam'a ve Müslümanlara bir saldırma biçimi olayları çarpıtmak veya büyütme. Bazı İslam içerisinde de tartışmalı mevzular sanki bütün Müslümanların kabul ettiği bir şeymiş gibi sunulabilmektedir. Buna dair bir örnek: Burka. Müslümanlar içerisinde çok nadir olarak sadece belli bölgelerde giyilen bir kıyafet olan burka, yüzü örten, gözü de pencereci olarak bir tül ile örten bir tür kıyafettir. Sayıları bütün ülkede onlarla, yüzlerle ifade edilen burka için haberler yapılmakta, meclislerde bunun hakkında kararlar çıkarılmakta, sürekli mevzu bahis edilmektedir. İyi niyetli olduğu şüpheli olan durumla bir cihetle İslam'ı bir takım düşünce yapılarına hapsetmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır²⁶⁸. BM ise bu yasağı insan haklarına aykırı bulmaktadır²⁶⁹.

Başka bir örnek olarak Alman Bild'in bir haberinde Müslümanların camileri ile bazı sorunları olduğunu yazarak bunlara dair uç örneklerle muhtemel durumlar hakkında konuşmaktadır. Ön yargıların eseri olan ve ihtimaller üzerine kurulu kurgular aynı zamanda itham manasını da içermektedir. Buna göre camilerde nefret, anti-

²⁶⁶ Ataman ve Er, a.g.e. s. 760.

²⁶⁷ Sputnik News, "Charlie Hebdo'dan Aylan karikatürü: Yaşasaydı tacizci olurdu", 13.01.2016, Erişim Linki: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201601131020180826-charlie-hebdodan-aylan-karikaturu-yasasaydi-tacizci-olurdu/> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²⁶⁸ Burka yasağına dair bazı örnek haberler: BBC News, "Denmark passes ban on niqabs and burkas", 31.05.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44319921> Erişim Tarihi: 17.06.2019; The New York Times, "Burqa Bans: Which Countries Outlaw Face Coverings?", 19.10.2017, Erişim Linki: <https://www.nytimes.com/2017/10/19/world/europe/quebec-burqa-ban-europe.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019; The Telegraph, "Burka bans: The countries where Muslim women can't wear veils", 17.08.2017, Erişim Linki: <https://www.telegraph.co.uk/women/life/burka-bans-the-countries-where-muslim-women-cant-wear-veils/> Erişim Tarihi: 17.06.2019; The Washington Post, "From France to Denmark, bans on full-face Muslim veils are spreading across Europe", 16.08.2019, Erişim Linki: https://www.washingtonpost.com/world/2018/08/16/france-denmark-bans-full-face-muslim-veils-are-spreading-across-europe/?noredirect=on&utm_term=.84dc96357067 Erişim Tarihi: 17.06.2019.

²⁶⁹ UN News, "French full-body veil ban, violated women's freedom of religion: UN Human Rights Committee", 23.10.2018, Erişim Linki: <https://news.un.org/en/story/2018/10/1023872> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

semitizm, demokrasi düşmanlığı gibi konularda vaaz verildiğinde müdahale edilmelidir denilmiştir. Haberde kadın-erkek eşitsizliği üzerine konularda ve radikal İslam dedikleri şiddet ve terör içeren söylemlerde ne yapılması gerektiğine dair öneriler sunulmuştur. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İslam'ı araçsallaştırdığı, Almanya'daki camilerin Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olduğu, bu şekilde Almanya üzerinde nüfuz kurduğu iddia edilmektedir. Almanlar ile Müslümanlar arasındaki bütünleşmenin sekteye uğradığı, bilhassa Türkleri milliyetçilik ile doldurduğu ileri sürülmektedir²⁷⁰.

Medyada Müslümanlar sorunsallaştırılarak ve gündemde tutularak halkın düşmanlıkları veya önyargıları tahrik edilmektedir. Fakat genel olarak toplum İslam'ı tehlikeli görmediğini söylemektedir. İslam'ın veya Müslümanların sorunsallaştırılarak gündeme getirildiği bir tartışmada CSU lideri Horst Seehofer "İslam Almanya'ya ait değildir" söylemini ortaya atmıştır. Bu söyleme destek verenler olduğu gibi başta Alman Şansölyesi Angela Merkel gibi bazı siyasetçiler buna karşı çıkarak ülkelerinde 4 buçuk milyon vatandaşının mensubu olduğu bir dini dışlayamayacaklarını söyleyerek "İslam Almanya'ya aittir" demişlerdir. Bu tartışma sürerken bir kamu yoklaması yapılmış, İslam'ın Almanya'ya ait olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 47'si İslam'ın Almanya'ya ait olduğunu düşünürken yüzde 46'sı olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda "İslam, insanları korkutan bir şeydir" ifadesinin doğruluğu sorulmuş, cevaplayanların yüzde 28'i evet derken yüzde 70'i hayır diye cevaplamıştır²⁷¹. Kısaca bazı liderler İslam'ı kasıtlı olarak hedef haline getirmekte, hakkında tartışmalar başlatmaktadır. Medya da aynı şekilde kasıtlı olarak bu tartışmalar esnasında spekülasyonlara açık sorular sorarak kamuoyunu tahrik etmektedir.

G. İSLAMOFOBİ'NİN SONUÇLARI

İslamofobi'nin kasıtlı olarak yaygınlaştırılma çalışmaları sonuç vermiş gözükmektedir. Zira her geçen yıl İslamofobi temelli saldırılar ve olaylar artmaktadır²⁷². SETA Vakfı'nın 2015'ten beri her sene yayımladığı Avrupa İslamofobi raporlarında

²⁷⁰ Bild, "Experten Erklären Sechs große Probleme mit dem Islam in Deutschland", 28.11.2018, Erişim Linki: <https://www.bild.de/politik/inland/politik-inland/islam-in-deutschland-experten-erklaeren-sechs-grosse-probleme-58699992.bild.html> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²⁷¹ n-tv.de, "Gehört der Islam zu Deutschland? Dobrindts "Mehrheit" liegt unter 50 Prozent", 22.03.2018, Erişim Linki: <https://www.n-tv.de/politik/Dobrindts-Mehrheit-liegt-unter-50-Prozent-article20350011.html> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²⁷² SETA Vakfı, "Avrupa'da İslamofobi Artıyor", 08.04.2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/avrupada-islamofobi-artiyor/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

sözlü ve fiziksel saldırılar, cinayete kadar değişen vakalar bulunmaktadır. Bu raporlarda 2017 için İslamofobi temelli Almanya 908, Polonya 664, Hollanda 364, Avusturya 256, Fransa 121 vaka olmuştur. Bu sayılar bile ürkütücü iken mevcut durumun yanında bu sayılar hiç hükmündedir. Zira Avrupa Temel Haklar Ajansı'nın (FRA) bir anketine göre İslamofobi kurbanlarının sadece yüzde 12 gibi küçük bir kısmı uğradıkları saldırıları ihbar etmektedir. Bu durum gösteriyor ki İslamofobi o kadar yaygın bir hale geldi ki raporlar sadece küçük bir kısmını göstermektedir²⁷³.

Bunun yanında Batılı ülkeler İslamofobi'yi yasalarda suç olarak tanımlamayı Müslümanlara karşı yürütülen ırkçı saldırıları daha geniş kapsamda ırkçılık içerisinde dâhil etmektedirler. Bu saldırılarla alakalı istatistikler tutulmamakta hatta Müslümanlara karşı bu ırkçılığın varlığını halen reddeden kesimler bulunmaktadır²⁷⁴. Bir diğer sonuç olarak yeni düşman olarak gösterilen radikal İslam ile bütün Müslümanlar hedef haline gelmektedir. Çünkü 'radikal' kelimesi yoruma açık ve hedefi bilinmeyen bir tabirdir. Bu yüzden tepki gösterilen ile gösterilmemesi gereken arasında bir sınır bulunmamakta veya bilinmemektedir. Zira tepkiler ve hadiseler böyle bir sınırın olmadığını göstermektedir. Bir Daeş eylemcisinin terör saldırısı ile Batı'da bir Müslüman, terörist olma ithamı altında kalıyorsa, hakarete hatta saldırıya maruz kalıyorsa böyle bir sınırdan bahsedilemez.

İslamofobi ile yaygınlaştırılmak istenen İslam korkusu ve düşmanlığı bir yandan bazı kişiler ve çevreler için muvaffak olunuyor gibi gözükürken bunun arkasında bazı tersine dönen durumlar da olmaktadır. İslamofobi ile İslam'a olan merak artmış, İslam hakkında yazılan eserlerin satışı artarak Kur'an bestsellerde bulunur olmuştur. Dünyada en çok satılan kitaplardan birinin Kur'an olması²⁷⁵ İslam'a olan ilginin bariz göstergesidir²⁷⁶.

²⁷³ SETA Vakfı, *AB İslamofobi'yi Irkçılık Biçimi Olarak Tanımalı*, 03.04.2018, Erişim Linki: <https://www.setav.org/ab-islamofobi-irkcilik-bicimi-olarak-tanimali/> Erişim Tarihi: 02.05.2019

²⁷⁴ Enes Bayraklı, *Müslüman Yaşamayan Ülkelerde Bile İslamofobi Var!*, 2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/musluman-yasamayan-ulkelerde-bile-islamofobi-var/> Erişim Tarihi: 24.04.2019

²⁷⁵ Bir Avrupa ülkesi örneği için bkz. İnternet Haber, "Bu ülkede Kur'an-ı Kerim en çok satan kitap oldu", 06.07.2014, Erişim Linki: <https://www.internethaber.com/bu-ulkede-kuran-i-kerim-en-cok-satan-kitap-oldu-694241h.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

²⁷⁶ Gülcan Tezcan, "İslamofobi silahı tersine işliyor", Star, 12.04.2019, Erişim Linki: <https://www.star.com.tr/cumartesi/islamofobi-silahi-tersine-isliyor-haber-1446042/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANALİZ

Batı ve Orta Doğu

Doğu ve Batı kavramları göreceli kavramlardır. Dünyanın şekli düşünüldüğünde elips şeklindeki küremizin neresine Batı, neresine Doğu demeliyiz. Kıta isimlendirmelerine göre yapmış olsak Avrupa'nın doğusu, Asya'nın batısı gibi tabirler kullanılabilir. Ancak Batı ve Orta Doğu kavramları Avrupa merkezli dünya görüşünü yansıtan taraflı kavramlar olmuştur. Oysa Orta Doğu tabir edilen bölge aslında Batı Asya, Batı denilen bölge ise aslında Asya'nın hem batısı hem doğusudur.

Orta Doğu bölgesinin tarifi kadar içerisine hangi ülkelerin girdiği coğrafi büyüklüğü tartışmalıdır. Her yazar ve araştırmacı kendine göre bir bölge tayin edip farklı bölgeleri ele almaktadır. Batı Avrupa'ya göre tayin edilen bölgeler öncelikle yakın doğu kavramı ile başlamıştır. Osmanlı Devleti'ni ifade etmek için kullanılan tabir günümüzde kullanılmamaktadır. Uzak doğu ise sömürge bölgeleri olan Hindistan, Pakistan, Endonezya, Çin gibi bölgeleri ifade etmek için kullanılmış, böylece arada kalan bölgeye de Orta Doğu denilmiştir. Bugün içerisinde Mısır, Türkiye, İran ve arasında kalan bölgeyi -Arap ülkeleri ve İsrail- ifade etse de Afganistan ve Somali de dâhil edilir. Batı kavramı ise Batı dünyası veya Batı medeniyeti yerine kullanılan Avrupa ve ABD, Kanada ile beraber Avrupalı geleneklerin yaşadığı Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi ülkeleri içine alan bölgedir²⁷⁷.

Jeopolitik olarak çok değerli bir mevki bulunan Orta Doğu, dünyanın en önemli kara ve su yollarına sahip olarak tarih boyunca dünyanın en büyük güçlerinin en büyük hedeflerinden birisi olmuş, bu bölgede varlık gösteremeyen bir güç, dünya gücü olarak nitelendirilememektedir. Bu yüzden tarih boyunca üzerinde çatışılan, paylaşılamayan bölge olmuştur. Ümit Burnu'nun keşfinden sonra ticari yönden bir süre eski önemini kaybeden bölge, Süveyş Kanalı'nın açılması ile tekrar eski canlılığını kazanmıştır. Ayrıca petrolün keşfi ile bütün büyük güçlerin peşinde koştuğu bir maden haline

²⁷⁷ Birol Biçer, "Doğu'nun ve Batı'nın anlam atlası", *Lacivert Dergisi*, S. 46 (2018), Erişim Linki: <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2018/05/16/dogunun-ve-batinin-anlam-atlasi> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

gelmesi de Orta Doğu'nun cazibesini artırmıştır. Dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olmanın yanında çıkarılmasındaki külfetin diğer bölgelere nispeten çok daha az olması petrolün önemini bir kez daha artırmaktadır.

Üç semavi dinin ortaya çıktığı yer olan Orta Doğu, her türlü inanca da ev sahipliği yapmaktadır. Avrupa devletlerinin 19. ve 20. yüzyılda bölgeye sömürge niyetiyle gelmesiyle dini kullanmışlar, Hristiyanların haklarını savunmak için geldiklerini iddia etmişlerdir. Orta Doğu'yu anlamak için sömürgeyi ve dış müdahaleleri anlamak gerekir. Yoksa bütün yorumlar eksik olacaktır. Bölgeye sömürge niyetiyle gelen İngiltere ve Fransa 1. Dünya Savaşı'nın ardından Sykes-Picot antlaşması ile bölgeyi paylaşmış, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra eski güçlerini kaybetmelerinin ardından yerlerini ABD ve SSCB'ye bırakmışlardır.

Büyük enerji kaynaklarına sahiplik eden Orta Doğu halen karışıklıklar içerisinde birçok sorunla karşı karşıya olarak büyük güçlerin enerji güvenliği açısından son derece önemli bir durumdadır. Çin'in artan enerji ihtiyacının bu bölgedeki kaynaklara bağımlı olması, ABD ve AB üyelerinin alternatif enerji kaynaklarına yönelmesine rağmen halen doğal gaz ve petrole bağımlılığının devam etmesi bölgenin önemini daha da artırmaktadır. Bugün bölgede şiddet, terör, yoksulluk, savaş ve çatışmalar vardır. Batı medeniyeti ise bu istikrarsızlık ve şiddet durumundan istifade etmekte, ekonomik ve siyasal anlamda beslenmektedir²⁷⁸. Oysaki buradaki istikrarsızlık ve savaş sadece bölgeyi değil bütün dünyayı etkilemektedir. Mesela uyuşturucu buradan dünyanın her tarafına gitmekte, terör yalnız bu bölgede değil, dünyanın birçok yerinde, Avrupa'nın pek çok şehrinde de ölümlere sebep olmaktadır. Göç sadece bölgenin sorunu değil dünyanın her yerini bilhassa gelişmiş ülkeleri güvenlik, kültürel ve ekonomik anlamda etkilemektedir.

Batılı eserlerden anlaşıldığına göre eski zamanlardan beri Orta Doğu halkı için barbar, ikinci sınıf, geri kafalı, medeni olmayan, idare edilmeye muhtaç gibi şekillerde ifade ettikleri görülmüştür²⁷⁹. Batı'nın dinamik bir yapısı olduğu, Doğulu ülkelerin

²⁷⁸ İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun sözleri için bkz. AA, "İçişleri Bakanı Soylu: Batı medeniyeti Orta Doğu'daki istikrarsızlık ve şiddetten besleniyor", 03.07.2019, Erişim Linki:

<https://www.aa.com.tr/tr/politika/icisleri-bakani-soylu-bati-medeniyeti-orta-dogudaki-istikrarsizlik-ve-siddetten-besleniyor/1521951> Erişim Tarihi: 06.07.2019.

²⁷⁹ Ravza Kavakçı, "Ortadoğu ve Ortadoğulu algısı", *Lacivert Dergisi*, S. 5 (2014), Erişim Linki:

<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2014/08/28/ortadogu-ve-ortadogulu-algisi> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

bilhassa İslamiyet'in ise tam tersine statik bir durumda olduğu iddia edilir. İslam ilk çıktığı haliyle kalmış, değişim geçirmemiştir. Oryantalizm adıyla Batı'nın Doğuyu ve Doğuluları anlama merakı ve isteği Avrupa için daha ziyade savaş ve ekonomi gibi üstünlük kazanma istekleri ile beraber şekillenmiştir. Batılı kaynaklarda birçok konuda inceledikleri ve değer yargıları ürettikleri görüşler, açıklamalar oryantizmi oluşturmakta, daha çok Müslümanlardan oluşan Doğu halkı hakkında dinlerini, inançlarını, kültürel öğelerini, ayırt edici yönlerini inceleyerek buna etki eden faktörleri araştırmaktadır. Sömürgecilik faaliyetleri ile ilişkileri de kurulan bu terim bazılarınca eleştirilmekte, bazı kişiler tarafından da masum addedilmektedir. Bu yüzden Avrupa veya Batı ile Orta Doğu arasındaki ilişkiler bu ön yargılı ve yanlış bilgiler üzerine kurulduğundan baştan itibaren eksiklikler taşımakta, bölge halkının istekleri ve vaziyetleri göz ardı edildiği görülmektedir²⁸⁰.

A. ORTA DOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİNDE BATILI GÜÇLERİN ETKİSİ

1. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nden kopan büyük bir Arap âlemi Sykes-Picot Antlaşması ile İngiltere ve Fransa arasında, İngiltere ağırlıklı olarak paylaşılmış, nüfuz alanlarına bölünmüştür. Bu iki ülke Büyük Arap idealine müsaade etmemişler kukla yönetimler oluşturarak kendi işbirlikçileri ile ülkeleri kontrol altında tutmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Arap ülkelerin sınırlarını çizen İngilizler, çok keyfi davranmışlardır. Örneğin Irak Osmanlılar döneminde 3 farklı vilayet ile yönetilirken (Kuzeyde Musul vilayeti, merkezi Bağdat vilayeti ve güneyde Basra vilayeti), İngiliz mandası altında bir toplum tanımına girmemişti. Bu vilayetler çok farklı dini inanç ve mezhepleri barındırıyordu. Şii Araplar, Sünni Araplar, Kürtler, azınlık olarak Asuri Hıristiyanlar ve Bağdat'ta bir Yahudi topluluğu bulunmaktaydı. İşte böyle bir bölgede keyfi olarak çıkarlarına ve emellerine göre çizilmiş olan Irak sınırları kaynayan kazan durumuna getirilmişti²⁸¹. Ayrıca stratejik önemi ve yeraltı kaynakları dolayısıyla Kuveyt ayrı bir devlet olarak Irak'tan koparılmış ve sömürgeci ülkelerin emelleri çerçevesinde çizilen sınırlar

²⁸⁰ Bryan S. Turner, *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam*, Çev. Ahmet Demirhan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997, s. 17.

²⁸¹ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s. 230.

açısından en çarpıcı örneklerden birisi olmuştur. Başlarına kendine yakın isimlerden kişilerin geçirildiği farklı isimlerle Umman, Yemen, Katar gibi birçok ülke ortaya çıkarılmıştır²⁸².

İsrail devletinin ve Suudi Arabistan'ın kurulmasında İngiltere büyük etki sahibidir. Siyonist projeye ortam hazırlamaktan İsrail'in kurulmasına kadar destek veren İngiltere, 1. Dünya Savaşı'nda Gazze'den Basra Körfezi'ne kadar birleşik ve Büyük Arap Devleti karşılığında ittifak kurdukları fakat Siyonist projeyi uygulamayı kabul etmeyen Şerif Hüseyin'e karşı Suud hanedanını desteklemiştir. Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine savaştan sonra verilen sözün tutulmasını isteyen Şerif Hüseyin'e, İngiltere'den Balfour Deklarasyonuna uygun bir şekilde Filistin'de bir İsrail devleti kurulmasını öngören Anglo-Hicaz Anlaşması sunulmuştur fakat Şerif Hüseyin bu anlaşmayı imzalamayı bütün rüşvet ve tehditlere ve yapılan bütün çabalara rağmen kesinlikle reddedince İbn Suud ve Vahhabilere destek verilmiştir²⁸³. İbn Suud, 1925'te Cidde'yi ele geçirmiş ve 1932 yılında Vahhabi devleti tek çatı altında toplanarak yeni ismiyle Suudi Arabistan Krallığı kurulmuştur. Sınırların çizilmesinden, desteklenen hanedanlara kadar bütün proje Siyonist projeye hizmet içindir. Kökleri Balfour Deklarasyonu'nda oluşturulan İsrail ve Suudi Arabistan, Batılı amaca hizmet eden iki müttefiklerdir. Bugün birbirlerine verdikleri destek ve Vahhabi âlimlerin İsrail aleyhinde söz söylenmemesi üzerine fetvalar vermesi buna bir delildir²⁸⁴.

Kısaca ifade etmek gerekirse günümüzde Orta Doğu'nun bu kadar sorunlarla boğuşması Batı sömürgeciliğinin tezahürü, daha sonra bu bölgede emelleri devam eden ABD ve SSCB'nin çatışma alanı olmasıdır. Suni sınırlar ve etnik karışıklıklar ise bunun en somut delilidir.

²⁸² Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu*, Yenişafak Gazetesi Yayınevi, 2003, s. 112.

²⁸³ Askar H. al-Enazy, *The Creation of Saudi Arabia: Ibn Saud and British Imperial Policy; 1914-1927*, London: Routledge, 2010, s. 105-111. Nakleden: Enes Berat Gürler, "Suud Ailesi ve Siyonist Projenin Tarihi Kökenleri", *Kudüs Haber*, 30.11.2017, Erişim Linki: http://kudushaber.com.tr/suud-ailesi-ve-siyonist-projenin-tarihi-kokenleri_d4674.html Erişim Tarihi: 25.06.2019.

²⁸⁴ Haber 7, "Suud'tan yeni fetva: İsrail'le savaşmak caiz değil", 14.11.2017, Erişim Linki: <http://www.haber7.com/siyaset/haber/2471807-suudtan-yeni-fetva-israile-savasmak-caiz-degil> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

B. NESNELLİK VE İSLAMOFOBİ BAĞLAMINDA

BATI VE ORTA DOĞU

Nesnellik veya pratik kullanımında tarafsızlık olgusu hakkında birinci bölümde genel hatları ile bir analiz çerçevesi oluşturuldu. Bilim evrensel olsa da bilimde geçerli olan kurallar evrensel değildir. Nesnellik ilkesinin de bilimsel koşul olarak sunulması bilimsel yöntemlerle bulunmuş bir sonuçtan ziyade yorumsaldır. Post-pozitivizm ile birçok eleştirilere maruz kalarak bilimsellik iddiasını kaybetmiştir. Bilgi ve gerçekliği toplumsal bağlamlarına bakarak sosyolojik analizleri ile ele almak gerektir. Nesnellik iddiasına göre insan, değer ve inançlarından, meyil ve isteklerinden, his ve duygularından arınmalı, olguları olduğu gibi gözlemlemelidir. Lakin olgularla tamamen örtüşen, olguları olduğu gibi yansıtan bir bilgi ortaya konamaz. İnsan davranışlarını ve düşüncelerini etkileyen sayamadığımız onlarca sebep vardır. Böyle onlarca değerlerle çevrilmiş bir insanın bütün bu etkilerden bağımsız bir şekilde düşünülmesi imkânsızdır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde Batı dünyasının da bu şekilde kendi düşünce geleneğini etkileyen gelenek ve görenekleri, kültürleri, değer yargıları, doğru ve yanlış ön kabulleri, din telakkileri, tarihi tecrübeleri, dostları/düşmanları vs. vardır. Nesnelliğin uygulanamayacağı dikkate alındığında Batı da belli bir imaja göre davranmakta, kararlar almakta, söylemler oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler için düşünüldüğünde imajın etkisi kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kişiler kendilerine ulaşan herhangi bir bilgiyi değerlendirirken algı ve önyargılarından etkilenmekte olduğundan, bildikleri tarihî benzerliklerle mukayese ederek, bu bilgileri sosyolojik durumuna uygun bir şekilde ele almaktadır. Bir karar alıcı bu çerçevede karar vermekte, bir cihetle algıyı gerçekliğin önünde tutmaktadır. Örneğin bir ülke başbakanı başka bir ülke hakkında karar almak istediğinde konunun muhtevası ve ayrıntılarından başka etkili olan birçok unsur bulunmaktadır. Tarihi geçmişte buna benzer örnekler varsa bunlarla kıyas etmekten kamuoyundaki o ülkenin imajına, mevcut önyargılardan, partisi ile koalisyon hükümetinin söylemlerine kadar birçok unsurdan etkilenmektedir. Yani gerçeklik ne

olursa olsun o ülkenin bıraktığı imajı da nazara almak büyük önem arz etmektedir²⁸⁵. Bu yüzden imajlarını yönetmek için devletler kamu diplomasisini kullanmaktadır.

Günümüzde Batı'nın fikirsel anlayışına, toplumsal kodlarına, din telakkilerine, dünya tasavvuruna en çok etki eden olguların başında 'aydınlanma' gelir. Aydınlanma çağı Avrupa için bir dönüm noktası olmuş, karanlık çağların büyüünde ayağına vurulan prangalardan kurtularak aydınlığa koşmaktadır. Bu konuda kendisine ayak bağı olan her şeyi dışlamıştır. Aydınlanma Batı için öyle tesirli bir dönüm ve dönüşüm olmuştur ki zamanla bir bakış açısına ve ideolojik söyleme dönüşmüş, bunun sonucunda modernite bu fikir ve ideolojinin temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır. Batı'nın diğer kültür ve medeniyetlerden üstünlük iddiası söylemlerine, uygulamalarına ve kararlarına da yansımış, her hali ile bunu göstermiştir. Kendi değer yargılarını ve değerlerini kıyas ölçüsü yaparak bu kıstaslara uymayanlar için bir modernleşme listesi hazırlamıştır. İnsan odaklı bir düşünce biçimine sahip olmasından dolayı bütün milletlerin önüne en önemli unsurlardan birisi olarak insan hakları ve demokrasiyi koymuş, neyin insan haklarına uygun olup olmadığını yine kendisi söyleyen adeta bir üst otorite haline gelmiştir.

Siyasi alanda da bu durumun tezahürleri gözükmekte kimin düşman kimin dost olduğunu, hangi grupların terör örgütü hangilerinin özgürlük savaşçısı olduğunu kendileri belirlemektedir. Örneğin Türkiye'nin Batılılar için de terör örgütü olarak kabul edilen ve ona büyük zararlar vermiş olan Daesh ile mücadele konusunda Batı herhangi bir eleştiri getirmez ve bu durumu meşru görürken FETÖ, PKK gibi örgütlerle mücadelede eleştiriler yağdırmakta, Türkiye'nin medyada bu konuda getirdiği engellemelere basın özgürlüğüne müdahale olarak bakmaktadır.

C. İMAJLAR DÜNYASI VE BATI'NIN SAHTE İMAJLARI

İmaj, kişi ve olayların zihin dünyasında bıraktıkları iz ve etki anlamında kullanılmaktadır. Fikir ve düşüncelerin oluşumunda belirleyici bir etkiye sahiptir. Etkileme gücünün kuvvetli olması sebebiyle gerçek imaja müdahale edilerek sahte bir

²⁸⁵ M. Şükrü Hanioglu, İmaj Yönetimi ve Gerçeklik, *Sabah*, 04.06.2017, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/06/04/imaj-yonetimi-ve-gerceklik> Erişim Tarihi: 28.07.2019.

imaj oluşturulabilmektedir²⁸⁶. Günümüzde imajın ne kadar etkili bir durum olduğu anlaşılmış, insanlar dolayısıyla devletler güzel imaj peşinde koşmaya başlamışlardır. Gelenen durumu ‘toplumsalın sonu’ olarak açıklayan Jean Baudrillard, kitle, medya, mesaj ve suret/görüntü gibi olgulara dikkat çekmiş gerçek ve imaj ikileminin varlığını ifade etmek istemiştir. İmaj mühendisleri tarafından, gerçek hayattan kopmuş, içi boş dışı şatafatlı ve süslü bir sahte gerçeklikler dünyası inşa edilmekte, bu durum hakikatle uyumsuz bir sanal bir hayat ortaya çıkarmaktadır²⁸⁷.

İmajı sadece var olmayan durumları varmış gibi göstermek olarak değerlendirmek yanlış olur. İmaj kişilerin sahip oldukları yetenekleri ve yeterlilikleri doğru olarak karşıdakilere sunabilmesini amaçlar. Bu anlamda olumsuz bir durumu çağrıştırmazken sahte bir ambalajla kişiyi pazarlamayı da amaçlayabilmektedir. Fakat gerçeklikle desteklenmemiş sahte bir imaj ise er geç iflas etmeye mahkûmdur. Hiçbir hakikat sürekli olarak kapalı ve gizli kalmaz, muhakkak olumlu ve olumsuz olarak hakikatinde ne varsa onu ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden imaj yapımcıları da her ne olursa olsun gerçeğe yakın bir imaj çizmek zorunda kalmakta yoksa inandırıcılığını kaybetmektedir.

Bu durumu devletler içerisinde düşündüğümüzde imaj devletlerin asıl niyetlerinden ve çıkarlarından çok söylemlerine ve nasıl algılandıklarını hesaba alır. Devletler de olumlu imaj vermenin peşindedir. Uluslararası imaj olarak da adlandırılan bir devletin diğer devletler ve halkları tarafından nasıl algılandığı konusunda devletler tek taraflı olarak imaj yapımcısı olamamakta, bu durumu etkileyen birçok saikler bulunmaktadır. Ulusların en temel durumları bile küresel bir dünyada imaj konusu olabilmekte, devletlerin imajları küresel bir ortamda çizilmektedir. Bu yüzden bazen devletleri siyasi olarak yönlendirmek için imaj kavramından faydalanmak stratejik bir durum olabilmektedir. İmaj bu yüzden kalıp yargıları, ön yargıları, yanlış yönlendirilmiş veya çarpıtılmış durumları barındırabilmektedir²⁸⁸. Kısacası günümüzde imaj bile siyasallaşmıştır.

²⁸⁶ İbrahim S. Canbolat, “İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 1 S. 1 (2007) s. 2.

²⁸⁷ Mimar Türkkahraman, “Günümüzün Büyüsü İmaj Ve Gerçek Hayat”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, S. 30, (2004) s. 2-3.

²⁸⁸ Betül Karagöz Yerdelen, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı Ve Batı Nostaljisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 35 S. 35 (2017) s. 45-46.

İmaj sömürüsü ise lobi faaliyetleri denilen uluslararası düzeyde bir devlet lehinde veya aleyhinde olumlu veya olumsuz bir imaj oluşturma çabası olarak görülebilir. Gerçekliğine bakılmaksızın bir devleti mahkûm etmek, bir karar aldirmek, belli bir çerçevede yönlendirmek, bir önyargıyı sürdürmek veya kuvvetlendirmek maksatlarıyla kullanılabilir. Lobi faaliyetleri kasıtlı ve çeşitli şekillerle yürütülür ve bu durum için maddi kaynak sağlanır. Buna dair bir örnek olarak Türkiye'nin Ermeni soykırımını iddiaları ile mahkûm edilmeye çalışılması, tarihsel bir gerçekliğe dayandırılmaksızın siyasi olarak karar verilebilmesidir²⁸⁹. Zira böyle bir durumun varlığını siyasetçiler değil tarihçiler ortak bir kanaat ile verebilirken meclislere bu durumu bir tehdit olarak sunmak, hatta kabul etmek bu duruma delil teşkil etmektedir.

İmajın bir boyutunu devletlerin söylemlerini nasıl ifade ettiği ve nasıl algılandığı oluşturur. Kavram ve söylemler insanların düşüncelerine etki eden yapılarıdır. Bu itibarla kavram üretebilen ya da mevcut kavramları kontrol edebilen ve söylem belirleyebilen kişiler insanların düşünceleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olurlar. Yeni kavramlarla bir çerçeve oluşturulduğunda medya aracılığıyla veya akademisyenler üzerinden bir söylem inşa edilir. Bu kavramlar ve söylemsel inşa zihinler üzerinde büyük etki oluşturmaktadırlar. Söylemsel olarak insan hakları, özgürlük gibi güzel şeyleri savunan Batılı ülkeler insanların zihinleri üzerinde olumlu bir etki bırakmak çabasında olup aynı değerlerle düşmanlarını itham ederek zihinsel kontrol savaşı vermekte, fakat kendi çıkarları söz konusu olduğunda çıkarlarını tercih etmektedirler²⁹⁰.

Batı, orta çağdaki barbar, vahşi, karanlık uluslararası imajını düzeltmeye çalışmakta, son birkaç yüzyıldan beri ise demokrasinin, insan haklarının, özgürlüklerin temsilcisi olarak görülmekte, dünyaya medeniyet getirecekleri iddiasında bulunmaktadır. İki dünya savaşı, Nazizm, Faşizm, Holokost, Emperyalizm gibi yakın tarihteki olumsuz imajlarını ise çeşitli vesilelerle gizlemekte, en azından üstünü örtmekte, uluslararası düzeyde mevzusunu yaptırmamaktadır.

Dünyada ekonomik üstünlük Asya'ya kaymaktaysa da ekonomik ve askeri üstünlük şimdilik halen Batı blokunun elindedir. İngilizcenin dünya dili olması, Batılı akademik eserlerin daha revaçta olması ve medyanın katkısı gibi konular bu konuda

²⁸⁹ Karagöz, a.g.m. s. 46.

²⁹⁰ Mevlüt Tatlıyer, "Batı'nın Çifte Standardı", *Kriter Dergisi*, S. 19, (2017) Erişim Linki: <https://kriterdergi.com/batinin-cifte-standardi/batinin-cifte-standardi> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

mühim bir zihinsel ve kültürel üstünlük vermektedir. Bu üstünlük durumu sebebiyle herhangi bir denetim mekanizması pek işe yaramamakta, kendi çıkarları çerçevesinde rahatlıkla isteklerini yaptırabilmektedirler. Batılı devletlerin bir yandan insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi evrensel değerlerin savunucusu konumunda iken bir yandan buna zıt tavırlarda bulunması, imaj ile gerçekliğin farklı olduğunu ortaya çıkarmış, vukua gelen hadiseler bu durumu apaçık bir şekilde aşikâr bir hale getirmiştir. Demokrasi nutukları Mısır'da Sisi'nin darbesine verilen destek ile samimiyetini yitirirken, Suriyeli mülteciler konusunda takınılan tavır da insan hakları konusundaki ciddiyet(sizliğ)ini ortaya koymuştur. Söz konusu mutlak yozlaşmanın hangi boyutlara ulaştığı 15 Temmuz'daki darbe girişimine Batı blokunun verdiği genel tepkiye ve Türkiye'nin FETÖ ve PKK ile mücadelesindeki anlamsız eleştirilerine bakarak rahatlıkla anlaşılabilir. Ayrıca George W. Bush'un insan hakları ve demokrasiyi getireceğini iddia ederek Irak'a müdahalesi, savaflara meşru zemin oluşturmaya çalışması bu duruma başka bir misaldir.

D. İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU ÖZELİNDE ANALİZ

Batılı ülkeler kendi menfaatlerini, savunucusu oldukları evrensel değerlerin üzerinde tutmaktadır. Bu çerçevede müttefik olarak baktığı veya kendi kültürlerine yakın olarak gördükleri ve kendi zulümleri yüzünden büyük haksızlıklar yaşadıklarını düşündükleri İsrail lehinde kararlar alabilmekte, onun yaptıkları zulümlere sessiz kalabilmektedirler.

Henüz 20. yüzyılın başlarında yüzde doksandan fazla nüfus yoğunluğuna sahip Filistin Arapları 1200 yıldan fazla süredir orada bulunmaktayken çok kısa bir zaman zarfında kendi yerleşim bölgelerinde azınlık durumuna düşerek devletsiz kaldılar ve başka bir kıtadan gelen topluluk tarafından topraklarından sürölmek istenerek zulümler gördüler. Sorunun özü bin iki yüz seneden fazla Arap çoğunluğun yaşadığı Filistin toprakları üzerinde, üçüncü bir tarafın -İngiltere'nin- yardım ve desteğiyle, çoğunluğu Avrupa'da yaşayan başka bir halka milli yurt olarak verilmesidir.

İsrail ve Filistin arasındaki tüm sorunlar Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nı kaybedip bölgeden çekilmesi ve 28 yıl süren İngiliz mandası ile başlamıştır (1920-1948). Yahudi göçleri ile Filistinli Arap haklarının korunmasındaki başarısızlık, manda

müddetince iktidardaki İngiliz hükümetlerinin kararsızlıkları ve tarafgirlikleri günümüze kadar uzanmış²⁹¹, milyonlarca mülteci oluşmuş, bütün dünyanın gözünü yumduğu veya ses çıkarmadığı bir işgal durumunu ortaya çıkarmıştır. Yahudilere yapılan soykırımın bedelini Müslüman Araplara ödeten İngiltere vaadini yerine getirerek Filistin üzerinde bir Yahudi yurdu kurulmasını sağlamıştır. Başta Filistin'de yaşayanlar olmak üzere Araplar bir Yahudi devletinin kurulmasına karşı çıkarak elinden geldiği kadar buna direndilerse de başarılı olamamışlardır. Filistin sorununun temelinde Siyonistlerin Filistin'de hak iddia etmeleri yatmaktadır²⁹².

Siyonist düşünceye göre vaad edilmiş topraklar (arz-ı mev'ud) olarak görülen Filistin, Romalılar tarafından 1. yüzyılda işgal edilmiş, bunun üzerine Yahudi toplulukları bu topraklardan Avrupa'ya kaçarken yeniden gelecekleri ümidini beslemişlerdir. Bu düşüncenin yanı sıra Yahudiler gittikleri yerlerde ayrımcılığa uğramakta, üniversite okuyamamakta, devlet memurluğunun yanında bazı mesleklere girememekte, belirli yerlerde iskân etmeye mecbur tutulmaktaydılar. Bu baskı Siyon'a dönme ihtiyacını da kuvvetlendirmekteyse de örgütlü şeklini 19. yüzyılın sonlarına doğru bulmuştur. O zamanlar bilhassa Doğu Avrupa'da baskı iyice artmış, bir kısım Yahudiler Amerika'ya göç etmişler, kalanlar ise umudunu Siyonizm'e bağlamıştı²⁹³.

1920'den sonra San Remo Konferansı ile İngiliz mandasına bırakılan Filistin'de, bir yandan Araplarla işbirliğine giden bir yandan da bir Yahudi devletinin sözünü veren İngilizler, çatışan Arapçılık ve Siyonist hareketleri barıştırmakta doğal olarak muvaffak olamamıştır. Sorun BM'ye havale edilerek Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) – 1947 Raporu ile İngiliz mandasının sona erdirilmesini ve Filistin'e bağımsızlık verilmesini oybirliğiyle tavsiye etmiş, rapora göre mandanın biri Arap, diğeri Yahudi iki devlete bölünmesini ve Kudüs'ün uluslararası bölge olarak kalmasını önermiştir. Bunun üzerine İngilizler bölgeden çekilir çekilmez İsrail devletinin kurulduğu ilan edilmiş ve ABD ve Sovyetler Birliği tarafından hemen tanınmıştır²⁹⁴.

Yeni kurulan bir devlet olan İsrail, Batılı müttefiklerinin desteği ile bölgede güçlü bir devlet konumuna yükselmiş, aldığı maddi destekle de çok kısa bir zaman

²⁹¹ Cleveland, a.g.e. s. 265.

²⁹² a.g.e. s. 266.

²⁹³ a.g.e. s. 266-267.

²⁹⁴ a.g.e. s. 292-296.

zarfında bölgenin en ileri teknolojiye ve ekonomiye sahip devletlerinden birisi olmuştur. Meşruluğu tartışılır bir şekilde kurulan bu devlet, Filistin Arap halkı için de büyük sorunlara yol açmış, kurulduğu günden beri birçok savaş suçu işlemiş uluslararası hukuk ihlallerinde bulunmuştur.

1. İsrail'in İşlediği Savaş Suçları ve Uluslararası Hukuk İhlalleri

İsrail kuruluşunun üzerinden henüz yarım asır geçmesine rağmen yaptığı zulümler, katliamlar, savaş suçları ve uluslararası hukuk ihlalleri ile kanlı bir tarihe sahiptir. Bunlardan bir kaçını örnek verecek olursak, ilki kurulduğu sene Arap-İsrail Savaşı esnasında Deir Yasin köyünde Revizyonist-Siyonist Irgun örgütüne bağlı militanlar tarafından gerçekleştirilen katliamdır²⁹⁵.

Bir diğeri Mısır ile İsrail 1979 senesinde imzalanan barış anlaşması gereği Sina'yı Mısır'a bırakan İsrail'in burayı terk etmesi ile başlamıştır. İsrail ordusu 2 ay sonra, sınıra yakın yerleşim yerlerini saldırılara karşı korumak bahanesiyle Lübnan'ın güneyini işgale başladı. Beyrut işgal edildi ve ateşkes şartı olarak Filistin Kurtuluş Örgütü oradan çıkarılacaktı. O sırada Savunma Bakanı olan Ariel Şaron FKÖ çekilince, savunmasız kalan Filistin mülteci kamplarında büyük katliamlara sebep oldu²⁹⁶. Sabra ve Şatilla kamplarında yüzlerce Filistinli öldürüldü ve bu katliama dünyadan büyük tepkiler geldi. Savaş suçu işlemekle suçlanan Şaron, Savunma Bakanlığını bırakmak zorunda kaldı²⁹⁷.

BM İnsan Hakları Konseyi içinde Gazze'deki ölümleri incelemek üzere oluşturulan komisyon, İsraili askerlerin 2018'de 10 ay zarfında İsrail'in işgalini protesto eden Gazze'deki sivillere karşı savaş suçu işlemiş olabileceğini belirtti. 6 binden fazla silahsız sivilin –protestocunun- keskin nişancılar tarafından vurulduğu rapor edilmiştir. 35'i çocuk 189 kişinin hayatını kaybettiği bu saldırılarda 6 binden fazla kişi yaralanmış, 4 bine yakını ise mermi parçaları ve benzer şeylerle yaralanmış

²⁹⁵ Encyclopaedia Britannica, "Irgun Zvai Leumi", t.y., Erişim Linki:

<https://www.britannica.com/topic/Irgun-Zvai-Leumi> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

²⁹⁶ AA, "Hafızalardan silinmeyen katliam: Sabra ve Şatilla", 16.09.2018, Erişim Linki:

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hafizalardan-silinmeyen-katliam-sabra-ve-satilla/1255941> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

²⁹⁷ CNN Türk, "Filistin sorunu nedir, yüz yıllık tarihinde neler yaşandı?", 15.12.2017, Erişim Linki:

<https://www.cnnturk.com/dunya/filistin-sorunu-nedir-yuz-yillik-tarihinde-neler-yasandi?page=1> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

oldukları rapor edilmiştir. Bu saldırılarda çocuklar ve mesleklerini gösteren işaretler bulunmasına rağmen sağlık ekipleri ve gazeteciler kasten hedef alınmıştır²⁹⁸. İsraili yetkililer ise İsrail'in kendini ve sınırlarını koruma yetkisini bulunduğunu, protestocuların Filistinli silahlı örgütler tarafından örgütlendiklerini, terör eylemlerinde bulduklarını iddia etmişse de da komisyon sivillerin açık siyasi bir eylem yaptıklarını, terör eylemi olmadığını söylemiştir²⁹⁹. Benzer şekilde protesto eylemleri henüz devam ederken Mayıs 2018'de Uluslararası Af Örgütü Orta Doğu ve Kuzey Afrika Araştırma ve Savunuculuk Direktörü Philip Luther bir açıklama yaparak İsrail'in sivilleri haksız ve kasti olarak öldürdüğünü ifade ederek uluslararası hukukun ihlal edildiğini belirtmiştir³⁰⁰. Uluslararası Af Örgütü ise İsrail'e silah ambargosu uygulanması gerektiğini söylemiştir³⁰¹.

Bunların yanında İsrail 2014'te Şucaiyye'deki katliamdan³⁰² plajdaki çocukları katletmesine³⁰³, BM'nin okul sığınağını hedef almasına³⁰⁴ kadar birçok katliam yapmakla beraber, Gazze ablukası³⁰⁵ ve 2002 yılında Batı Şeria'da başladığı BM

²⁹⁸ 30 Mart 2018'de Abdülfettah Abdül Nabi elinde bir tekerlekle İsrail askerlerine sırtı dönük bir şekilde başının arkasından vurularak öldürüldü. Vurulma anı için bkz. Youtube, Erişim Linki: <https://www.youtube.com/watch?v=6FNUGGz6S1Y> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

²⁹⁹ BBC Türk, "BM: İsrail, Gazze'de savaş suçu işlemiş olabilir", 28.02.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47400282> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³⁰⁰ Uluslararası Af Örgütü, "İsrail/İşgal Altındaki Filistin Toprakları: Gazze'de uluslararası hukuk korkunç bir şekilde ihlal ediliyor", 14.05.2018, Erişim Linki: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/israilisgal-altindaki-filistin-topraklari-gazgede-uluslararasi-hukuk-korkunc-bir-sekilde-ihlal-ediliyor> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³⁰¹ Olaylar hakkında daha ayrıntılı bir yazı için ve silah ambargosu teklifi için bkz. Uluslararası Af Örgütü, "İsrail: Ordunun Gazzeli protestoculara yönelik hukuka aykırı şiddeti nedeniyle İsrail'e silah ambargosu uygulanmalı", 30.04.2018, Erişim Linki: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/israil-ordunun-gazzeli-protestoculara-yonelik-hukuka-aykiri-siddeti-nedeniyle-israile-silah-ambargosu-uygulanmalı> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³⁰² AA, "İsrail'in Şucaiyye katliamı", 20.07.2014, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-sucaiyye-katliami/139658> Erişim Tarihi: 28.06.2019; The Guardian, "Israeli soldiers killed after battle in Gaza City suburb", 20.07.2014, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/20/israel-soldiers-killed-hamas-battle-gaza> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³⁰³ BBC News, "Gaza beach attack: Israel 'struck boys in error'", 12.06.2015, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33106578> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³⁰⁴ BBC News, "Gaza UN school shelter hit, 'killing 13'", 25.07.2014, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28468526> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³⁰⁵ Haaretz, "Israel Faces Growing World Pressure to Lift Gaza Blockade", 02.06.2010, Erişim Linki: <https://www.haaretz.com/1.5128575> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

tarafından hukuk dışı olduğu ilan edilen duvar³⁰⁶ yüzünden birçok insan hakları ve uluslararası hukuk ihlali yapmış, savaş suçu işlemiştir.

2. ABD – İsrail İttifakı

2. Dünya Savaşı'nın ardından büyük kuvvet kaybeden İngiltere bölgedeki etkinliğini yavaş yavaş kaybetmekteydi. 1956 yılındaki Süveyş Krizi ile Rusya'nın tehdidine karşı eli kolu bağlı olduğunu fark eden İngiltere artık bölgede söz sahibi olmadığını fark etmiş, Süveyş'i bırakarak bölgedeki etkinliğini ABD'ye bırakmak zorunda kalmıştır. ABD ise İsrail'i kuruluşundan itibaren desteklemiş, ilk tanıyan ülke olmuştur. Araplarla savaşlarında ise İsrail'e yardımcı olarak savaşı kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca en fazla maddi yardım yaptığı ülke olan İsrail'i Orta Doğu'daki çıkarları için müttefik olarak görmektedir. Bu ilişki sayesinde İsrail'in yaptığı birçok katliam ve zulme ABD sessiz kalmış, İsrail aleyhinde BM'de çıkan 72 kararı veto etmiştir.

ABD'nin İsrail'e niçin destek verdiği dair farklı görüşler bulunmaktadır. İlk olarak İsrail ve ABD'nin aynı kültürden yani Yahudi-Hristiyan geleneğinden geldiği düşüncesi bulunmaktadır. Bu konuda yapılan anketlerde Amerikan halkına kendilerine en yakın gördükleri dini grup sorulduğunda Yahudiler öne çıkarken, en uzak hissettikleri grubun ise Müslümanlar olduğu görülmüştür. Bu yüzden kendilerinden gördükleri İsrail'i ABD kamuoyu bir parça önde tutarak işe başlamaktalar. Kültürel olarak da İsrail halkının çoğunluğunun Avrupa kökenli olması, aynı değerleri paylaşmaları ve İngilizceyi aksansız konuşan büyük çoğunluğun ve üst düzey yetkililerin bulunması dolayısıyla Amerikan halkı onları kendilerinden biri olarak görmektedirler. Bir de İslamofobi faktörü Filistinliler hakkında zihinlerde olumsuz etkiler yapmaktadır. Bunların yanında İsrail Orta Doğu'da ABD'nin güvenlik teminatı olarak ve stratejik müttefiki olarak görülmektedir. Savaşlarda verdiği destekle bunu tescilleyen ABD, Orta Doğu'da kendisinin en büyük destekçisi olarak görüyor. Medya düzeyinde ise AIPAC, ADL, Amerikan Yahudi Komitesi gibi Yahudi lobilerinin etkisi sayılabilir. Bazı kişilere göre ABD halen İsrail'e bu kadar büyük destek veriyorsa bunda

³⁰⁶ Al Jazeera Türk, "İsrail 1967'yi değil Utanç Duvarı'nı sınırlıyor", 06.11.2013, Erişim Linki: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/israil-1967yi-degil-utanc-duvarini-sinir-istiyor> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

en büyük sebep lobilerin etkisi denilmektedir. Medyada CNN ve Fox gibi kanalların İsrail yanlısı ve onu temize çıkarma şeklindeki yayınları da Amerikan halkını İsrail lehinde etkilemekte, hükümetin de buna göre kararlar almasında etkili olmaktadır³⁰⁷.

2011 Eylülünde Filistin yönetimi BM'ye tam üye devlet statüsü için başvurdu ve Ekim ayında ABD ve İsrail tepki göstermesine rağmen UNESCO Genel Konferansı kararıyla kurumun 194'üncü üyesi oldu. 2012 yılında BM Filistin'e, BM'de üye olmayan gözlemci devlet statüsü verme kararı aldı. BM Genel Kurulu'nda oylamada Fransa, Rusya ve Çin bu kararı desteklerken İngiltere çekimser kaldı ABD ise hayır oyu kullandı. Kasım 2016'da Rusya'nın sorunun çözümünün yeniden tartışılması çağrısı ile BM Güvenlik Konseyi toplandı. Alınan kararda Filistin'de İsrail'in işgali altında olan topraklarda yasadışı tüm yerleşim faaliyetlerini "hemen ve tamamen" durdurması kararı alındı. Güvenlik Konseyi'nde 14 ülke bunu onaylarken veto hakkını kullanmayan ABD 'çekimser' oyuyla tepkisiz kalarak kararın kabul edilmesine yardımcı oldu. İsrail ise bu karara uymayacağını açıklayarak ABD'ye büyük tepki gösterdi³⁰⁸.

ABD'nin uluslararası hukuku hiçe sayar derecede İsrail'e desteklerinden birisi de Kudüs kararıdır. Bu karara göre ABD Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğunu ilan etmiş ve büyükelçiliğini Kudüs'e taşımıştır. Bu duruma dünyadan tepkiler gelmiş ve uluslararası hukuka aykırı olduğu söylenmiştir³⁰⁹. Türkiye ile Yemen tarafından hazırlanarak BM'de üye tüm devletlere sunulan 'Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma' çağrısı yapan karar tasarısı, ABD'nin kabul eden ülkelere yardımları keseceği tehditlerine rağmen BM Genel Kurulu'nda 128 oyla kabul edilmiş, böylece dünya genelinde bir tepki gösterilmiştir³¹⁰. Ayrıca bir başka örnek de ABD

³⁰⁷ Ufuk Ulutaş, "ABD neden İsrail'e toz kondurmuyor?", *Akşam*, 25.07.2014, Erişim Linki: <https://www.aksam.com.tr/ufuk-ulutas/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³⁰⁸ CNN Türk, "Filistin sorunu nedir, yüz yıllık tarihinde neler yaşandı?", 15.12.2017, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/dunya/filistin-sorunu-nedir-yuz-yillik-tarihinde-neler-yasandi?page=1> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³⁰⁹ İstanbul Barosu, "ABD'nin Kudüs Kararı, Uluslararası Hukuka Aykırıdır", 23.12.2017, Erişim Linki: <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=12950> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³¹⁰ BBC News, "Kudüs tasarısı ABD'nin tehdidinde rağmen BM Genel Kurulu'nda 128 oyla kabul edildi", 21.12.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42447809> Erişim Tarihi: 28.06.2019; NTV, "BM, ABD'nin kararına karşı Kudüs tasarısını kabul etti", 22.12.2017, Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/dunya/bm-abdnin-kararina-karsi-kudus-tasarisini-kabul-etti,d8a8cIEE_USv1-eB-wfvpQ Erişim Tarihi: 28.06.2019.

İsrail tarafından işgal edilmiş bölge olan ve uluslararası hukuka aykırı olarak Golan Tepeleri'nin İsrail'e ait olduğunu kabul ettiğini açıklaması da büyük tepki toplamıştır³¹¹.

3. AB ve Filistin-İsrail

Avrupa Birliği genelde Filistin – İsrail politikasını ABD ile ortak bir program dâhilinde yürütmüş olmasına rağmen 1990'lı yıllardan itibaren tavır değiştirmeye başlamış, sonrasında iki devlet arasındaki gerginliklerde AB ABD'den farklı bir politika izlediği görülmektedir. ABD İsrail'i her konuda desteklerken AB şiddet uygulamaması konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Fakat AB İsrail üzerinde etkili olamamaktadır. Avrupalı yetkililer iki devletli çözümün gerekliliğini vurgulayarak ancak bu şekilde kalıcı barış ve güvenliğin sağlanabileceğini söylemektedirler.

1956 Süveyş Krizi'nden sonra bölgeye ilgisi azalan Avrupa devletleri meydana ABD'ye bıraksalar da 1973 petrol krizi ile tekrar bölgeyle ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Aynı yıl toplanan Avrupa Topluluğu dış işleri bakanları Orta Doğu'da İsrail'in varlığının kabul edilmesinin yanında İsrail'in 1967'de işgal ettiği yerleri terk etmesi gerektiği ve Filistin'in haklarının verilmesi gerektiğini söylemişlerdir³¹².

1980 yılında İsrail – Filistin sorununa ait Avrupa Topluluğu (AT) tarafından Venedik Bildirisi yayımlanmış ve bu belge Avrupa'nın ortak tutumunu yansıtan ilk belge özelliği taşımıştır. Bu bildiriye göre AT Filistinlilerin self-determinasyon hakkını tanıyarak Filistinlilerin yasal temsilcisi olarak da Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) kabul etmiştir. Kudüs'ün statüsü hakkında tek taraflı kararların kabul edilemeyeceği ifade edilerek yasadışı Yahudi yerleşimlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilmiştir. Söz konusu belge İsrail'i rahatsız etmiş, terörist bir örgüt olduğunu düşündüğü FKÖ'yü tanımakla suçladığı AT'nin bu bildirisini kabul etmeyeceğini açıklamıştır³¹³. Benzer bir durum 2014'te de yaşanmış, Avrupa Adalet Divanı Hamas'ı

³¹¹ Sputnik News, “Trump'ın 'Golan Tepeleri' kararına dünyadan tepki yağdı”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maHx> Erişim Tarihi: 28.06.2019; Sputnik News, “Peskov: ABD'nin uluslararası hukuku ihlal eden Golan kararı, Ortadoğu için olumsuz sonuçlar doğuracak”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maUH> Erişim Tarihi: 28.06.2019; Sputnik News, “Lübnan'dan ABD'ye Golan Tepeleri tepkisi: Başka ülke toprakları üzerinde karar alma hakları yok”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maQV> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³¹² Ali Balcı, “Avrupa Birliğinin Filistin Politikası”, *Ortadoğu Yıllığı 2005*, Ed. Kemal İnat ve Ali Balcı, İstanbul: Nobel Yayınları, 2006, s. 353-354.

³¹³ Balcı, a.g.e. s. 354.

terör örgütleri listesinden çıkarınca İsrail bu durumu Avrupa'nın iki yüzlülüğü olarak değerlendirmiştir³¹⁴.

Birinci İntifada sürecinde Batı mediasında silahsız ve taş atan çocuklara karşı ağır silahlı İsrail askerlerinin görüntüleri İsrail'e eleştiriye Filistinlilere sempatiyi artırmıştır. Bu sebeple İsrail'in uyguladığı yasadışı önlemler yüzünden AT ekonomik ve ticari bazı kısıtlamalar getirirken Oslo Barış Süreci'nden sonra bu kısıtlamalar kaldırılmıştır. İsrail, yapılan pazarlıklar sonucunda Avrupa Ekonomik Alanı'na dâhil edilmesi mukabilinde AT'nin barış sürecine katılmasına izin vermiştir. Bu bakımdan AB'nin barış sürecine olumlu katkılarda bulunduğu söylenebilir. ABD ise sorunun çözümünde AB'nin müdahil olmaması gerektiğini, sadece ekonomik yardımlarda bulunabileceğini belirterek AB'nin sorun için çözüm önerilerini ve çabalarını eleştirmiştir³¹⁵.

AB, 1990'larda Filistin'e en fazla yardım yapan kurumlardan birisi olmasına rağmen 2000 yılına kadar siyasi olarak müdahil olmamış, ilk kez Ocak 2001'de yapılan ve neticesinde hiçbir ilerleme kaydedilmeyen Taba görüşmeleri ile sürece siyasi olarak da dâhil olmuştur. 2001 sonunda İsrail'in Arafat'ın Ramallah'taki karargâhını kuşatması ile bu işgale karşı çıkan AB, Nisan 2002'de İsrail ile olan Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması'nı askıya alarak barış görüşmelerinin tekrar başlaması için baskı yapmaya çalışmıştır³¹⁶.

Avrupa devletleri her ne kadar İsrail aleyhine yorum yapmaktan çekinse de Avrupa Birliği değerleri olarak daha barışçıl çözüm önerileri sunmakta, iki devletli bir sistem kurulması gerektiğini belirtmektedir. Nisan 2019'da içerisinde eski NATO genel sekreteri ve eski başbakanların imzasının bulunduğu yüksek rütbeli eski Avrupa Birliği yetkililerinin 'İsrail ve Filistin için AB eylem planı' adlı açık mektupta AB'nin atması gereken adımlar belirtilerek kalıcı barış için neler yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

³¹⁴ A Haber, "Avrupa'nın ikiyüzlülüğü", 17.12.2014, Erişim Linki: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2014/12/17/avrupanin-ikiyuzlulugu> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

³¹⁵ Balcı, a.g.e. s. 359.

³¹⁶ a.g.e. s. 362.

Bu konuda ABD'nin uluslararası hukuk ve normlarından ayrıldığı ve İsrail'e destek verdiği eleştirilerek bazı çözüm önerileri sunulmuştur. Bu açık mektuba göre³¹⁷:

Uluslararası hukuka bağlı kalarak barış önerileri sunan Avrupa Birliği, bu konuda ABD ile birlikte hareket ettiklerini belirtmiş, ABD'nin son zamanlarında bu durumdan uzaklaşarak uluslararası hukuk normlarından ayrıldığını belirtmiştir. ABD Kudüs'e dair İsrail isteklerini kabul edip yasadışı yerleşim yerlerine ses çıkarmayarak bu konuda yanlış bir tutum izlemiştir. Bu konuda atılacak adım uluslararası hukukun temel ilkelerine saygı duyan bir planın benimsenmesi ve desteklenmesi şeklinde olmalıdır. 1967'den önce karşılıklı olarak anlaşılan, eşit toprak parçalarına sahip sınırlar temelinde İsrail'in yanı sıra bir Filistin devletinin kurulmasının gerektiği ifade edilmiştir. Kudüs'ün her iki devletin de başkenti olduğu, meşru kaygıların giderildiği, her iki tarafın da egemenliğine saygı duyulan güvenlik düzenlemelerinin oluşturulduğu, ayrıca Filistinli mülteci sorununa adil bir çözümün kabul edildiği bir çözüm ve barış önerisi sunulmuştur. Kalıcı bir barış tesis edilmesi için her iki tarafın da çıkarlarının düşünülmesi gerektiği belirtilirken, toprak bütünlüğü vurgulanmakta ve ekonomik olarak işleyen bir devlet sistemi kurulmayan bir devlet kabul edilmemektedir. Elbette böyle bir çözüm için ABD ile birlik olunması güzel bir durum olacağı ifade edilse de ABD olmadan da AB bu konudaki hassasiyetlerini korumaya devam edeceğini ifade etmiştir. İsrail'in işgal altındaki toprakları terk etmesi gerektiğini ifade eden mektupta, tek devletli ve eşit olmayan haklar çerçevesinde devam eden bir düzenin devam etmesinin zulüm doğuracağı ifade edilmektedir.

Bütün bunların yanında Avrupa ülkeleri bazı konularda İsrail'in uluslararası hukuk ihlallerine ses çıkarmamaktadır. Olayları kınamak ve basit önlemler almak dışında İsrail'e tepki tam olarak koyulamadığı da görülmektedir. Örneğin 2014 yılındaki İsrail'in Gazze saldırılarından sonra uluslararası hukuk ihlallerini görmezden gelerek başta ABD ve Almanya olmak üzere bazı Batılı ülkelerin İsrail'in kendini savunma hakkı olduğuna dair söylemleri dikkat çekmiştir. Bazı önde gelen gazeteci ve yazarlara göre Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkeleri tarihsel Yahudi soykırımını olan

³¹⁷ Views from the Council, "Open letter: EU action for peace in Israel-Palestine", *European Council on Foreign Relations*, 17.04.2019, Erişim Linki: https://www.ecfr.eu/article/commentary_open_letter_eu_peace_in_israel_palestine_us_middle_east_plan Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Holokost sebebiyle İsrail aleyhinde tam bir karar veya pozisyon alamamakta, ABD ise İsrail'i kayıran politikalarla müttelikliğini devam ettirmektedir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde İsrail Orta Doğu'da Batı'nın yanında yer alması dolayısıyla yaptıklarına sessiz kalınmakta olduğu söylenmektedir³¹⁸.

E. FARKLI KONULARDA ANALİZLER - SÖZ KONUSU

ÇIKARLAR İSE DEĞERLER İKİNCİ PLANDA

Avrupa'nın Orta Doğu hakkındaki kararlarında taraflı olduğuna ve çifte standart uyguladığına dair birçok örnek verilebilir. Çıkarları söz konusu olduğunda AB, demokrasi, özgürlük ve insan hakları gibi evrensel değerlerinden vazgeçtiği, bunları çıkarları doğrultusunda kullandığı görülmektedir. Kendi çıkarları için darbelere göz yumulur, terör örgütleri ile işbirliği yapılır, çıkarları uyuşmazsa demokrasi nutukları atılarak hedef ülke ithamlar altında bırakılır. ABD'nin muz ticaretini güvenli yapmak için Nikaragua ve Honduras'ta hükümetleri düşürecek kadar çıkarları peşinde koşması ve bu devletlerin muz cumhuriyeti olarak adlandırılması da bu sebeptendir³¹⁹. Kısacası devletlerin, milletlerin ABD için muz ticareti kadar önemi yoktur. Kendi ulusal güvenliği ve çıkarları için kıtalar arkasındaki hedeflere yönelir, işgal eder, müdahale eder. Milyonlarca insanın ölümü, yerinden edilmesi, açlıktan ölmesi hiç önemli değildir³²⁰. Medeniyet götürüldüğü iddia edilen yerler bugün sömürge ülkeleri olarak büyük kısmı halen sorunlar yaşamaktadır.

Bu kısımda çıkarları uğrunda uyguladığı çifte standartlar hakkında kısa kısa başlıklar halinde bazı örnekler verilecektir.

1. Mısır'daki İdamlar ve İsrail'deki İdam Konusu

Türkiye'yi idam cezası getiririm dediği için eleştiren AB, İsrail'de ve Mısır'da idam konusundaki hareketliliğe ses çıkarmamaktadır. İsrail'e karşı saldırı düzenleyen Filistinliler için idam cezası verilmesini kolaylaştıracak olan Başbakan Binyamin

³¹⁸ Haber Türk, "Batı neden İsrail'i destekliyor?", 20.07.2014, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/971693-bati-neden-israeli-destekliyor> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³¹⁹ Bora Bayraktar, "Batı Kendine Demokrat", *Kriter Dergisi*, S. 35 (2019), Erişim Linki:

<https://kriterdergi.com/dosya-feto-ve-15-temmuz/bati-kendine-demokrat> Erişim Tarihi: 07.07.2019.

³²⁰ Kuveyt'in Irak tarafından işgali üzerine Körfez Savaşı vasıtasıyla Irak'a müdahale edilmesi, geniş çaplı yaptırım kararları yüzünden gıdasızlıktan ölen insanlar, 2003 Irak İşgali ve yerlerinden edilen ve öldürülen milyonlarca Iraklı vs...

Netanyahu'nun da desteklediği yasa Knesset (İsrail Meclisi) tarafından onaylandı³²¹. Arap milletvekilleri tarafından cinayete kanuni ruhsat olarak değerlendirilen ceza yasası, Filistinli halkın infazı için kanuni bir kılıf olacaktır denmektedir. Hukuki olarak suçlunun İsrail askerleri olduğunu söyleyen Arap vekiller, çoluk çocuk, kadın yaşlı demeden sokakta infaz edildiğini söylemektedir³²².

Benzer şekilde Mısır'da 2013 yılında darbe ile başa gelen ve seçimlerle başa gelen Muhammed Mursi'yi indirip hapse attıran, daha sonra mahkemede hayatını kaybetmesine neden olan Abdulfettah es-Sisi döneminde, bugüne kadar yüzlerce kişi hakkında idam cezası verilmiş, bazılarını üst mahkeme çoğunu bozsa da 42 kişi idam edilmiştir. 50 sanık ise kanuni yolları tükenmiş bir şekilde idam beklemektedir. İdam cezaları ise siyasi olarak verildiğine delil çoğunun İhvan-ı Müslimin'e mensup olmasıdır³²³. 2019 başında da 2015'te bombalı bir saldırıda hayatını kaybeden Başsavcı Hişam Berekat'ın ölümüne sebep oldukları suçlamasıyla yargılanan 9 kişi idam edilerek bu idam halkasına dâhil olmuşlardır. Cezanın infazı sebebi olarak bu 9 kişinin suçu itiraf ettikleri ileri sürülse de Uluslararası Af Örgütü işkence iddiaları ile soruşturmanın adil yürütülmediğini belirtmiştir. Kamera görüntülerinden anlaşıldığına göre idam edilenlerden Mahmud el Ahmadi, dava esnasında hâkime, kendisine de elektrik şoku altını verilse o da herkese Enver Sedat'ı öldürdüğünü itiraf ettirebileceğini söylemiş, hatta kendilerine o kadar çok elektrik verilmiş ki bu elektrik 20 yıl Mısır'ı aydınlatmaya yeter demiştir³²⁴.

İşkence iddiaları ile haksız bir dava yürütüp idam cezası veren Mısır hükümeti ve Sisi'ye herhangi bir uluslararası baskı yapılmazken günler sonra AB ülkeleri Mısır'daki Arap ülkeleri ile AB toplantısına yüksek düzeyli bir katılım göstermeleri ve

³²¹ TRT Haber, "İsrail Meclisi Filistinlilere idam cezasını tartışıyor", 07.11.2018, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-meclisi-filistinlilere-idam-cezasini-tartisiyor-392791.html> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³²² AA, "İsrail'de idam cezası öngören yasa tasarısı: 'Cinayete kanuni ruhsat'", 04.01.2018, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilde-idam-cezasi-ongoren-yasa-tasarisi-cinayete-kanuni-ruhsat/1022755> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³²³ Aydoğan Kalabalık, "Mısır'ın idam sicili ve bekleyen infazlar", AA, 21.02.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misirin-idam-sicili-ve-bekleyen-infazlar-/1398950> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³²⁴ BBC Türk, "Mısır'da 9 kişi idam edildi", 21.02.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47313908> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

bu durumdan bahsetmemeleri samimiyetsiz bir durum oluşturmuştur³²⁵. Bu konuda gelen sorular üzerine ise geçiştirici cevaplar vererek göstermelik de olsa buna karşı olduklarını söylemeleri samimi olmamaktadır. Türkiye’de ise ne zaman idam konusu gündeme gelse AB ve idam cezasını kendisi de uygulayan ABD karşı çıkmakta, aleyhinde propagandalar yapmakta, açıklamalar peş peşe gelmekte, eleştiri odağı yapılmaktadır³²⁶.

2. Sözde Tarafsız Batı Medyası - İslam Peygamberine Saldırmak

Özgürlük, Fransa Eski Cumhurbaşkanı Saldırmak Hakaret

Batının çifte standardının en açık görüldüğü yerlerden birisi medyadır. Buna dair yüzlerce örnek verilebilirse de birkaç tanesi zikredilecektir. Fransız hiciv dergisi Charlie Hebdo benzer iki hadisede farklı tepkiler vermiştir. Birinde İslam’a ve Müslümanlara hakaretlere varan eleştiriler getirmekte ve bunu düşünce özgürlüğü altında yapmaktadır. Ne zaman bu duruma tepki gösterilse Müslümanlar eleştiri kabul etmiyor denilmektedir. Oysaki hakaret hiçbir zaman eleştiri kapsamında ele alınamaz. Bunun haricinde geçmişteki bir meselede ise düşünce özgürlüğünün bir sınırı olduğu kendilerine bildirilmişti. 1970’lerde Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle ölümünden sonra dergi tarafından hicvedilmiş, Fransa halkı ve devleti ayağa kalkmış, karikatürü çizen gazeteci işinden kovulmuştu. Bir diğer olayda dergi Fransa eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin oğlunu eleştirerek Yahudi kökenli olmasını gündeme getirince yine büyük tepki almış, karikatürü çizen kişi özür dilemesine rağmen antisemitizm ile suçlanarak işinden kovulmuştur. Böyle konularda ifade özgürlüğünün sınırı varken dünyada 2 milyara yakın mensubu bulunan bir dine saldırmakta ifade özgürlüğünün sınırının olmaması keyfi bir durum olduğunu ortaya koymaktadır³²⁷.

Medyanın çifte standartlarından birisini ortaya çıkaran Anadolu Ajansı, Yeni Zelanda saldırısı ile 2016 yılında Orlando’daki gece kulübüne saldıran Deaşlı militanın

³²⁵ Amerika’nın Sesi, “Türkiye’den AB’ye Sissi Eleştirisi”, 26.02.2019, Erişim Linki: <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-den-ab-ye-sissi-elestirisi/4804561.html> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³²⁶ Yeni Akit, “AB’nin demokrasi ve idam ikiyüzlülüğü”, 26.02.2019, Erişim Linki: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/abnin-demokrasi-ve-idam-ikiyuzlulugu-630284.html> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

³²⁷ İbrahim Ebu Muhammed, “Fransa saldırıları ve Batı’nın çifte standardı”, *Al Jazeera Türk*, 16.01.2015, Erişim Linki: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/fransa-saldirilari-ve-batinin-cifte-standardi> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

Batı medyasında çıkan haberlerini karşılaştırdı. Sosyal medyada sunulan video İngilizce olarak Türkçe altyazılı hazırlanmıştır. Videoda iki benzer olayda birisinde Müslümanların hedef alındığı bir saldırı, diğesinde bir Müslüman tarafından gece kulübüne yapılan saldırı vardı. Daily Mirror gazetesinin benzer iki olayda attığı iki manşette: “DEAŞ’lı manyak eşcinsel kulüpte 50 kişiyi öldürdü”, diğesinde ise “Şeytani bir aşırı sağ katliamcısına dönüşen melek çocuk” ifadeleri kullanıldı. Kullanılan fotoğraflarda ilkinde Daeşli teröristin siyahlar içerisinde bir fotoğrafı koyulurken ikincisinde katilin çocukluk fotoğrafı konulmuştur. Üstelik ikinci haberde katilin babasının kanserden öldüğü, şiddet oyunları yüzünden şiddete meylectiği ve bir işçi olduğı nazara verilmiştir. Kısacası saldırganın neredeyse böyle yapması gayet normaldi tarzına getirecek derecede taraflı bir şekilde ve öldürülen Müslümanlara dair pek bir bilgi vermeyerek paylaşmıştır³²⁸. Videonun devamında farklı manşetleri ve çifte standartları gösteren Anadolu Ajansı Batı medyasının algısını ortaya koymuştur.

3. Mülteciler

Irak’ın işgali ve Suriye’deki iç savaş sonrası milyonlarca insan mülteci durumuna düştü. Mülteci konusu dünyanın en büyük meselelerinden birisi haline gelirken en fazla mülteci barındıran ülke ise Türkiye oldu. Ülkelerine mülteci kabul etmek istemeyen veya az sayıda mülteci alan Avrupa ülkeleri ise mültecilerin Türkiye’de kalması için bastırmakla beraber bunun için mültecilere maddi yardım karşılığı geri kabul anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye’ye vize serbestisi ile beraber AB üyelik müzakereleri çerçevesinde yeni fasıllar açılmasına dair söz verdi. Bunun yanında Türkiye’ye mülteciler için verilecek maddi yardım da bulunacaktı. Yıllık 1,5 milyar dolar sözü veren AB’nin katkısı ise çok az olmuş, zira Türkiye mülteciler için 37 milyar dolar harcadığını belirtmiştir³²⁹. AB anlaşma gereği verdiği sözlerini yerine getirmemekle Türkiye’yi yalnız bırakmış, sözü olan miktarda yardımı yapmamıştır. Kendi raporları ile bunu teyid eden AB; Çekya, Polonya,

³²⁸ İktibas Dergisi, “AA’dan ‘Batı medyasında çifte standart’ videosu”, 22.03.2019, Erişim Linki: <http://iktibasdergisi.com/2019/03/22/aadan-bati-medyasinda-cifte-standart-videosu/> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

³²⁹ Deutsche Welle, “Ankara-AB hattındaki mülteci anlaşması nasıl ilerleyecek?”, 18.03.2019, Erişim Linki: <https://p.dw.com/p/3FEHF> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Macaristan gibi ülkelerin mülteci almadıklarını, diğer ülkelerin de alması gereken sayıya ulaşamadıklarını belirtmiştir³³⁰.

4. Terör ile Mücadele

Türkiye Batılılar için de terör örgütü olarak kabul edilen ve Avrupa'da bir eylemde bulunan Daeş ile mücadelesinde herhangi bir eleştiri almazken ve bu mücadele teşvik edilerek meşru görülürken FETÖ, PKK gibi örgütlerle mücadelesinde yalnız bırakılmakta hatta eleştiriler almaktadır. Türkiye PKK ile onlarca yıldır, FETÖ ile de bir süredir mücadele halinde olup yakın bir tarihte bir darbe girişimini atlatmıştır. Avrupa ise FETÖ konusunda bilinçli olduğunu yansıtmak üzere hiçbir adım atmamakta, bütün girişimlere kayıtsız kalmaktadır. Asılsız haberler ağızla konuşmakta veya darbe ile alakalı soruşturmalar hakkındaki girişimler aleyhinde eleştiriler yaparak tarafgirane bir şekilde baştaki hükümeti karalayıcı bir propaganda faaliyeti yürütmektedirler. FETÖ mensuplarının sayfalar dolusu deliller ve dosyalarla iade talebini başta Almanya olmak üzere Avrupa kâle almamaktadır³³¹.

Almanya FETÖ'nün sivil bir girişim olduğunu düşünmekte, darbe girişiminin arkasında olduğuna dair şüphe duymakta ve kabul etmemekte, Türk hükümetinin delillerine itimat etmemektedir. Bu konu hakkında Türk hükümeti örgüte dair binlerce sayfalık rapor ve hukuki dosya gönderdiği halde istenilen netice halen alınamamıştır. Üstelik Almanya, örgütün siyasi iltica haklarını da kabul ederek yardımda bulunmaktadır. Yapılan tüm adımlar ve sonuçlara bakıldığında FETÖ konusunda Avrupa başta Almanya hiçbir adım atmamakta, üstelik iltica hakkı tanıyarak yardımda bulunmakta, yapılan soruşturmaları eleştirmektedir. Bu konu bilinçli bir tercih meselesi olduğu anlaşılacakla beraber ciddi fikir ayrılıklarının da bir sonucudur³³².

PKK ile ülke içinde ve sınır dışında mücadele edilmekte, gerektiğinde askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Batı medyası ise Türk yönetiminin Kürtleri sevmediğini ve onlara operasyonlarda bulunduğunu sunmakta, mücadelenin Kürt halkına yönelik

³³⁰ Sabah, "Avrupa Birliği'nin ikiyüzlülüğü kendi raporunda", 16.11.2017, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/11/16/avrupa-birliginin-ikiyuzlulugu-kendi-raporunda> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

³³¹ M. Erkut Ayvaz, "Avrupa'nın FETÖ Kayıtsızlığı", *Kriter Dergisi*, S. 37, (2019), Erişim Linki: <https://kriterdergi.com/dosya-feto-ve-15-temmuz/avrupanin-feto-kayitsizligi> Erişim Tarihi: 07.07.2019.

³³² Ayvaz, a.g.m.

olduğunu yazmakta, Türkiye’ye dair raporlarda da bu durum gözükmemektedir. Medyanın yalancı yüzü bilinirken, halkı aldatmakta tereddüt etmezken Türkiye hakkındaki insan hakları raporları ise aynı durumu tekrarlamaktadır. Bu durum kasıtlı yapıldığı düşüncesini vermektedir. Türkiye PKK ile onlarca yıldır mücadele halinde olup bu sorunun çözülmesi için birçok girişimlerde bulunmuştur. 2000’li yıllara kadar askerlere bırakılan ve siyasilerce inkâr politikasına dayandığı için bu sorunun çözümüne dair somut bir girişim olmamıştır. 2000’li yılların ilk yıllarından sonra bu durum değiştirilerek hükümet destekli olarak inkâr politikası değiştirilmiş, Kürt halkına yönelik birçok hak ve özgürlüklere dair uygulamalar ortaya atılmıştır. Bu sorunu barışçıl yöntemlerle çözüme yoluna gitmiştir³³³.

Oslo süreci ile başlayan barış görüşmeleri, çözüm süreci ile devam etti. Fakat medya yoluyla hükümet yıpratılmak istendi. Barış girişimleri FETÖ’nün medya ayağı ile hükümete saldırması, PKK’nın barış görüşmelerini toparlanmak için fırsat olarak kullanması ve bölgeye silah yağması, siyasi ayağı olan HDP’nin uzlaşmaz tavırları bu sürecin sonu oldu. Suriye’deki güç boşluğu bölgelerinde yeni girişimlere başlayan ve YPG eliyle ABD’den tam destek, AB’den örtülü destek alan PKK’ya karşı Türkiye de sert önlemler almak zorunda kaldı. Avrupa Türkiye’yi bu konuda yalnız bırakarak terör örgütü ilan etmesine rağmen PKK’nın kendi topraklarında cirit atmasına fırsat vermiştir. Türkiye’ye de bu konuda durduk yere bu tavrı almış gibi Kürtlere saldırıyormuş gibi eleştirilerde bulunmaktadır³³⁴.

Avrupa içerisinde benzer bir durum İspanya’da Katalanlarla yaşandı. Hiçbir şiddet olmadan tamamen demokratik yollarla zaten özerk statüde bulunan Katalonya ayrılık kararı aldı. Sonra bu durum referanduma götürüldü fakat PKK gibi hiçbir saldırı, şiddet, vahşet yapmadı. İspanya hükümeti ise bu duruma büyük tepki gösterdi: Katalan Meclisi dağıtılarak referandumda kullanılacak oy pusulalarına el konuldu. Bu durumu destekleyen, lehinde yayın yapan web siteleri kapatıldı. Binlerce güvenlik görevlisi bölgeye yığıldı. İspanya Anayasa Mahkemesi bütün bu adımlarda İspanya hükümetine kararlarıyla destek sağladı. Yine de bağımsızlık kararı çıkınca liderler hakkında

³³³ Atilla Yayla, “Avrupa’nın dayanılmaz ikiyüzlülüğü”, *Serbestiyet.com*, 27.03.2018, Erişim Linki: <http://serbestiyet.com/yazarlar/atilla-yayla/avrupanin-dayanilmaz-ikiyuzlulugu-845986> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

³³⁴ Yayla, a.g.m.

tutuklama kararı çıktı ve liderler yurt dışına kaçmak zorunda kaldılar. Türkiye bazıları cinayetlere ve katliamlara bulaşmış olan PKK'lıları ve FETÖ'cülerini binlerce dosya ile istediği halde hiçbir işlem yapmayan, PKK'yı ve FETÖ'yü koruyan Almanya, Katalan lideri gözaltına alarak cezaevine gönderdi³³⁵.

Medyada bu konuda getirilen engellemelere basın özgürlüğüne müdahale olarak bakmaktadır. Zira medya terör örgütleri için bir silahtır. Öyle bir silah ki kendi ideolojisini yaymanın, eleman devşirmenin, kararlarını veya eylemlerini açıklayabilmenin yolu buradan geçmektedir. Medyayı bazı devletlerden bile iyi kullanan bazı terör örgütleri halka korku salabilmekte, isteklerini zorla da olsa yaptırabilmekte, devlete tavizler verdirebilmektedir. Bütün terör örgütleri en azından bir medya organını kontrol etmekte, böylece kendi yaptıklarını meşurlaştırarak kitlelere ulaşılabilmektedirler³³⁶.

Batı, Daesh için çalışan gazetecileri tutuklarken, Türkiye FETÖ ve PKK için çalışan gazetecileri tutuklattığında yaygara koparmaktadır. Devlet sınırlarını paylaşanlar mahkemelere çıkarılıp ceza görmeleri istenirken, Türkiye'nin sınırlarını paylaşanlara aynı muameleyi eleştiri konusu yapmaktadır. Birkaç terör saldırısı olduğu için Fransa olağanüstü hal ilan etme hakkını kullandığında, Almanya ve İngiltere terör yasalarını uygulamaya koyduğunda bir sorun çıkmazken, bir darbe girişimini atlatmış Türkiye bunu yaptığında özgürlükler akla gelmektedir³³⁷.

Bir diğer sorun ise ABD'nin terör politikasıdır. ABD'nin Suriye'de SDG oluşumu altında yer alan PKK'nın Suriye kolu olan YPG'ye askeri yardımda bulunması uluslararası hukuka ve uluslararası anlaşmalara aykırı bir durumdur. 2015 yılında ABD Daesh ile mücadele konusunda YPG/PYD gibi terör örgütleri ile koalisyon ortaklığı konusunda anlaşmıştı. Zamanla Daeshle mücadele konusunu da aşarak bu oluşumları koruma durumuna geçen ABD³³⁸ Daesh'in varlığını sona erdirmesine rağmen halen bu

³³⁵ Yayla, a.g.m.

³³⁶ Enes Bayraklı, "Avrupa Çifte Standartlar Enstitüsü", *Seta Vakfı*, 13.06.2017, Erişim Linki: <https://www.setav.org/avrupa-cifte-standartlar-enstitusu/> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

³³⁷ Bayraklı, a.g.m.

³³⁸ Hasan Yücel, "Amerika'nın PKK/YPG'ye Desteği İç Hukuk Ve Uluslararası Hukuk Açısından Suçtur", *Seta Vakfı*, 10.02.2018, Erişim Linki: <https://www.setav.org/amerikanin-pkkypgye-destegi-ic-hukuk-ve-uluslararasi-hukuk-acisindan-suctur/> Erişim Tarihi: 30.06.2019.

örgütlere yardıma devam etmesi şüpheler uyandırmaktadır³³⁹. Deaş ile mücadele konusunda bile uluslararası hukuka aykırı iken asıl amacın bu olmadığı gözükmektedir. ABD Başkanı Trump 19 ve 20 Aralık 2018'de Suriye'de bulunmalarının tek gerekçesi olan Deaş ile mücadelenin tamamlandığını söyleyerek geri çekileceklerinin sözünü verse de kontrollü geri çekilme diyerek açık bir şey ortaya koymamakta, 2020 yılı için ise YPG'ye 300 milyon dolar Suriye'deki operasyonlar için vereceklerini belirtmiştir. 65bin terörist eğiten ABD ayda 500 milyon dolar harcamakta, bölgeye de 150 bin kişilik cephane yağmıştır³⁴⁰.

5. Çıkar Ortaklığı

Amerikan politikasının bu çifte standardı ile kendisine yakın gördüğü veya siyasi ve ekonomik çıkarı olan ülkelere karşı uluslararası toplumun kabul etmeyeceği bir tolerans göstermektedir. Suudi Arabistan'ın Yemen'de savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar izlemesi ve Kaşıkçı cinayeti uluslararası toplumu rahatsız etmiştir. Karşılığında ise petrol ve diğer maddi getiriler elde etmektedir. Körfez bölgesinin geniş hidrokarbon kaynaklarının denetimi ABD tarafından kontrol edilmekte böylece kendi enerji güvenliğini sağlamaktadır.

Suud Krallığının kurulmasında büyük katkıda bulunan ve destekleyen İngiltere, 2. Dünya Savaşı'nın ardından zayıflayarak bölgeden çekilmeye başlamış, İngilizlerin Orta Doğu'daki halefi olan ABD Suudi Arabistan'ı elinde tutarak yönetimini desteklemektedir. Tamamen çıkarlara dayalı bu ittifakta askeri korumaya karşı maddi ve ekonomik karşılık veren Suudi Arabistan, ABD ile asimetrik bir ittifak içerisindedir. Orta Doğu'da güvenliği sağlamak konusunda ABD dışında hiçbir ülkenin başarılı olamayacağı durumu Suudileri ABD'ye muhtaç etmekte, her türlü şeye rağmen ittifakı devam ettirmek zorunda bırakmaktadır. En ufak aşağılamaya karşılık veren fakat Trump'ın aşağılayıcı üslubuna karşı sessiz kalan Suud kralı Selman'ın ABD'ye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Trump'ın aşağılayıcı ve alay edici bir üslupla “biz Suudi Arabistan'ı koruyoruz ve onların para dışında bir şeyleri yok” şeklindeki ifadesi

³³⁹ TRT Haber, “ABD'nin terör örgütüne silah desteği sürüyor”, 19.03.2019, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-nin-teror-orgutune-silah-destegi-suruyor-408980.html> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

³⁴⁰ Habertürk, “ABD PKK için ayda 500 milyon dolar harcıyor”, 28.09.2018, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/abd-pkk-icin-ayda-500-milyon-dolar-harciyor-2159101> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

aralarındaki ikili ilişkileri ortaya koymaktadır. Kurulduğu günden beri ABD'nin gücüyle ayakta duran, sorunları ABD sayesinde atlatabilen Suud hanedanı aynı zamanda ABD'nin en büyük ekonomik garantörlerinden birisidir. Başta Suud hanedanı olmak üzere Körfez bölgesinin geniş hidrokarbon kaynaklarının denetimi ABD tarafından kontrol edilmekte böylece hem kendi enerji güvenliği için hem de küresel liderlik iddiası için büyük bir avantaj elde etmektedir. Bu karşılıklı çıkarlar ise karşılıklı bağımlılık tarzında değil bariz bir şekilde ABD'nin üstünlüğü ile olmaktadır³⁴¹.

Son zamanlarda gücünü kaybetmekte olan Suud hanedanlığı, halk arasında da çıkan seslere karşılık veremez hale gelmiş, şiddetle ve hapis cezaları ile kendisine yöneltilen en küçük seslere bile müdahale etmektedir. Suudiler ön plana çıkan kim varsa kendisi hakkında en ufak bir eleştiride bile büyük tepkiler vermektedir. Twitter'da 13 milyondan fazla takipçisiyle dünya çapında bilinen Sünni âlim Selman el-Avde'nin tutuklanması ve içinde terör örgütüne liderlik, Katar'a uygulanan ablukaya karşı çıkma, Müslüman Kardeşler ile iş birliği, hükümetin başarılarına karşı kinayede bulunma gibi 37 farklı suçtan sorgulanması bu duruma örnektir³⁴².

Cemal Kaşıkçı cinayeti ise bu durumun sonuçlarından birisi olup uluslararası camiada ses getirmiştir. 2 Ekim 2018 tarihinde evlilik için önceki eşinden boşandığına dair evrakları almak için Suudi Arabistan Başkonsolosluluğuna giden Kaşıkçı, bir daha çıkmayınca Türk hükümetinin de desteği ile ve uluslararası alanda tepki görmesi sonucu araştırıldı ve sonunda öldürüldüğü ortaya çıktı. Sebeplerine gelince Suud yönetiminin politikalarını eleştiren Kaşıkçı, Filistin meselesinde Suud yönetiminin etkisizliğinden bahsetmekteydi. Gençlik yıllarında Suud yönetimi ile yakın temasları bulunurken rejim değişikliği olmadan bir reform yapma niyeti yüzünden yönetimle ters düşmüştü. Yayınlarına çıkması engellenen, yazılarına engel konulmaya çalışılan Kaşıkçı, Selman bin Abdülaziz yönetiminin kendisinin konuşmasını istemediğini belirtmekteydi. El Cezire gibi Katar destekli yayınlarda yer alması tepkileri artırıyordu. Rejimi doğrudan eleştirmese de Katar'a yönelik ablukanın, Filistin davasının ve Yemen Savaşı gibi dış

³⁴¹ Fethi Özbey, "Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin sorunlu doğası", AA, 04.07.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-abd-iliskilerinin-sorunlu-dogasi/1523016> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³⁴² Hussein Mahmoud Ragab Elkabany ve Said İbicioğlu, "Bin Selman demokrasiden korkuyor ve Batı'ya şirin görünmeye çalışıyor", AA, 02.07.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bin-selman-demokrasiden-korkuyor-ve-batiya-sirin-gorunmeye-calisiyor/1521430> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

politikaları eleştirmesi tepkilerin kaynağıydı ve bu durumunu mağduru olarak cinayete kurban gitti³⁴³. Cinayetin sorumlusu olarak bütün oklar ise Suud yönetimini göstermektedir³⁴⁴.

ABD ve Suudi Arabistan'ın ittifak ettiği bir yer de Yemen. Yemen'de Suudi Arabistan'ın öncülüğünde başlatılan savaş 2015'ten bu yana devam ederken yoksulluk içerisinde kıvranan ülke yardıma muhtaç bir halde. Büyük insanlık dramının yaşandığı Yemen'de BM'nin deyişiyle dünyanın en ağır insanlık krizi yaşanmakta. Buna rağmen Suudi Arabistan'ın başını çektiği Mısır, Kuveyt, Ürdün gibi Arap devletlerinin yardım ettiği ABD, İngiltere ve Fransa'nın lojistik ve istihbarat desteği sağladığı uluslararası koalisyon Husi hedeflerine saldırmaktadır³⁴⁵. Almanya'nın onayıyla Yemen'deki savaşta kullanılmak üzere silah satan Fransa, İtalya, İspanya gibi birçok AB ülkesi ise çeşitli vesilelerle protesto edilmektedir³⁴⁶. Yemen Savaşı'na dâhil olan ülkelere AB ülkelerinin silah ambargosu uygulaması gerekirken silah satarak bu savaştan sorumlu oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca ABD Senatosu'nun bu savaşa verilen desteğin kesilmesi yönündeki istekleri Trump tarafından veto edilmiştir. Durumu anayasal gücünü zayıflatmak olarak gören Trump desteğe devam edeceğini bildirmektedir. BM ise 28 milyon nüfuslu ülkede 10 milyon insanın açlık tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu ve 240 bin kişinin acil yardıma muhtaç olduğunu bildirmiştir³⁴⁷.

F. TÜRKİYE VE AB ÜYELİK SÜRECİ ANALİZ -

BİZDEN OLMAYAN GELMESİN

Türkiye'nin 28 üyeye sahip Avrupa Birliği ile ilişkileri ilk olarak 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru ile başlamış, 1963'te ortaklık anlaşması –

³⁴³ Çağıl Kasapoğlu, "Cemal Kaşıkçı neden Suudi Arabistan'ın hedefiydi?", *BBC Türkçe*, 23.10.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45802903> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³⁴⁴ AA, "Callamard, Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan'ı işaret etti", 26.06.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/callamard-kasikci-cinayetinde-suudi-arabistani-isaret-etti/1516498> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

³⁴⁵ Deutsche Welle, "Beş başlıkta Yemen Savaşı", 06.11.2018, Erişim Linki: <https://p.dw.com/p/37gSv> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³⁴⁶ Sabah, "Almanya'da Yemen'deki savaşa silah satan AB ülkeleri protesto edildi", 11.05.2019, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/almanya-da-yemende-ki-savasa-silah-satan-ab-ulkeleri-protesto-edildi/7> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

³⁴⁷ BBC Türk, "Trump, Yemen savaşında S. Arabistan'a ABD desteğinin kesilmesini isteyen Kongre kararını veto etti", 17.04.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47961184> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Ankara Anlaşması- imzalanmıştır. Anlaşma ile geçiş süreci 22 yılda tamamlanarak 1996 yılında Türkiye-AB Gümrük Birliği tesis edilmiştir³⁴⁸. 2005 senesinden itibaren de tam üyelik müzakereleri devam etmektedir. Ancak müzakereler askıya alındığına dair resmi bir karar alınmasa da uzun süredir fiili olarak dondurulmuş durumda ve AB Kasım 2017’de Türkiye’ye üyelik süreciyle bağlantılı mali yardımları kısıtı. İnişli çıkışlı bir seyir izleyen tam üyelik müzakerelerinde Türkiye’nin birliğe alınması konusunda birçok ihtilaflar bulunmakta, AB ön yargılı ve dışlayıcı bir politika izlediği görülmektedir.

2005 yılından önce Türkiye’nin AB’ye alınmama sebebi olarak demokrasiye vurulan darbeler, ekonomik olarak sıkıntı içerisinde olması, insan hakları ihlalleri gösterilmekteydi. 2000’li yıllardan sonra Türkiye bu konularda büyük mesafe kat ettiği ve birçok Avrupa ülkesinden daha iyi bir konumda olduğu görülmekte ise de halen birçok konuda ihtilaflar devam etmektedir. İlerlemeyen bir üyelik müzakere süreci sonunda Türkiye’nin üyeliği mümkün görülüyor görüşü hâkim. Fakat tüm sebeplerin arkasında Türkiye ne olursa olsun birliğe alınmamalı diyenler de az değil ve bilhassa Avrupa ülkelerinde aşırı sağın yükselişi bu olguyu göstermektedir. Türkiye’nin AB üyeliği seçimlerde propaganda mevzusu yapılmaktadır.

İngiltere Başbakanı David Cameron ise bu durumu çok kısa özetlemiştir: ‘Türkiye'nin AB üyeliği 3000'i bulur’³⁴⁹. Tarihsel bir düşmanlık ve rekabet söz konusu olmasının yanında kültürel ve dini farklılıklar başı çekmektedir. Avrupa Birliği içerisindeki Türkiye karşıtları birlikte bir Müslüman ülke görmek istemediklerini belirtmektedirler. Bu konuda İngiltere Eski Dışişleri Bakanı Jack Straw, Türkiye'nin AB'ye alınmamasını Müslüman bir ülke olmasına bağlamıştır. Bu konuda ise 3 ülkeye işaret etmiştir: Fransa, Almanya ve Rum Kesimi. Fransa’nın eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy AB için sınır çizilmesi gerektiğini söylemiş, söz konusu sınır ise

³⁴⁸ Avrupa Birliği Bakanlığı Web Sitesi, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, Erişim Linki: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html Erişim Tarihi: 26.06.2019.

³⁴⁹ BBC Türk, “Cameron: Türkiye'nin AB üyeliği 3000'i bulur”, 22.05.2016, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160522_ingiltere_turkler_ab_referandum Erişim Tarihi: 06.07.2019.

karasal sınır değildir. Zira Malta ve Güney Kıbrıs bu sınıra giremeyecektir. Kastettiği dini sınırlardı ve bu sınırlar içerisinde Türkiye olmayacaktır³⁵⁰.

Türkiye'nin birliğe alınmaması konusunda açıklama yapan liderlerden onlarca örnek verilebilir. Bu durum Avrupa'da son zamanlarda yükselen Türkiye'ye yönelik itirazları somut olarak göstermektedir. Ayrıca bunlar yanında Türkiye'nin AB üyeliği seçimlerde propaganda mevzusu haline gelmiş, adaylar Türkiye'nin AB'ye alınıp alınmayacağı konusundaki görüşleri çerçevesinde propaganda yapmışlardır. Cameron'un yukarıda bahsettiğimiz sözü İngiltere'nin AB içerisinde kalması için halkı iknaya yönelik bir sözüydü. Zaten Türkiye bu birliğe giremez, birlik içinde kalalım manasına gelmekteydi. Karşıt görüş ise Türkiye birliğe girecek diyerek artan nüfusundan ve Müslüman olmasından dolayı bu birlikte yer almayalım demektelerdi³⁵¹.

Bir başka kampanya Eylül 2017'de Almanya'da seçimler öncesi karşılıklı olarak bir TV programında bir araya gelen Angela Merkel ve Martin Schulz sırayla konuştukları esnada, Merkel Türkiye'ye yönelik ekonomik baskıları artıracaklarını ve AB-Türkiye müzakereleri gözden geçireceğini söylerken Schulz müzakerelerini keseceğini belirtmiştir³⁵².

Bunların yanında Türkiye'ye destek veren siyasetçiler de mevcut. Bazen Türkiye lehinde açıklamalar da yer alabilmektedir. Macaristan Dışişleri Bakanı Peter Szijjarto ile yapılan bir söyleşide Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkacak birçok ülkenin olduğunu söyleyerek Türkiye'ye haksızlık yapıldığını söylemiştir. Türkiye mülteci konusunda attıkları adımlar ile Avrupa'nın güvenliği açısından büyük bir iş yaptığını ve NATO üyeliği ile stratejik ortaklıkları bulunduğunu ifade ederek, üyelik konusunda uzlaşmadığını ve Türkiye ile oyun oynadıklarını söylemiştir. Türkiye'nin Çin ve Rusya ile yakın ilişkiler kurmasını da eleştiren Szijjarto Batı Avrupa ülkelerinin Çin ile çok büyük ekonomik ilişkiler kurduğunu belirtmektedir. Söz konusu başka ülkeler olduğunda

³⁵⁰ Haber 7, "Jack Straw: Hasta adamı iyileştirdiler", 02.10.2012, Erişim Linki: <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/935264-jack-straw-hasta-adami-iyilestirdiler> Erişim Tarihi: 06.07.2019.

³⁵¹ BBC Türk, "Cameron: Türkiye'nin AB üyeliği 3000'i bulur", a.g.m.

³⁵² BBC Türk, "Merkel: Türkiye AB'ye üye olmamalı", 04.09.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

ikiyüzlülük yaptıklarını ifade etmiştir³⁵³. Bulgaristan Başbakanı Boyko Borisov da bir TV programında AB'nin Türkiye hakkında iki yüzlü bir politika yürüttüğünü belirterek bunun sonlandırılıp Türkiye ile masaya oturulması gerektiğini söylemiştir³⁵⁴.

Anlaşılabacağı üzere Türkiye'nin tavrı her ne kadar bazı konularda önemli olduğu vurgulansa da, bunun dışında bir kimlik meselesi haline getirilmiş durum mevcut. Yine de bazı akademisyenler Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının AB'ye alınmama sebebi olamayacağını belirtmektedirler. Öyle bir durum olsa idi en baştan tam üyelik müzakerelerine girişmezlerdi demekteler. Müslümanlıkla alakalı olmadığını savunan bir başka görüşe göre böyle bir şey entelektüel manipülasyona girer diyerek AB din üzerine kurulu bir birlik olmadığını, halk arasında böyle bir düşünce olsa da AB böyle bir uygulama yapmadığını söylemektedirler. Bir diğer görüşe göre dinden ziyade kültürel farklılıklar en büyük sebep olarak gösterilmiştir. Buna göre Türkiye büyük bir lokma ve bütünleşmede sorunlar ortaya çıkacaktır denilmiştir. Başka bir görüşe göre bu durumu Türkiye'yi Avrupa'ya ait olmadığını düşünmelerine bağlamıştır. Tüm hepsi değerlendirildiğinde sadece Müslüman olması birliğe girmek için bir engel değilken baskın görüş Müslüman ve İslam kimliğinin öne çıkması ve bu yüzden birliğe alınmak istenmeyişidir. Bu durum açıkça ifade edilemese de bazı ülkelerin –başta Almanya- bu şekilde hareket ettiği görülmektedir³⁵⁵.

Türkiye'nin AB'ye alınmama sebepler konumuzu aşacak derecede ve bir makale veya kitap mevzusu olacak derecede geniş olması dolayısıyla konumuz muvacehesinde en temel sebebi ele alacak olursak kültürel, dini ve sosyolojik farklılıklar gösterilebilirken, tarihsel düşmanlık veya imaj da bu konuda büyük etki etmektedir denilebilir. 90'lı yıllar boyunca Türkiye'ye ekonomik gerekçeler ve demokrasiye vurulan darbeler sebep olarak gösterilirken bir cihette bunları öne sürerek bu yüzden alınmıyor denilmekteydi. Fakat Türkiye her ne kadar ilerleme kaydederse kaydetsin buna bağlı olmaksızın birlik içerisinde alınmaması gerektiği konusundaki Avrupa'da

³⁵³ Fars Haber Ajansı, "İkiyüzlü AB Türkiye'yle oynuyor", 25.04.2019, Erişim Linki: <https://tr.farsnews.com/world/news/13980205000534> Erişim Tarihi: 28.06.2019

³⁵⁴ Habertürk, "Bulgaristan: Türkiye'nin AB'ye Üyeliği Konusunda İkiyüzlülüğü Birakalım", 23.12.2017, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/bulgaristan-turkiye-nin-ab-ye-uyeligi-konusunda-ikiyuzlulugu-birakalim-1767162> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

³⁵⁵ Hasan Bozkurt, "Türkiye'yi AB'ye neden almıyorlar?", *Habertürk*, 21.10.2013, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/polemik/haber/887114-turkiyeyi-abye-neden-almiyorlar> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

hâkim olan bazı görüşler kimlik sebebini ve Avrupa'nın ötekisi olmasını öne çıkarmaktadır³⁵⁶. AB Türkiye özelinde siyasi ve ideolojik kararlar verebilmekte, çıkarları ve gücü uğruna kendi temel prensipleri ile çelişen işler yapmaktadır. Güney Kıbrıs'ın Kıbrıs Cumhuriyeti olarak birliğe kabulü, bunun öncesinde Türk kesimi ile birleşmesi şartını yerine getirmemesine rağmen bir nevi ödüllendirmesi Türk tarafı açısından haksız bir durumdur. Gümrük Birliği Anlaşmasına aykırı olarak Türk işadamlarına hukuka aykırı olarak vize uygulamakta, Serbest Ticaret Anlaşması yaptığı ülkeler arasına Türkiye dâhil edilmemekte, Türk tırlarına kotalar uygulanmaktadır. Yani demek oluyor ki Avrupa çoğu konuda sözüne sadık kalmamaktadır. Ayrıca Türkiye gibi bölgesinde güçlü bir ülkenin birlik içerisine dâhil olması, nüfus olarak Almanya'dan sonra en büyük nüfusa sahip olması, nüfusa göre temsil edilen parlamentoda gücü eline alması demektir. Bir sebep de gayrisafi milli hasılaya göre katkıda bulunulan birlikte Türkiye'nin nüfusuna oranla düşük olması dolayısıyla katkısı da az olacak. Böylece karar almada yüksek, bütçe konusunda düşük bir katkı sağlayacak ki bu AB'nin işine gelmemektedir³⁵⁷.

Batı'nın diğer kültür ve medeniyetlerden üstünlük iddiası söylemlerine, uygulamalarına ve kararlarına da yansıdığı, kendi değer yargılarını kıstas kabul ettiğinden bahsedilmişti. Türkiye tarihten beri –Osmanlı Devleti veya bir İslami devlet olarak- Avrupa'nın ötekisi ve düşmanı olduğu malumdur. Böyle bir devlet tarihten beri üzerinde taşıdığı kötü bir imajla birlik müzakereleri yürütmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ilk kurulduğu yıllarda Osmanlı'dan aldığı miras üzere gayrimüslim hakları konusunda imtihana tabi tutulurken, 1945 sonrasında demokrasi sorgulamaları bunun yerini almıştır. Üzerinde taşıdığı bu olumsuz imaj gereği yaptığı her hareket, aldığı her karar itham edilme sebebi olabilmektedir. Mesela çevresi ve coğrafyası ile ilgilenmesi 'neo-Osmanlılık' olarak değerlendirilmiştir. Türkiye, bu durum sebebiyle Batı üzerinde olumlu bir imaja sahip olmakta oldukça zorlanmaktadır. Bir başka durum ise din ve sekülerlik konusudur. Türkiye laik bir ülke olmasına rağmen nüfusunun yüzde 95'ten fazlası (resmi olarak %99'u) Müslüman bir ülkedir. Sekülerlik konusunda da

³⁵⁶ A Haber, "Hasan Basri Yalçın: Türkiye'yi AB'ye almak istemedikleri için kabul etmiyorlar.", 27.06.2016, Erişim Linki: <https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2016/06/27/hasan-basri-yalcin-turkiyeyi-abye-almak-istemedikleri-icin-kabul-etmiyorlar> Erişim Tarihi: 06.07.2019.

³⁵⁷ Abdülkâki Yaman, "AB Türkiye'yi Neden Tam Üye Yapmıyor?", *Stratejik Ortak*, 25.08.2016, Erişim Linki: <https://www.stratejikortak.com/2016/08/ab-turkiye-tam-uyelik.html> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

Avrupa kadar dinden uzak değildir, Din ve hayat büyük oranda i içe yürümektedir. Kültürel ve dini olarak bu farklılık Avrupa için bir sorundur. Bir zamanların ötekisi ve düşmanı olan İslam, Avrupa ilerine kadar girmiş gittikçe nüfus olarak arttığı görülmektedir. İslam dini ve kültürünün hayatlarının ilerine kadar girdiğini görmeleri Batılılar için büyük bir endişe ve korku kaynağıdır. İslamofobi olgusu ile de korku ve düşmanlık oluşturan bir duruma dönüşmektedir.

SONUÇ

Bilgi, gerçeklik, hakikat olarak kabul edilen şeyler görecelidir. Bunları toplumsal bağlamları ve sosyolojik analizleriyle ele almak gerektir. Kişiler kendilerine ulaşan herhangi bir bilgiyi değerlendirirken algı ve önyargılarından etkilenmekte olduğundan bildikleri tarihî benzerliklerle mukayese ederek, bu bilgileri sosyolojik durumuna uygun bir şekilde ele almaktadır. Bir karar alıcı bu çerçevede karar vermekte, bir cihetle algıyı gerçekliğin önünde tutmaktadır. İnsanın fikir ve düşüncelerini etkileyen onlarca sebebin varlığı sebebiyle pozitivistimin bir iddiası olan nesnellik ilkesinin uygulanması sosyal bilimler için çok zordur. Nesnellik iddiası postpozitivistim/postmodernizmin eleştirileri ile etkisini kaybetmeye başlamıştır. Batı'nın da Orta Doğu'ya yaklaşımında kendi düşünce geleneğini etkileyen tarihsel değer yargıları, gelenekleri, kültürleri, ön kabulleri, ön yargıları, din telakkisi, tarihi tecrübeleri gibi sebepler vardır. Batının Orta Doğu hakkındaki değerlendirmelerinde, kararlarında, medyaya yansıyan haberlerde bu durumların etkisi görülmektedir.

İnsanlar olarak hiç birimiz içinde yaşadığımız bu dünyamızı ve hayatımızı kendi yorumlarımızla ve algılarımızla inşa etmedik. Bunlar ta en baştan bize kurulmuş ve derlenmiş bir demet olarak verildi. İnsanın, akli sayesinde hayatta aktif bir rol aldığı görülse de düşünce ve fiilleri hep bir şeylerin etkisi altında kalmıştır. Bize öğretilen ve anlatılanları, bildiğimiz her şeyi biz aklımızla muhakeme eder, kendi irademizle bir kısmını reddeder, bir kısmını kabul ederiz. Aslında bizim yaptığımız yorumdan ve istekten veyahut niyetten öteye geçmemektedir. Bütün doğru ve yanlış kabulleri insanların bu yorumlama faaliyetinin sonucunda gerçekleşmiştir. İnsan hayatta yorumlamaları ve niyetleri ile var olan bir canlı olduğundan hareket edecek olursak kendisine sunulan seçenekleri sorgular, değerlendirir ve tercih ederek hayatını yönlendirir³⁵⁸.

Akıl doğruyu ve hakikati bulmak için bir araçtır. Akılla ne bulunmak istenirse onu bulmak için çabalar. Ne düşünölmek istenirse onu düşünür. Akıl kendisine sunulan ön kabullerle işlev yapar. Bir şeyin niçin vücuda geldiği, yani hikmetinin ne olduğu fen

³⁵⁸ Anlama ve yorumlama üzerine bkz. Osman Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları: Felsefi ve Eleştirel Hermeneutik*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016, s. 113-176.

tarafından bilinemezken nasıl olduğunu keşfedilebilir. Fen sebepleri anlatır, sebeplerin failini değil, nasılı anlatır, hikmetini değil. İnsan ise hangisini kabul edeceğini aklıyla seçer. Akıl ise mutlak bir ölçü, kesin bir doğruluk kıstası olamaz. Zamana ve şartlara göre doğrular değişebilmektedir. İnsanın bilme eyleminde ve hakikat arayışında sayılamayacak kadar çok etkiler altında bulunmakta ve düşünme yöntemine varıncaya kadar her konuda kabuller üzerine bir bilgi inşası oluşmaktadır.

İnsan çevresini saran onlarca belki yüzlerce sebep arasından kendi önüne getirilen bilgilerin ön kabulü ile belli bir mesafe kat edip bunlar hakkında düşünüyorsa, nesnel bir bilgiye sahip olmadığı, değerlerle çevrili bir hayat yaşadığı görülecektir. O halde bunları adilane, hakkaniyet³⁵⁹ üzere kullanılmalıdır. Nesnellik çabası da aslında hakkaniyete ulaşmaya bir çabadır. Adalet anlayışı kişiden kişiye, toplumdaki topluma değişebilmekle beraber az çok birbirine benzemektedir. Herkes kendi muvacehesinde bu durumu gözetse, hakkaniyet üzere gitse nesnellik iddiası ile çarpıtılmış bilgilerden daha olumlu sonuçlar olacaktır. Hakkaniyet³⁶⁰ üzere olmak bir ideoloji, fikir, din, his ve duyguları taşımamak manasına da gelmediğinden insan mizacına muvafık olmayan bir durum da olmayacaktır.

Batı, geleneksel ve tarihsel olarak Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı gibi süreçlerle beraber Hristiyanlık ve skolastik düşüncenin baskısından kurtulmaya çalışmıştır. İnsan merkeze alınarak bilim yüceltilmiştir. Modernite olarak adlandırılan süreçle birlikte Avrupa için yeni bir dönem başlamış, insanları kurtuluşa götürecek evrensel bir çaba olarak görülmüştür. Zamanla bütün kültürleri, düşünce sistemlerini, günlük hayatı ve bunun gibi her alanda etkisini hissettiren, özel hayatta her yerde bulunan bir olguyu ifade eder hale gelmiş, evrensellik iddiasıyla geleneksel olarak bilinen tüm kültürlerle kendi zihniyetini yayma siyaseti uygulamıştır. Bu da bir cihette sömürgeciliğin önünü açan fikirselle bir unsur olmuş, fakat diğer milletlerce bu durum iyi karşılanmamış, bu duruma büyük tepkiler verilmiştir. Batı kendi değer yargılarını ve değerlerini kıyas ölçüsü yapmış, bu kıstaslara uyulmasını istemiştir. İnsan hakları ve

³⁵⁹ Hakkaniyet “haktan ve doğruluktan ayrılmamak, adalet üzere bulunmak, adalet ve insaf ile lâzım olanı icra etmek” manalarını içermektedir. *Yeni Lûgat*, Haz. Abdullah Yeğın, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, s. 342.

³⁶⁰ İngilizce’de dilimize eşitlik olarak çevrilen ‘equality’ ve ‘equity’ kelimeleri arasında fark vardır. Bunlardan equity eşitlikten ziyade hakkaniyete vurgu yapar, adalet vurgusunu içerir. Ayrıntılı karşılaştırma için: <http://www.diffen.com/difference/Equality-vs-Equity>, Erişim Tarihi: 16.04.2019.

demokrasiyi hedef göstererek evrensel bir ilke olarak sunmuş, neyin insan haklarına uygun olup olmadığını yine kendisinin söylediği adeta bir üst otorite haline gelmiştir.

Modernitenin bilimin her şeyi çözeceği ve insana mutluluk getireceği iddiasının tutmaması büyük bir hayal kırıklığı oluşturmuştur. Teknolojik gelişmeler, bilimsel buluşlar insanı refaha erdirse de mutluluğa erdirmeye muktedir değildir. Teknolojinin ilerlemesi ile insanlar teknolojiye esir olmuş, maddi âlem ilerledikçe manevi hayatta sıkıntılar baş göstermiş, insanlar boşluğa yuvarlanmıştır. Bu durumda çıkış yolu olarak manevi konular ilgi çekmektedir. Bu medeniyetin hem vücudu hem ruhu hastalanmış, günlük yaşam ve maneviyatının en hayati yönleri büyük krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde birçok Batılı, Doğu'nun maneviyatı hakkında olumlu ifadeler kullanmakta, Batı'nın bu maneviyattan faydalanması gerektiğinden bahsetmektedir³⁶¹. Batı altı asır boyunca maddi kültürü anlamında parlak bir mazi geçirirken bugün o parlak zaman sona ermekte, son demlerini yaşamakta, kalan son ışıklarını da toplayıp gitmektedir. Diğer asır veya devir ise doğmakta olan yarının manevî kültürüdür. Maddi kültürün yerine yepyeni, tutarlı, kapsamlı ve manevi bir kültür yerine gelmektedir³⁶².

Batı ile İslam arasındaki en büyük sorunlardan biri din ve sekülerlik konusunda çıkmaktadır. Sekülerleşme konusunda Batı ve İslam toplumları farklı tepkiler vermiştir. Batı'da muvaffak olunan bir alan olarak dinin etkisinin azalması halk arasında derin uçurumlara sebep olmazken Müslümanlar arasında tam tersine büyük gerilimlere sebep olmuştur.

İslamofobinin oluşmasında ve İslam'ın hedef haline getirilmesinde asıl sebep Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve soğuk savaşın sona ermesi ile NATO'nun düşmansız kalması, AB gibi birliklere ihtiyacın azalma tehlikesi gibi bazı siyasi durumlardır. Bunlar yeni bir düşmanın ortaya çıkarılmasını gerektirmiştir. Tarihsel temelleri olan düşmanlık tekrar ortaya çıkartılarak, medya ile kışkırtılmış, yeni düşman olarak 'siyasal İslam' veya 'radikal İslam' belirlenmiştir. Bu durum tarihsel arka planları olan Batı ile İslam dünyasının asırlık mücadelesinin ürünüdür. Tarihsel süreçte farklı şekillerde tezahür ederek günümüzde İslamofobi ismiyle ortaya çıkmıştır. Fobiden ziyade karşıtlık, düşmanlık, aşağılama gibi manaları ihtiva eder. İslamofobinin ortaya çıkması

³⁶¹ Rene Guenon, Modern Dünyanın Bunalımı, Çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İnsan Yayınları, 2016, s. 16-17; Musevi Lari, İslam ve Batı Medeniyeti, Çev. İsmail Bendiderya, y.y., t.y. s. 34.

³⁶² Peter Sorokin, İki Kabenin Tanrısı, s. 19'dan Aktaran: Musevi Lari, a.g.e. s. 35-36.

temelsiz olmayıp suni veya gerçek bir takım hadiselerle halk arasında yankı bulmuştur. Bunlara İslam adını kullanan terörist grupların terör saldırıları, İslam'ın görünürlüğünün ve Müslümanların sayısının artması, Batı'nın kültürünü muhafaza edememe korkusu ve İslam'a ve Müslümanlara dair ön yargılar, tarihsel düşmanlıklar gibi hem Batı'nın hem bazı Müslümanların sebep olduğu durumlar bulunmaktadır. Avrupa'nın mazisinde din telakkisinin olumsuz çağrışımlarla dolu olması ve dinin savaşılabilecek alan olarak görülmesi de bu durumu tetiklemektedir. Sorun Müslümanların gaddarlığı, zalimliği meselesi değildir. İslam 30-40 sene önce çıkmış bir din değildir ki yeni bir düşmanlık veya korku türesin. Tarihsel arka planına bakıldığında düşmanlığın İslam'ın ilk zamanlarından beri var olduğu görülmektedir. Sadece yeni bir mecrada yeni bir tarzda sunulmaktadır. Buradaki sorun Müslümanların hareketleri değil, bu korkuyu yaymaya çalışanların, buna körü körüne inananların, elinde imkân varken sessiz kalanların ve bir şey yapmayanlarıdır.

İslamofobi'ye dayanarak Müslümanlara ve İslam'a karşı yapılan saldırılar Batı dünyasında büyük bir müeyyide ile karşılanmamakta, adi ve basit suçlarmış gibi kayıtlara geçirilmekte, bu sebepten önleyici ve caydırıcı olmamaktadır. Medyada basın özgürlüğü adı altında İslam'a ve Müslümanlara hakarete kadar varan haberler veya sözde makaleler çıkması, siyasilerin oy kazanma düşüncesiyle halk arasında tabanı olan bu fikre destek çıkması veya karşı gelememesi, aşırı sağın güçlenmesi gibi durumlar bu yangını körüklemektedir. İslamofobi anti-semitizm gibi suç kapsamına alınmadığı müddetçe de bu sorun çözülecekmiş gibi gözükmemektedir.

Son olarak bugün Orta Doğu'da şiddet, terör, yoksulluk, savaş ve çatışmalar vardır. Bu durumların oluşmasında büyük payı olan Batı bu durumun sonuçlarının kendisine zarar verdiğinin farkındadır. Buradaki istikrarsızlık ve savaş sadece bölgeyi değil bütün dünyayı etkilemektedir. Mesela uyuşturucu buradan dünyanın her tarafına gitmekte, terör yalnız bu bölgede değil, dünyanın birçok yerinde, Avrupa'nın pek çok şehrinde de ölümlere sebep olmaktadır. Göç sadece bölgenin sorunu değil dünyanın her yerini bilhassa gelişmiş ülkeleri güvenlik, kültürel ve ekonomik birçok konuda rahatsız eden bir durumdur.

Orta Doğu devletleri veya İslam devletleri ise olumsuz imajlarla dolu bir tarihe ve geleneğe sahip olmalarının sıkıntısını yaşamaktadır. AB de son zamanlarda sahip

olduğunu ve taşıyıcısı olduğunu iddia ettiği demokrasi, özgürlük ve insan hakları gibi evrensel değerleri büyük oranda yıpratmış kararlar vermiş, uygulamalarda bulunmuştur. Bilhassa son zamanlarda, üye ülkelerde aşırı sağ partiler yükselişe geçmekte, Avrupa'da yaşayan Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük öne çıkmaktadır. Batılı liderlerce sık sık övgü konusu yapılan 'Avrupa değerleri' sarsılmaya başlamıştır. Olumlu bir imaj sahibi olmasına rağmen bu durumun sarsıntı geçirdiği ve zedelendiği görülmektedir.

Devlet imajı geçmiş hadiselerin çarpıtılabilir olması veya kurmaca olabilmesi sebebiyle, gelecektekilerin ise hayalî olabileceği gerekçesi ile en gerçekçi ve en etkileyici olarak bugün verilebilir. Geçmiş hadiseler insanları götürüp oradaki yanlış anlamaları çözmeye çalışmak çok zor bir uğraştır. Bu yüzden bugün oluşturulacak iyi bir imaj dünün ötekileştirilmiş, düşman ilan edilmiş kültürel kodlamayı tam manasıyla ortadan kaldıramasa da en azından etkileri en aza indirilebilir. İnsanlar bir millet veya devlet hakkındaki kanaatlerini araştırarak değil daha çok medyaya yansıyan haberler ve kültürel etkinlikler çerçevesinde oluşturmakta, bunun farkında olan devletler ise tıpkı firmalar ve şirketler gibi büyük miktarda paralar harcayarak bu duruma yatırım yapmak peşinde koşmaktadır³⁶³.

Bir ülkenin imajını ise en çok etkileyen unsurlara bakıldığında devletin dünya barışına dair tutumları, insan haklarına verilen değer, fikir ve düşünce hürriyeti, demokratikleşme düzeyleri, işleyen adalet sistemi, ekonomik olarak kalkınma ve sanayileşme düzeyleri, çevresel duyarlılık, bilim ve sanat düzeyleri, teknolojik olanaklar, şehirlerin estetiği/cazibesi, turizm olanakları gibi şeyler sıralanabilir³⁶⁴. Bütün bunlar bir kişinin bir devlet ve millet hakkındaki kanaatinin oluşmasında en etkili durumlardandır. Bu durum göstermektedir ki imaj üretimi devletler için zorlu ve istikrarlı bir süreci ifade etmektedir. Uluslararası imaj birçok durumdan etkilendiği gibi bir önemli husus ise bunların anlatılabilmesidir.

Orta Doğu'daki güç dengeleri ve Batılı devletlerin çıkarları gereği bölgedeki çatışmalar ve güç mücadeleleri uzun müddet devam edecek gibi gözükmektedir. Batılı devletler her ne kadar çıkarları söz konusu olduğunda dünyada tellallığını yaptığı

³⁶³ Karagöz, a.g.m. s. 47.

³⁶⁴ Karagöz, a.g.m. s. 47.

evrensel değerleri göz ardı edebiliyorsa da, hatta bu değerleri devletlere müdahalenin bir aracı yapıyor olsa bile bu değerlerin ön planda tutularak onları kendi değerleri ile eleştirmek en mantıklısıdır. Yoksa bu değerleri temsil etmediklerini söylemekle ele hiçbir şey geçmeyecektir. Sürekli olarak bu değerleri nazarlarına sunarak kendi vicdanlarına havale edilmelidir. İslam âlemi de benzer şekilde geçmişinde ortaya koyduğu hoşgörü, bilimsel gelişmeler ve ilme atfedilen önemi bugün de ortaya koymalı, üzerlerindeki olumsuz imaj silinmeye çalışılmalı, bunu somut durumlarla tescillemelidir.

Bugün Batı ve İslam medeniyeti gibi iki medeniyetin karşı karşıya getirilmesi kasıtlı bir durumdur. Dünyaya medeniyet götürmek isteyen Avrupa'nın karşısına, yine medeniyetin yaşandığı toplumlar oluşturan İslam getirilmiştir. İlahi bir din ve ilahi bir dini tasfiye etmiş insan oluşumlu bir medeniyet tasavvuru... İki tarafın da doğruları, evrensel amaçları mevcuttur. Fakat bu doğrular ve amaçlar bir araya gelememekte, gelemeyeceği de anlaşılmaktadır. Belli ki bunun kaybedenleri ve kazananları soğuk savaştaki gibi galip-mağlup tarzında olmayacaktır. Çünkü koca iki medeniyet, iki kültür, iki topluluk karşı karşıyadır. Bir tarafta her şeye rağmen hızla yükselen İslam ve artan Müslümanlar, bir taraftan dünyayı hizaya getirmeye çalıştığını iddia eden Batı...

Bir kültürle, dinle nasıl savaşılır? Topun yerini kalem, uçağın yerini fotoğraf ve karikatürler ve füzenin yerini sözün aldığı bir kutsal savaş mı çıkarılmak isteniyor? Şehirler ve köyler işgal edilmesinin yerini akıllar ve duyguların işgali mi amaçlanıyor? Oysaki her saldırı sonrası Müslümanlar kendi kültür ve değerlerine, dinlerine daha fazla sarılmaktalar. İnançlar kişinin vicdanında ortaya çıkar, aklında değil. İnançlar hassastır ve duygularla kaplıdır. Bu yüzden inançlara saldırmak, yaklaşmak, zorla değiştirmeye çalışmak büyük tepkiler meydana getirir.

Batı medeniyeti bugün İslam'ı anlayamamasının sıkıntılarını yaşamaktadır. İslamî düşünceye ve Müslümanların davranışlarına kendi kültürel öğeleri ve değerleri ile bakmaları yüzünden onları anlayamamaktadırlar. İslam incelenirken nesneleştirilir ve hafife alınır. Hareket noktası Avrupa kültürünün ve Batı medeniyetinin açıkça üstünlüğüdür. Birbirini anlayamayan iki kültür ve medeniyet ise daima çatışmaya mahkûm olacaktır. Artık bu iki medeniyetin/kültürün birbirini anlamaktan başka çözüm olanağı görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- ADJUKIEWICZ Kazimierz, *Felsefeye Giriş: Temel Kavramlar Ve Kuramlar*, Çev. Ahmet Cevizci, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- ARI Tayyar, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2; Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, 1.b., ed. Tayyar Arı, Bursa: Dora Yayıncılık, 2014, ss. 1-47.
- ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri; Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 9.b., Bursa: Aktüel Yayınları, 2018.
- ARMAĞAN Mustafa, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul: İz yayıncılık, 1998.
- ARSLAN Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2007.
- ATAMAN Kemal, “Bilimsel Sosyal Bilim İdealinin Açmazları: Bir Hermenötik Açılım Teklifi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, 2008, ss. 313-329.
- ATAMAN Kemal, ER Tuba, ”İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 2, 2008, ss. 747-770.
- AYDIN Hasan, *İslam, Rönesans Ve Aydınlanma İlişkisi Üzerine*, Academia, Erişim Linki: https://www.academia.edu/5279595/İSLAM_RÖNESANS_VE_AYDINLANMA_İLİŞKİSİ_ÜZERİNE, Erişim Tarihi: 01.11.2018
- AYDIN Mahmut, *Monologdan Diyaloga*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- AYDIN Mustafa, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2009.
- AYVAZ M. Erkut, “Avrupa’nın FETÖ Kayıtsızlığı”, *Kriter Dergisi*, S. 37, 2019, Erişim Linki: <https://kriterdergi.com/dosya-feto-ve-15-temmuz/avrupanin-feto-kayitsizligi> Erişim Tarihi: 07.07.2019.
- BAKAN Zerrin Ayşe, “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları”, *21. Yüzyıl Dergisi*, S. 3, 2007, ss. 35-50.
- BALCI Ali, “Avrupa Birliğinin Filistin Politikası”, *Ortadoğu Yılığ 2005*, Ed. Kemal İnat ve Ali Balcı, İstanbul: Nobel Yayınları, 2006.
- BAUDRILLARD Jean, *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu*, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1990.
- BAUER Susan Wise, *Rönesans Dünyası*, 1.b., Çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- BAYRAKTAR Bora, “Batı Kendine Demokrat”, *Kriter Dergisi*, S.35, 2019, Erişim Linki: <https://kriterdergi.com/dosya-feto-ve-15-temmuz/bati-kendine-demokrat>

Erişim Tarihi: 07.07.2019.

- BERGER Peter L., LUCKMAN Thomas, *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, Çev. Vefa Saygın Öğütle, Ankara: Atıf Yayınları, 2018.
- BERMAN Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, 16.b., Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- BİLEN Osman, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları: Felsefi ve Eleştirel Hermeneutik*, 1.b., Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- BURCHILL Scott, LINKLATER Andrew vd., “Liberalizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 2.b., Çev. Ali Aslan & Muhammed Ali Ağcan, 2.b., İstanbul: Küre Yayınları, 2013, ss. 81-118.
- BURNETT Charles, “Arapça’dan Latince’ye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa’da Kabulü”, *İslam Felsefesine Giriş*, ed. Peter Adamson ve Richard C. Taylor, Çev. M. Cüneyt Kaya, İstanbul: Küre Yayınları, 2007, ss. 405-430.
- CANATAN Kadir, “İslamofobi ve Anti-İslamizm – Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım”, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, ed. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, Ankara: Eskiye ni Yayınları, 2007.
- CANBOLAT İbrahim S., “İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 1 S. 1, 2007, ss. 1-24.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, 1.b., Ankara: Ekin Yayınları, 1996.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Tarihi IV. Cilt: Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, 1.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Tarihi*, 1.b., İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- CEVİZCİ Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 6.b., İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.
- CHILDS Peter, *Modernizm*, Çev. Vural Yıldırım, Ankara: Sitare Yayınları, 2010.
- ÇİRHİNLİOĞLU Zafer, OK Üzeyir, ÇİRHİNLİOĞLU Fatma Gül, *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*, 1.b., Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- CLEVELAND William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, 1.b., Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- COBB Stanwood, *İslam’ın Medeniyete Katkıları*, Çev. Cem Küçük, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2006.
- ÇAKMAK Haydar (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, 1.b., Ankara: Platin Yayınları, 2007.
- ÇETİNKAYA Bayram Ali, “Batı’da Hz. Muhammed (S.A.V.) Üzerinden İslamofobi’nin Yansımaları -İslamofobi’nin Felsefi Kökenleri”, *Din ve Hayat*

- Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 68-75.
- ÇITAK Emre, ŞEN Osman, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik; Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2014.
- DEMİRHAN Ahmet, *Modernlik*, 1.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- DEVER Ayhan, "Bilginin Efendileri: Epistemik Cemaat", *FLSF Dergisi*, 2012 Bahar, S. 13, ss. 201-217.
- EKMEKÇİ Faruk, "Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 7, S. 26, 2011, ss. 107-124.
- ERGÜL Nihal, "Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler'in Rolü ve Uygulamaları", *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Ed. Atilla Sandıklı, 1.b., İstanbul: Bilgesam Yayınları, 2012.
- ERKİLET Alev, "İslamofobinin Oluşumunda İslâm Dünyasının Olumsuz Etkisi Var mı?", *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 36-41.
- ERTİT Volkan, "Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C: 9, S: 1, 2014.
- FEATHERSTONE Mike, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- FOUCAULT Michel, *İktidarın Gözü*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- FOUCAULT Michel, *Özne ve İktidar*, Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- GOLDSTEIN Joshua S., PEVEHOUSE Jon C., *Uluslararası İlişkiler*, 1.b., Çev. Haluk Özdemir, Ankara: BB101 Yayınları, 2015.
- GÖKBERK Macit, *Felsefe Tarihi*, 7.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- GUENON Rene, *Modern Dünyanın Bunalımı*, 2.b., Çev. Mahmut Kanık, Bursa: Verka Yayınları, 1999.
- HABERMAS Jürgen, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", *Postmodernizm*, Çev. Gülelgül Naliş, Ed. Necmi Zeka, İstanbul: Kıyı Yayınları, 1994.
- HANRATTY Gerald, *Aydınlanma filozofları: Locke, Hume ve Berkeley*, Çev. Tuncay İmamoğlu ve Celal Büyük, İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- HIDIR Özcan, "Avrupa'da Aşırı Sağ'ın Dini-İdeolojik ve Tarihi Temelleri-Kökenleri", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 53, 2018, ss. 15-46.
- HIDIR Özcan, "Kültürel İrkçilik Olarak İslamofobi-İslâm Karşıtlığı", *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 80-85.
- HIDIR Özcan, *Avrupa'da Müslüman Olmak*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2012.

- HUNTINGTON Samuel, *Medeniyetler Çatışması*, Çev. Murat Yılmaz, İstanbul: Vadi Yayınları, 1997.
- İbn Haldun, *Mukaddime-1*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- JARRARD Richard D., *Scientific Methods*, (e-kitap) 2001.
- KALIN İbrahim, “Doç. Dr. İbrahim Kalın İle Söyleşi”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 116-123.
- KAM Rüştü, “Biraz da Empati Gerekmez mi?”, *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, S. 34, 2015.
- KARAGÖZ YERDELEN Betül, “Uluslararası İlişkilerde İmaj Kavramı Ve Batı Nostaljisindeki Bir Aksaklık Olarak Türk İmajı”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 35 S. 35, 2017, ss. 44-63.
- KARDAŞ Tuncay, ERDAĞ Ramazan, “Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, 1.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss. 379-404.
- KAVAKÇI Ravza, “Ortadoğu ve Ortadoğulu algısı”, *Lacivert Dergisi*, S. 5, 2014, Erişim Linki: <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2014/08/28/ortadogu-ve-ortadogulu-algisi> Erişim Tarihi: 28.06.2019.
- KAYA Mevlüt, “Avrupa’da İslamofobi Ve Türkofobi: Gümölcine’de Yenicemahalle Camii’nin Kundaklanması Örneği”, *Hars Akademi Dergisi*, C.1, S.2, 2018, ss. 131-149.
- KİRMAN M. Ali, İslamofobi’nin Kökenleri: Batılı mı Doğulu mu?, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 21, S. 1, 2000, ss. 21-39.
- KNUTSEN Torbjorn, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, 2.b., Çev. Mehmet Özyay, İstanbul: Açılım Kitap, 2015.
- KÖROĞLU Cemile Zehra, KÖROĞLU Muhammet Ali, "Bilim Kavramının Gelişimi Ve Günümüz Sosyal Bilimleri Üzerine", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2016, ss. 1-15.
- LARI Musevi, *İslam ve Batı Medeniyeti*, Çev. İsmail Bendiderya, y.y., t.y.
- LOCKE John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, 2.b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.
- MANDEL Ernest, *Late Capitalism*, New York: Verso Publishing, 1999.
- MEZ Adam, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti*, Çev. Salih Şaban, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- NURSİ B. Said, *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2011.
- ÖZDOYRAN Güven, *Fotoğraf-Nesnellik/Algı İlişkisi Ve Bergsoncu Modelleme*, 2007, Erişim Linki: <https://www.academia.edu/37924919/FOTO%C4%9ERAF->

NESNELL% C4% B0K_ ALGI_ % C4% B0L% C4% B0% C5% 9EK% C4% B0S% C4% B0_VE_ BERGSONCU_ MODELLEME, Erişim Tarihi: 03.05.2019.

ÖZLEM Doğan, *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, 3.b., İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003.

PİRİNÇÇİ Ferhat, *Silahlanma ve Savaş*, 1.b., Bursa: Dora Yayınları, 2010.

RUSSETT Bruce, LAYNE Christopher, SPIRO David E., DOYLE Michael, "The Demokratik Peace", *International Security*, C.19, S.4, Bahar 1995, ss. 164-184.

RUTLİ Evren Erman, "Derrida'nın Yapısökümü", *Temâşâ Dergisi*, S. 5, 2016, ss. 49-67.

SANCAK Kadir, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2013, ss. 123-134.

SARIBAY Ali Yaşar, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, 3.b., İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

SARTON George, *Introduction to the History of Science*, I, II, III, Baltimore: Williams & Wilkins 1927-1948.

SEVİL Muharrem, *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

SEVİNÇ Kenan, "Kentsel Mekânın İnsan Üzerine Etkileri Kapsamında Osmanlı Kenti", *II. Türkiye Lisanüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı V*, ss. 1167-1184.

ŞEKERCİ Ahmet Erhan, "Aydınlanma ve Bilim: Bilimsel Zihnin Yeniden İnşası ve Dönüşümü", *Bilim Tarihi ve Felsefesi; Tarif ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2006, 353-372.

ŞİMŞEK Mehmet E., *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, 1.b., İstanbul: Belge Yayınları, 2016.

TAŞÇIER Feysel, "Michel Foucault ve Güç/İktidar Çözümlenmeleri", *Postyapısalcılık*, Der. Armağan Öztürk, 1.b., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010, ss. 73-122.

TEKİN Mustafa, *Postmodernizmin Din Sorunu*, *Milel ve Nihal Dergisi*, C.12, S.2, 2015, ss. 7-24.

TOPDEMİR Hüseyin Gazi, "Bilim Tarihi Araştırmalarının Felsefî ve Sosyolojik Yansımaları", *Bilim Tarihi ve Felsefesi; Tarif ve Problemler*, ed. Ömer Bozkurt, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2006, ss. 339-352.

TORAMAN Barış, "Yargı Etiği – I: Yargı Etiğinin Temelleri İle Hâkim ve Cumhuriyet Savcısı Meslek Etiği", *Adalet Meslek Etiği*, Ed. Ahmet Halûk Atalay, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 2018, ss. 113-136.

TOURAINÉ Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, 4.b., İstanbul: YKY Yayınları, 2002.

- TURAN Ömer, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu*, Yenişafak Gazetesi Yayınevi, 2003.
- TURNER Bryan S., *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam*, Çev. Ahmet Demirhan, 2.b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- TÜRKKAHRAMAN Mimar, “Günümüzün Büyüsü İmaj Ve Gerçek Hayat”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, S. 30, 2004, ss. 1-14.
- WATT William Montgomery, *İslam 'ın Avrupa'ya Tesiri*, Çev. Hulusi Yavuz, 1.b., İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1986.
- WATT William Montgomery, *Günümüzde İslam ve Hristiyanlık*, Çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- WATT William Montgomery, *İslam Avrupa 'da*, Çev. Hulusi Yavuz, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- WEBER Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- WINCH Peter, *Sosyal Bilim Düşüncesi ve Felsefe*, Çev. Ömer Demir, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Der. Ramazan Gözen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- YILDIRIM Cemal, *Bilim Felsefesi*, 9.b., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- YILDIZ Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul: Çağ Yayınları, C. 4, 1986.
- YILMAZ Hüseyin, “İslamofobi ve Cihad Kavramı”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 32-35.
- YILMAZ Hüseyin, “İslamofobi'nin Nedeni Cihad mı?”, *Din ve Hayat Dergisi*, S. 38, 2019 İlkbahar, ss. 42-47.

ANSİKLOPEDİK KAYNAKLAR

- BOURDEAU Michel, 'Auguste Comte', The Stanford Encyclopedia of Philosophy 2018, Ed. Edward N. Zalta, Erişim Linki: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/comte/> Erişim Tarihi: 20.12.2018.
- DICTIONARY, 'False Flag', Erişim Linki: <https://www.dictionary.com/e/pop-culture/false-flag/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.
- DIFFEN, 'equality' & 'equity', Erişim Linki: <http://www.diffen.com/difference/Equality-vs-Equity>, Erişim Tarihi: 16.04.2019.
- ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 'Deconstruction', 2018, Erişim Linki:

<https://www.britannica.com/topic/deconstruction>, Erişim Tarihi: 12.02.2019

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 'Phobia', 2019, Erişim Linki:

<https://www.britannica.com/science/phobia>, Erişim Tarihi: 12.05.2019.

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, "Irgun Zvai Leumi", t.y., Erişim Linki:

<https://www.britannica.com/topic/Irgun-Zvai-Leumi> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 'Auguste Comte', Encyclopædia Britannica, 2018,

Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Auguste-Comte> Erişim Tarihi: 20.12.2018.

HOLLAND Nancy J., 'Deconstruction', Internet Encyclopedia of Philosophy, Erişim

Linki: <https://www.iep.utm.edu/deconst/> Erişim Tarihi: 12.02.2019.

OED ONLINE, 'philosophia, n.', , Oxford University Press, Erişim Linki:

<http://www.oed.com/view/Entry/142505?rskey=05whUd&result=1> Erişim Tarihi 10.12.2018.

Yeni Lûgat, 'Hakkaniyet', Haz. Abdullah Yeğın, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.

VIDEO KAYNAK:

Dailymotion, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'İslam barış dinidir, İslam'da terörün yeri yoktur' – KÖLN", 29.09.2018, Erişim Linki:

<https://www.dailymotion.com/video/x6ug9mq> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

Youtube, "US President Bush visits the Islamic Centre – 2001", 23.07.2015, Erişim

Linki: <https://www.youtube.com/watch?v=liudIJFg8UQ> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

Youtube, Erişim Linki: <https://www.youtube.com/watch?v=6FNUGGz6S1Y> Erişim

Tarihi: 29.06.2019.

İNTERNET KAYNAKLARI:

A HABER:

"Avrupa'nın ikiyüzlülüğü", 17.12.2014, Erişim Linki:

<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2014/12/17/avrupanin-ikiyuzlulugu> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

"Hasan Basri Yalçın: Türkiye'yi AB'ye almak istemedikleri için kabul etmiyorlar.",

27.06.2016, Erişim Linki: [https://www.ahaber.com.tr/ozel-](https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2016/06/27/hasan-basri-yalcin-turkiyeyi-abye-almak-istemedikleri-icin-kabul-etmiyorlar)

[haberler/2016/06/27/hasan-basri-yalcin-turkiyeyi-abye-almak-istemedikleri-icin-kabul-etmiyorlar](https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2016/06/27/hasan-basri-yalcin-turkiyeyi-abye-almak-istemedikleri-icin-kabul-etmiyorlar) Erişim Tarihi: 06.07.2019.

AA:

"İçişleri Bakanı Soylu: Batı medeniyeti Orta Doğu'daki istikrarsızlık ve şiddetten

besleniyor", 03.07.2019, Erişim Linki: [https://www.aa.com.tr/tr/politika/icisleri-](https://www.aa.com.tr/tr/politika/icisleri-bakani-soylu-bati-medeniyeti-orta-dogudaki-istikrarsizlik-ve-siddetten-besleniyor/1521951)

[bakani-soylu-bati-medeniyeti-orta-dogudaki-istikrarsizlik-ve-siddetten-besleniyor/1521951](https://www.aa.com.tr/tr/politika/icisleri-bakani-soylu-bati-medeniyeti-orta-dogudaki-istikrarsizlik-ve-siddetten-besleniyor/1521951) Erişim Tarihi: 06.07.2019.

“İsrail'de idam cezası öngören yasa tasarısı: 'Cinayete kanuni ruhsat’”, 04.01.2018, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilde-idam-cezasi-ongoren-yasa-tasarisi-cinayete-kanuni-ruhsat/1022755> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

“Callamard, Kaşıkçı cinayetinde Suudi Arabistan'ı işaret etti”, 26.06.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/callamard-kasikci-cinayetinde-suudi-arabistani-isaret-etti/1516498> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

“İsrail'in Şucaiyye katliamı”, 20.07.2014, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israilin-sucaiyye-katliami/139658> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Müslüman erkek öğrencilere 'tokalaşma' zorunluluğu”, 26.05.2016, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/musulman-erkek-ogrencilere-tokalasma-zorunlulugu/578777> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Avrupa'daki büyük terör saldırıları”, 18.08.2017, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Hafızalardan silinmeyen katliam: Sabra ve Şatilla”, 16.09.2018, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hafizalardan-silinmeyen-katliam-sabra-ve-satilla/1255941> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Aydoğan Kalabalık, “Mısır'ın idam sicili ve bekleyen infazlar”, AA, 21.02.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misirin-idam-sicili-ve-bekleyen-infazlar-/1398950> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Fethi Özbey, “Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin sorunlu doğası”, AA, 04.07.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/suudi-arabistan-abd-iliskilerinin-sorunlu-dogasi/1523016> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Hussein Mahmoud Ragab Elkabany ve Said İbicioğlu, “Bin Selman demokrasiden korkuyor ve Batı'ya şirin görünmeye çalışıyor”, AA, 02.07.2019, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bin-selman-demokrasiden-korkuyor-ve-batiya-sirin-gorunmeye-calisiyor/1521430> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Kadir Canatan, “Tenkit ve terörizm sarkacında İslamofobi”, AA, 18.01.2017, Erişim Linki: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/tenkit-ve-terorizm-sarkacinda-islamofobi/729747> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

Abdülbaki Yaman, “AB Türkiye'yi Neden Tam Üye Yapmıyor?”, Stratejik Ortak, 25.08.2016, Erişim Linki: <https://www.stratejikortak.com/2016/08/ab-turkiye-tam-uyelik.html> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

ADAMS Rachel, Michel Foucault: Discourse, 2017, Erişim Linki: <http://criticallegalthinking.com/2017/11/17/michel-foucault-discourse/#fn-22957-3>, Erişim Tarihi: 22.03.2019.

AL JAZEERA:

“İsrail 1967'yi değil Utanç Duvarı'nı sınır istiyor”, 06.11.2013, Erişim Linki:

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/israil-1967yi-degil-utanc-duvarini-sinir-istiyor>
Erişim Tarihi: 28.06.2019.

İbrahim Ebu Muhammed, “Fransa saldırıları ve Batı'nın çifte standardı”, Al Jazeera Türk, 16.01.2015, Erişim Linki: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/fransa-saldirilari-ve-batinin-cifte-standardi> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

Joseph E. Stiglitz, “11 Eylül’ün Bedeli”, Al Jazeera Türk, 20.09.2011, Erişim Linki: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/11-eylulun-bedeli> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Amerika'nın Sesi, “Türkiye’den AB’ye Sissi Eleştirisi”, 26.02.2019, Erişim Linki: <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-den-ab-ye-sissi-elestirisi/4804561.html>
Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Atilla Yayla, “Avrupa’nın dayanılmaz ikiyüzlülüğü”, Serbestiyet.com, 27.03.2018, Erişim Linki: <http://serbestiyet.com/yazarlar/atilla-yayla/avrupanin-dayanilmaz-ikiyuzlulugu-845986> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

Avrupa Birliği Bakanlığı Web Sitesi, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, Erişim Linki: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html Erişim Tarihi: 26.06.2019.

BBC NEWS/ BBC TÜRKÇE:

“Almanya Futbol Federasyonu DFB, Mesut Özil ve İlkay Gündoğan'ı Erdoğan'ın 'seçim kampanyasına alet olmakla' suçladı”, 15.05.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/spor-44117058> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Almanya'da iş başvurularında Türk isimli ve başörtülü adaylara ayrımcılık”, 20.09.2016, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/37423429> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Kudüs tasarısı ABD'nin tehdidine rağmen BM Genel Kurulu'nda 128 oyla kabul edildi”, 21.12.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42447809> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Trump, Yemen savaşında S. Arabistan'a ABD desteğinin kesilmesini isteyen Kongre kararını veto etti”, 17.04.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47961184> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“11 Eylül saldırıları ve 5 komplo teorisi”, 29.08.2011, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy
Erişim Tarihi: 22.06.2019.

“Avrupa Müslümanlara ayrımcılık yapıyor”, 24.04.2012, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/04/120424_amnesty_muslims Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Gaza UN school shelter hit, 'killing 13””, 25.07.2014, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28468526> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Gaza beach attack: Israel 'struck boys in error’”, 12.06.2015, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33106578> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Cameron: Türkiye'nin AB üyeliği 3000'i bulur”, 22.05.2016, Erişim Linki: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160522_ingiltere_turkler_ab_referandum Erişim Tarihi: 06.07.2019.

“Merkel: Türkiye AB'ye üye olmamalı”, 04.09.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

“Denmark passes ban on niqabs and burkas”, 31.05.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44319921> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

“Mısır'da 9 kişi idam edildi”, 21.02.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47313908> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

“BM: İsrail, Gazze'de savaş suçu işlemiş olabilir”, 28.02.2019, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47400282> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Pew: İslam 2070'e kadar dünyanın en büyük dini olabilir”, 01.03.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

Anthony Zurcher, “Trump'ın ekibi İslam hakkında ne düşünüyor?”, BBC News, 09.02.2017, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38908308> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

Çağıl Kasapoğlu, “Cemal Kaşıkçı neden Suudi Arabistan'ın hedefiydi?”, BBC Türkçe, 23.10.2018, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45802903> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

ROBSON David, Yaşanılan coğrafya düşünce tarzını nasıl etkiliyor?, BBC, Erişim Linki: <https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-38720043>, 2017, Erişim Tarihi: 22.04.2019.

Bild, “Experten Erklären Sechs große Probleme mit dem Islam in Deutschland”, 28.11.2018, Erişim Linki: <https://www.bild.de/politik/inland/politik-inland/islam-in-deutschland-experten-erklaeren-sechs-grosse-probleme-58699992.bild.html> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Birol Biçer, “Doğu'nun ve Batı'nın anlam atlası”, *Lacivert Dergisi*, S. 46 (2018), Erişim Linki: <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2018/05/16/dogunun-ve-batinin-anlam-atlasi> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

Bünyamin Bezci, “Avrupa’da kültür ve kurumsallık arasına sıkıştırılan İslam”, *Fikriyat*, 09.10.2018, Erişim Linki: <https://www.fikriyat.com/dunya/2018/10/09/avrupada-kultur-ve-kurumsallik-arasina-sikistirilan-islam> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

CNN TÜRK:

Gurbetçi Türkler Türkofobi'den şikayetçi, 14.10.2018, Erişim Linki:

<https://www.cnnturk.com/turkiye/gurbetci-turkler-turkofobiden-sikayetci> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

“İsviçre minare yasağına "evet" dedi”, 29.11.2009, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/2009/dunya/11/29/isvicre.minare.yasagina.evet.dedi/553509.0/index.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“İrkçuların yeni hedefi: Helal et”, 05.04.2016, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/dunya/dw/irkcilarin-yeni-hedefi-helal-et> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Filistin sorunu nedir, yüz yıllık tarihinde neler yaşandı?”, 15.12.2017, Erişim Linki: <https://www.cnnturk.com/dunya/filistin-sorunu-nedir-yuz-yillik-tarihinde-neler-yasandi?page=1> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Deutsche Welle, “Ankara-AB hattındaki mülteci anlaşması nasıl ilerleyecek?”, 18.03.2019, Erişim Linki: <https://p.dw.com/p/3FEHF> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Deutsche Welle, “Beş başlıkta Yemen Savaşı”, 06.11.2018, Erişim Linki: <https://p.dw.com/p/37gSv> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Elaine Sciolino, “Seeing Green;The Red Menace Is Gone. But Here's Islam.”, The New York Times, 21.01.1996, Erişim Linki: <https://www.nytimes.com/1996/01/21/weekinreview/seeing-green-the-red-menace-is-gone-but-here-s-islam.html?mtrref> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

Enes Berat Gürler, “Suud Ailesi ve Siyonist Projenin Tarihi Kökenleri”, Kudüs Haber, 30.11.2017, Erişim Linki: http://kudushaber.com.tr/suud-ailesi-ve-siyonist-projenin-tarihi-kokenleri_d4674.html Erişim Tarihi: 25.06.2019.

Euronews, “Avrupa'da başörtüsü ve peçe yasağını hangi ülke nasıl uyguluyor?”, 28.04.2019, Erişim Linki: <https://tr.euronews.com/2019/04/28/avrupa-da-basortusunu-burkayi-ve-nikabi-yasaklayan-ulkeler> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

Fars Haber Ajansı, “İkiyüzlü AB Türkiye’yle oynuyor”, 25.04.2019, Erişim Linki: <https://tr.farsnews.com/world/news/13980205000534> Erişim Tarihi: 28.06.2019

Gerçek Hayat Dergisi, “Hristiyan Avrupa tarih olacak”, *Gerçek Hayat Dergisi*, 26.03.2018, Erişim Linki: <http://www.gercek hayat.com.tr/dosya/hristiyan-avrupa-tarih-olacak/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Gülcan Tezcan, “İslamofobi silahı tersine işliyor”, Star, 12.04.2019, Erişim Linki: <https://www.star.com.tr/cumartesi/islamofobi-silahi-tersine-isliyor-haber-1446042/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Haaretz, “Israel Faces Growing World Pressure to Lift Gaza Blockade”, 02.06.2010, Erişim Linki: <https://www.haaretz.com/1.5128575> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Haber 7, “Suud'tan yeni fetva: İsrail'le savaşmak caiz değil”, 14.11.2017, Erişim Linki: <http://www.haber7.com/siyaset/haber/2471807-suudtan-yeni-fetva-israile-savasmak-caiz-degil> Erişim Tarihi: 29.06.2019

Haber 7, “Jack Straw: Hasta adamı iyileştirdiler”, 02.10.2012, Erişim Linki:
<http://www.haber7.com/dis-politika/haber/935264-jack-straw-hasta-adami-iyilestirdiler> Erişim Tarihi: 06.07.2019.

Haberler.com, “İş Görüşmesinde Dini Gerekçelerle El Sıkışmadığı İçin Ayrımcılığa Uğrayan Kadına Tazminat”, 16.08.2018, Erişim Linki:
<https://www.haberler.com/isvec-te-ayrimciliga-ugrayan-musulman-kadina-11151668-haberi/> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

HABERTÜRK:

“Türkiye’yi yasa boğan hain saldırılar!”, 10.10.2015, Erişim Linki:
<https://www.haberturk.com/yenimedya/haber/1138512-turkiyeyi-yasa-bogan-hain-saldirilar> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Obama İslami Terör Demedi”, 17.01.2015,
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1031602-obama-islami-teror-demedi>
Erişim Tarihi: 20.06.2019.

“Batı neden İsrail’i destekliyor?”, 20.07.2014, Erişim Linki:
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/971693-bati-neden-israili-destekliyor>
Erişim Tarihi: 05.07.2019.

“ABD PKK için ayda 500 milyon dolar harcıyor”, 28.09.2018, Erişim Linki:
<https://www.haberturk.com/abd-pkk-icin-ayda-500-milyon-dolar-harciyor-2159101> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

“Bulgaristan: Türkiye’nin AB’ye Üyeliği Konusunda İkiyüzlülüğü Bırakalım”, 23.12.2017, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/bulgaristan-turkiye-nin-ab-ye-uyeligi-konusunda-ikiyuzlulugu-birakalim-1767162> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

Hasan Bozkurt, “Türkiye’yi AB’ye neden almıyorlar?”, Habertürk, 21.10.2013, Erişim Linki: <https://www.haberturk.com/polemik/haber/887114-turkiyeyi-abye-neden-almiyorlar> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

Harriet Agerholm, “Women ‘bearing brunt’ of rising Islamophobic attacks in the UK”, The Independent, 03.11.2017, Erişim Linki:
<https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk-islamophobia-attacks-women-bearing-brunt-hate-crimes-a8036581.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

HÜRRİYET

“Avrupa’da sünnet tartışmasına son nokta”, 29.03.2014, Erişim Linki:
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avrupa-da-sunnet-tartismasina-son-nokta-26104720> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Papa’ya sert tepki”, 27.09.2006, Erişim Linki:
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/papa-ya-sert-tepki-5087266> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

“Annan: Sorun dinler değil, inananların birbirlerine davranışlarıdır”, 13.11.2006, Erişim Linki: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/annan-sorun-dinler-degil->

inananlarin-birbirlerine-davranisidir-5428391 Erişim Tarihi: 15.06.2019.

İktibas Dergisi, “AA’dan ‘Batı medyasında çifte standart’ videosu”, *İktibas Dergisi*, 22.03.2019, Erişim Linki: <http://iktibasdergisi.com/2019/03/22/aadan-bati-medyasinda-cifte-standart-videosu/> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

İnternet Haber, “Bu ÷lkede Kur'an-ı Kerim en çok satan kitap oldu”, 06.07.2014, Erişim Linki: <https://www.internethaber.com/bu-ulkede-kuran-i-kerim-en-cok-satan-kitap-oldu-694241h.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

İnternet Haber, “İşİD nedir DAEş-DEAş-ISIS ne anlama geliyor?”, 14.11.2015, Erişim Linki: <https://www.internethaber.com/isid-nedir-daes-deas-isis-ne-anlama-geliyor-1486838h.htm> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

İstanbul Barosu, “ABD’nin Kudüs Kararı, Uluslararası Hukuka Aykırıdır”, 23.12.2017, Erişim Linki: <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=12950> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Joseph E. Uscinski, “Five things to know about ‘false flag’ conspiracy theories”, 27.10.2018, The Washington Post, Erişim Linki: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/10/27/false-flag-theories-about-the-mail-bombs-are-already-widespread-here-are-5-things-to-know-about-conspiracy-theorists/?utm_term=.c1bde9058a33 Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Margaret Thatcher, “Islamism is the new bolshevism”, The Guardian, 12.02.2002, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/12/afghanistan.politics> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

Margaret Thatcher, “Speech to North Atlantic Council”, Margaret Thatcher Foundation, 07.06.1990, Erişim Linki: <https://www.margaretthatcher.org/document/108106> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

Mepa News, “İslam Norveç'te yayılıyor”, 24.09.2018, Erişim Linki: <https://www.mepanews.com/islam-norvechte-yayiliyor-19910h.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Mevlüt Tatlıyer, “Batı'nın Çifte Standardı”, Kriter Dergisi, S. 19, (2017) Erişim Linki: <https://kriterdergi.com/batinin-cifte-standardi/batinin-cifte-standardi> Erişim Tarihi: 26.06.2019.

Milliyet, “M÷ltecilerden AB’ye 126 milyar Euro katkı”, 19.05.2016, Erişim Linki: <http://www.milliyet.com.tr/dunya/multecilerden-ab-ye-126-milyar-euro-katki-2247832> Erişim Tarihi: 18.06.2019

Miqdaad Versi, “One man’s (very polite) fight against media Islamophobia”, The Guardian, 18.10.2018, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/news/2018/oct/18/miqdaad-versi-very-polite-fight-against-british-media-islamophobia> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

n-tv.de, “Gehört der Islam zu Deutschland? Dobrindts "Mehrheit" liegt unter 50 Prozent”, 22.03.2018, Erişim Linki: <https://www.n-tv.de/politik/Dobrindts->

Mehrheit-liegt-unter-50-Prozent-article20350011.html Erişim Tarihi: 22.06.2019.

NTV:

“Yeni Zelanda'da iki camide katliam: 49 ölü”, 15.03.2019, Erişim Linki: <https://www.ntv.com.tr/dunya/son-dakikayeni-zelandada-iki-camide-katliam-49-olu,Qkpo3tycaEq1KvwxrY7KwA> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Avrupa’da en hızlı yayılan din İşlam”, 20.07.2004, Erişim Linki: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/279175.asp> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

“11 Eylül de 12 Eylül de ABD’nin işi”, 12.09.2011, Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/turkiye/11-eylul-de-12-eylul-de-abdnin-isi,BBV-IM2q5UKl1Z3XLa__mw Erişim Tarihi: 22.06.2019.

“Berlusconi: Batı İşlam dünyasından üstündür”, 26.11.2001, Erişim Linki: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/109144.asp> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

“BM, ABD'nin kararına karşı Kudüs tasarısını kabul etti”, 22.12.2017, Erişim Linki: https://www.ntv.com.tr/dunya/bm-abdnin-kararina-karsi-kudus-tasarisini-kabul-etti,d8a8cIEE_USv1-eB-wfvpQ Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Oktay Volkan Alkaya, “11 Eylül saldırılarına dair 11 komplo teorisi”, Radikal, 11.09.2015, Erişim Linki: <http://www.radikal.com.tr/radikalist/11-eylul-saldirilarina-dair-11-komplo-teorisi-1212036/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Özcan Hıdır, “İşlamofobinin alt kategorisi Erdoğanfobi veya Türkofobi”, Timetürk, 04.10.2016, Erişim Linki: <https://timeturk.com/islamofobinin-alt-kategorisi-erdoganfobi-veya-turkofobi/haber-315267> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

Perspektif EU, “Fransa | Müşlmanlar İş Başvurularında Ayrımcılıkla Karşı Karşıya”, 12.04.2018, Erişim Linki: <https://perspektif.eu/2018/04/12/fransa-muslimanlar-is-basvurularinda-ayrimcilikle-karsi-karsiya/> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

PEW Research Center, “Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs”, 11.07.2016, Erişim Linki: <https://www.pewresearch.org/global/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

PEW Research Center, “The World’s Muslims: Religion, Politics and Society”, 2013, Erişim Linki: <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2013/04/worlds-muslims-religion-politics-society-topline1.pdf> Erişim Tarihi: 13.03.2019.

Rachael Revesz, “London mosque attack: Newspapers are spreading hate, warns Muslim of Council of Britain”, The Independent, 19.06.2017, Erişim Linki: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/london-mosque-attack-latest-newspapers-spreading-hate-muslim-council-britain-finsbury-park-a7797181.html> Erişim Tarihi: 19.06.2019.

Radikal, “Medeniyet çatışması dini değil siyasiymiş”, 14.11.2006, Erişim Linki: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/medeniyet-catismasi-dini-degil-siyasiymis->

797555/ Erişim Tarihi: 15.06.2019.

Ray Moseley, “Islam is not the threat NATO makes it out to be”, Chicago Tribune, 12.02.1995, Erişim Linki: <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1995-02-12-9502120298-story.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

SABAH:

“Avrupa Birliği'nin ikiyüzlülüğü kendi raporunda”, 16.11.2017, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/11/16/avrupa-birliginin-ikiyuzlulugu-kendi-raporunda> Erişim Tarihi: 27.06.2019.

“Almanya'da Yemen'deki savaşa silah satan AB ülkeleri protesto edildi”, 11.05.2019, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/almanyada-yemendeki-savasa-silah-satan-ab-ulkeleri-protesto-edildi/7> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

M. Şükrü Hanioglu, İmaj Yönetimi ve Gerçeklik, Sabah, 04.06.2017, Erişim Linki: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/06/04/imaj-yonetimi-ve-gerceklik> Erişim Tarihi: 28.07.2019.

SETA VAKFI:

“Avrupa’da İslamofobi Artıyor”, *SETA Vakfi*, 08.04.2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/avrupada-islamofobi-artiyor/> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

"AB İslamofobi'yi İrkçılık Biçimi Olarak Tanımalı", *SETA Vakfi*, 03.04.2018, Erişim Linki: <https://www.setav.org/ab-islamofobi-irkcilik-bicimi-olarak-tanimali/> Erişim Tarihi: 02.05.2019

Enes Bayraklı, Müslüman Yaşamayan Ülkelerde Bile İslamofobi Var!, *SETA Vakfi*, 2016, Erişim Linki: <https://www.setav.org/musluman-yasamayan-ulkelerde-bile-islamofobi-var/> Erişim Tarihi: 24.04.2019.

Enes Bayraklı, “Avrupa Çifte Standartlar Enstitüsü”, *SETA Vakfi*, 13.06.2017, Erişim Linki: <https://www.setav.org/avrupa-cifte-standartlar-enstitusu/> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Hasan Yücel, “Amerika’nın PKK/YPG’ye Desteği İç Hukuk Ve Uluslararası Hukuk Açısından Suçtur”, *SETA Vakfi*, 10.02.2018, Erişim Linki: <https://www.setav.org/amerikanin-pkkyypgye-destegi-ic-hukuk-ve-uluslararasi-hukuk-acisindan-suctur/> Erişim Tarihi: 30.06.2019.

SPUTNIK NEWS:

“Son 13 yılda Avrupa'yı sarsan terör saldırıları”, 18.08.2017, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/fHft> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“ABD: Terör örgütlerinin İslam'ı saptırmasına izin vermeyeceğiz”, 14.06.2016, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/mNGC> Erişim Tarihi: 20.06.2019.

“Charlie Hebdo'dan Aylan karikatürü: Yaşasaydı tacizci olurdu”, 13.01.2016,

Erişim Linki: <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201601131020180826-charlie-hebdodan-aylan-karikaturu-yasasayddi-tacizci-olurdu/> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

“Trump'ın 'Golan Tepeleri' kararına dünyadan tepki yağdı”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maHx> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Peskov: ABD'nin uluslararası hukuku ihlal eden Golan kararı, Ortadoğu için olumsuz sonuçlar doğuracak”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maUH> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

“Lübnan'dan ABD'ye Golan Tepeleri tepkisi: Başka ülke toprakları üzerinde karar alma hakları yok”, 26.03.2019, Erişim Linki: <https://sptnkne.ws/maQV> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

Sue Reid, “The conspiracies that won't go away: Brother of 9/11 victim claim the US orchestrated the atrocity as new study shows it was impossible that the third tower collapsed from fire”, Dailymail, 09.11.2017, Erişim Linki: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4867124/9-11-conspiracy-theories-persist-16-years-atrocity.html> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

TCCB, “Proje terör örgütlerinin tek hedefi Müslümanlardır, İslam kardeşliğidir”, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 26.07.2018, Erişim Linki: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/95965/-proje-teror-orgutlerinin-tek-hedefi-muslimanlardir-islam-kardesligidir-> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

The Guardian, “Berlusconi breaks ranks over Islam”, 27.11.2001, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/27/afghanistan.terrorism7> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

The Guardian, “Israeli soldiers killed after battle in Gaza City suburb”, 20.07.2014, Erişim Linki: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/20/israel-soldiers-killed-hamas-battle-gaza> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

The New York Times, “Burqa Bans: Which Countries Outlaw Face Coverings?”, 19.10.2017, Erişim Linki: <https://www.nytimes.com/2017/10/19/world/europe/quebec-burqa-ban-europe.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

The Telegraph, “Burka bans: The countries where Muslim women can't wear veils”, 17.08.2017, Erişim Linki: <https://www.telegraph.co.uk/women/life/burka-bans-the-countries-where-muslim-women-cant-wear-veils/> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

The Telegraph, “Islam is inferior, says Berlusconi”, 28.09.2001, Erişim Linki: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/1357860/Islam-is-inferior-says-Berlusconi.html> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

The Washington Post, “From France to Denmark, bans on full-face Muslim veils are spreading across Europe”, 16.08.2019, Erişim Linki: https://www.washingtonpost.com/world/2018/08/16/france-denmark-bans-full-face-muslim-veils-are-spreading-across-europe/?noredirect=on&utm_term=.84dc96357067 Erişim Tarihi: 17.06.2019.

TRT HABER:

“Mesut Özil Almanya Milli Takımı'nı bıraktı”, 22.07.2018, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mesut-ozil-almanya-milli-takimini-birakti-376552.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“Tesettür mayo yasağı başörtüsüne sıçradı”, 24.08.2016, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/tesettur-mayo-yasagi-basortusune-sicradi-267889.html> Erişim Tarihi: 18.06.2019.

“ABD'nin terör örgütüne silah desteği sürüyor”, 19.03.2019, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-nin-teror-orgutune-silah-destegi-suruyor-408980.html> Erişim Tarihi: 01.07.2019.

“İsrail Meclisi Filistinlilere idam cezasını tartışıyor”, 07.11.2018, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-meclisi-filistinlilere-idam-cezasini-tartisiyor-392791.html> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Ufuk Ulutaş, “ABD neden İsrail’e toz kondurmuyor?”, *Akşam*, 25.07.2014, Erişim Linki: <https://www.aksam.com.tr/ufuk-ulutas/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164> Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Uluslararası Af Örgütü, “İsrail/İşgal Altındaki Filistin Toprakları: Gazze’de uluslararası hukuk korkunç bir şekilde ihlal ediliyor”, 14.05.2018, Erişim Linki: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/israilisgal-altindaki-filistin-topraklari-gazgede-uluslararasi-hukuk-korkunc-bir-sekilde-ihlal-ediliyor> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

Uluslararası Af Örgütü, “İsrail: Ordunun Gazzeli protestoculara yönelik hukuka aykırı şiddeti nedeniyle İsrail’e silah ambargosu uygulanmalı”, 30.04.2018, Erişim Linki: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/israil-ordunun-gazzeli-protestoculara-yonelik-hukuka-aykiri-siddeti-nedeniyle-israile-silah-ambargosu-uygulanmeli> Erişim Tarihi: 29.06.2019.

UN News, “French full-body veil ban, violated women’s freedom of religion: UN Human Rights Committee”, 23.10.2018, Erişim Linki: <https://news.un.org/en/story/2018/10/1023872> Erişim Tarihi: 17.06.2019.

Views from the Council, “Open letter: EU action for peace in Israel-Palestine”, European Council on Foreign Relations, 17.04.2019, Erişim Linki: https://www.ecfr.eu/article/commentary_open_letter_eu_peace_in_israel_palestine_us_middle_east_plan Erişim Tarihi: 05.07.2019.

Wikipedi, “11 Eylül saldırıları ile ilgili komplo teorileri”, Erişim Linki: https://tr.wikipedia.org/wiki/11_Eylül_saldırıları_ile_ilgili_komplo_teorileri Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Yeni Akit, “AB'nin demokrasi ve idam ikiyüzlülüğü”, 26.02.2019, Erişim Linki: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/abnin-demokrasi-ve-idam-ikiyuzlulugu-630284.html> Erişim Tarihi: 27.06.2019

YENİŞAFAK

“Almanya İslamlaşıyor mu?”, 16.01.2007, Erişim Linki:
<https://www.yenisafak.com/politika/almanya-islamlastiyor-mu-24698> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

“Obama: DAES İslam adına konuşmuyor”, 07.12.2015, Erişim Linki:
<https://www.yenisafak.com/dunya/obama-daes-islam-adina-konusmuyor-2354192> Erişim Tarihi: 20.06.2019.

Hasan Ali Yıldırım, “Yeşil tehlike'nin ötesi”, Yenişafak, 09.11.2013, Erişim Linki:
<https://www.yenisafak.com/hayat/yesil-tehlikenin-otesi-580383> Erişim Tarihi: 22.06.2019.

Merve Şebnem Oruç, “Neden İŞİD değil de Daeş diyoruz?”, Yenişafak, 08.01.2017, Erişim Linki:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/neden-isid-degil-de-daes-diyoruz-2035393> Erişim Tarihi: 21.06.2019.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Yılmaz Cabir Saparca
Tez Adı	Nesnellik ve İslamofobi Bağlamında Batının Orta Doğuya Yaklaşımının Analizi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Disiplin Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof.Dr. Tayyar ARI
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :06.08.2019

İmza :

Yılmaz C Saparca